

**ЕСЕ ПРО СВОБОДУ.
УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ.
ЮРИДИЧНА ШКОЛА.
2023 р.**

Олена Бабляк.

Моє розуміння свободи.

Недавно мені задали питання: “Що таке рабство?” Для мене, як для студентки програми “Право”, відповідь є доволі очевидною, враховуючи набуті знання на лекціях з предмету права людини. «Класичний» зміст рабства визначено *Конвенцією про рабство*, підписаною у Женеві 25 вересня 1926 р., у якій зазначено, що рабство - це стан або становище людини, над якою здійснюються атрибути права власності або деякі з них. Європейський суд з прав людини у своїй практиці використовує саме це визначення поняття.

Як виявилось у процесі дискусії, мова йшла не про такий (*традиційний*) варіант рабства, а про, так званих, рабів системи та інтелектуальне рабство. Дискусія тоді ні до чого не привела. Два полярні поняття рабства злились між собою і межа між зовнішньою та внутрішньою залежністю розмилась. Але в ході тієї розмови я помітила, що, говорячи на одну нібито тему, кожен сприйматиме її по-своєму. Інтелектуальне або внутрішнє рабство, у моєму розумінні цього явища, є повною протилежністю свободі, яка власне і є темою цієї письмової роботи.

Інтелектуальне рабство та раби системи.

На лекціях в УКУ нам часто повторювали, що соціалізм любить інтелектуальне рабство. Водночас соціалізм не любить плюралізм й індивіда, не визнає посправжньому свободу слова та думки. Справді, якщо всі є рівними між собою, тоді навіщо різниця в думках людей. Якщо індивід хоче і може мислити інакше, тоді (не дай Бог) одна думка буде кращою за іншу, а де тоді обіцяна соціалістична рівність? Якщо урівнювати людей, то у всьому. Який сенс з однакового дрес-коду, якщо капелюхи кожен носитиме різні?

Свобода в соціалізмі, як зазначає Фрідріх Гаєк, стає просто іншої назвою для влади. Точніше було б сказати, що вона означає свободу від вибору. Вибір полягає лише у підкоренні наказам влади, яка людиною керує. Інтелектуальне рабство, створене владою, охоплює собою все і всіх – кожен в суспільстві стає рабом системи.

Моя глибоко віруюча бабуся, живучи під час Радянського Союзу, змушена була викладати предмет «Науковий атеїзм» в Професійно-технічному училищі. Працювати доводилось за принципом: думаю одне – говорю протилежне, але вона знайшла свій підхід. Розказуючи студентам про обидві концепції: науковий атеїзм і віру у Бога, вона давала кожному право самому обрати те, до чого хочеться прис-

лухатись. Коли хтось із класу запитував, чого дотримується вона сама, то бабуся відповідала: Ви не священик і я не на сповіді.

Росія досі не пішла вперед з розпадом СРСР. Напевно, правий був Аристотель, пишучи, що рабство існує за природою і *одні люди всюди залишаються рабами*, навіть якщо вони вільні згідно із законом, а інші ніколи такими не бувають, навіть якщо їх штучно перетворено на рабів. Мене дивує, як в принципі люди там (у Росії) живуть і чи вважають вони це життям. Але я дивлюсь через призму свого життя. Чи думала б я так само, якби впродовж всього життя жила у бульбашці російської пропаганди? Все ж у росіян є доступ до благ Інтернету та новин, отже вибір, чому саме вірити лежить на них.

Такого роду питання краще розглядати на прикладі Північної Кореї, яка вважається найбільш закритою країною. Враховуючи, що перегляд іноземних фільмів, Біблія, телевізори, сині джинси, домашні улюбленці – собаки уособлюють для них капіталізм та західний «декаданс» і є забороненими, не дивно, що несанкціонований владою виїзд за межі цієї країни, образа лідера нації або його сім'ї є державною зрадою й караються смертною карою.

Йомні Парк, корейська біженка, саме тепер проживає в США та ділиться досвідом свого життя у Північній Кореї. У своїх оповідях вона часто говорить, що її навмисно зробили інвалідом. Чучхе, офіційна ідеологія Північної Кореї, включає культ особистості навколо династії Кім, єдина дозволена там любов – це любов до лідера. Враховуючи ідеологічну диктатуру та повну ізоляцію, люди в цій країні перетворюються на жертв стокгольмського синдрому. Як би абсурдно це не звучало, але, не маючи уявлення про білий світ поза Північною Кореєю, цілком можна повірити, що їхнє існування є справжнім життям, а лідер піклується і любить кожного. Кожній забороні є причина – причина вберегти громадян, кожне покарання є справедливим – так має бути для колективного, *спільного* добробуту. Люди там є рівними, але це рівність у покорі й неволі. Не дивно, що в такому випадку кожен відступ від власної свободи є кроком до спільного комфорту, спільного, але не особистого.

Свобода.

Я дотримуюсь тієї думки, що свобода є не для кожного, оскільки разом із нею пліч-о-пліч йде відповідальність, і не кожна людина готова взяти її на себе. Свобода – це у першу чергу вибір: вибір країни, мови, освіти, релігії, а також вибір на більш підсвідомому рівні, який не можна назвати раціональним. Це вибір стосо-

вно того, кого любити, з ким товаришувати, кому довіряти, а кому – ні. При кожному здійсненні такого роду вибору людина впливає на своє подальше життя і ці зміни можуть бути й в гіршу сторону. Моя думка полягає в тому, що людину можна назвати вільною, якщо вона свідомо, а інколи й підсвідомо може так змінити своє життя, коли вона відчуватиме лише свою відповідальність за ухвалені рішення.

Вибір в умовах соціалізму не можна назвати своїм, тому що свобода є тут лише іншою назвою для влади. Через значну фільтрацію в інформаційному просторі, яка є обов'язковою в посттоталітарних країнах, можливість вибору звужується до рамок, встановлених держапаратом. Свобода перестає бути невід'ємним правом людини, перетворюючись на такий собі подарунок індивідові від держави. І я вірю в те, що багато кому це дуже підходить, тому що в такий спосіб різко зменшується рівень відповідальності перед собою за власні вчинки. Це можна порівняти зі звичайним дорослішанням: у дитинстві кожен вчинок можна пояснити як, власне, не свій. Тобто «я зробив/ла так тому, що мені так сказали», а не тому, що «я так сама захотів/ла». Коли людина дорослішає, такі виправдання уже звучать не дуже переконливо.

Я не засуджую людей, яким підходить подібний комфортний стиль життя без відповідальності за свої вчинки. Я вважаю, що таких є навіть більшість, але мене захоплюють ті люди, які виборюють кожне своє право навіть ціною життя. Я згадувала вище про Йомні Парк, яка втекла з Північної Кореї. У інтерв'ю в журналі Guardian вона поділилась своєю історією втечі. Її «вікном» у світ поза КНДР стали піратські копії голлівудських фільмів, які контрабандою завозили з Китаю. Інтерес до західної культури у Північній Кореї строго заборонений і перегляд американських фільмів карається стратою. Проте вона свідомо ризикувала не тільки своїм життям, але й життям своєї сім'ї для того, щоб дізнатись правду про зовнішній світ. Тобто бажання втекти у Йомні Парк виникло саме завдяки таким культовим фільмам, як «Титанік». Погляд на інше життя дав їй віру в краще майбутнє й мотивацію на такий крок.

Те ж саме стосується й «неможливих» втеч з Радянського Союзу. Лише один стрибок відділяв мене від цієї звабливої краси і свободи, писав свого часу Станіслав Курилов у своєму щоденнику перед спланованою втечею з круїзного лайнеру «Радянський Союз». Три дні унікального самотнього запливу тихоокеанськими водами й бажання свободи врешті-решт привело його на Філіппіни.

Такі історії підтверджують закладене природою прагнення до свободи в серцях людей. Як тільки вона відчує цю свободу в житті, нічого не примусить її відмовитись від того, щоб стати вільною.

Насамкінець я хочу наголосити на тому, що свобода завжди пізнається у порівнянні. Пишучи цю роботу, я думаю про свободу в США й розумію, наскільки моя свобода є обмеженою через «соціалістичну хворобу» посттоталітарної України. Але це не означає, що у нашій державі її апіорі не існує. Важливо, що ми вільно можемо бачити життя за межами України і розуміємо, куди ми прямуємо, що варто змінювати, чим ми «програємо» Заходу. Усе це питання часу і, я впевнена, що така «затримка» зіграє на нашу користь і тоді свобода справді стане досягненням, яке будуть берегти і цінувати в кожному куточку України.

Христина Борщук.

Як я розумію поняття свободи.

Найчастіше такого роду аналіз розпочинають з пояснення або дослівного визначення предмету обговорення. Проте, досліджуючи сферу юриспруденції, досить складно дати точне визначення поняттю свободи. Це й не дивно, адже для кожного індивіда воно означає щось інше. У когось на думку спершу спадає свобода вираження поглядів, у іншого – свобода пересування, а ще в когось свобода від зовнішнього впливу. З одного боку, невизначеність в юридичній сфері вважається певним недоліком, проте у цьому випадку я вбачаю можливість досягнути такої кількості тлумачень, яка дозволить подивитися на проблему багатогранно. Адже притриматися однієї думки тут просто неможливо.

До формулювання чіткого опису змісту свободи не дійшли й видатні філософи та вчені, тому на наступних сторінках ви побачите мій аналіз у поєднанні з іншими відомими джерелами, які мені допомогли краще в цьому розібратися.

Прийнято вважати, що свобода як така надається людині з народження і не повинна залежати від стороннього впливу. Незважаючи на такий досить «сухий» та неповний варіант опису, більшість моїх колег відразу зрозуміє, про що йде мова. Утім, варто зазначити, що це лише у модерної людини одразу виникає певна асоціація з поняттям свободи. Раніше таке розуміння вважалось привілеєм, а не правом. Тут варто згадати про те, що свобода як суб'єктивне право була включена у перелік першого покоління прав людини, який називають природними правами.

Утім, в стародавні часи теж вірили в те, що свобода надається людині від Бога й з народження. Уже тоді основою регулювання суспільних відносин було вищезгадане природне право, за яким стоїть чітке суспільне розмежування на тих, хто править, і тих, хто мусить підкорятися.

Так само це стосувалося форми правління, адже для створення цивілізованого суспільства потрібен був лідер, який стане на чолі цілого народу. З плином часу людина, будучи за модерними тлумаченнями конституційного права, найвищою цінністю – суб'єктом права, стала несподівано для себе об'єктом права. Тим самим об'єктом, ставлення до якого було ставленням до товару на ринку. При цьому проблема рабства полягала ще й в тому, що суб'єкт не лише прирівнювався до товару, але й був справжнім товаром на ринку.

Саме ці темні сторінки історії людства показали мені, що свобода є першочерговою в сенсі належності людини самій собі. Ми – сучасне покоління, справді

можемо не знати цінності свободи, адже ми народилися в ХХІ столітті. Однак з розвитком суспільства розвиваються й наші потреби. Якщо проблемою минулого вважалося обмеження або відсутність, так званої, зовнішньої свободи, то згодом перед наукою права постала відома проблема обмеження або відсутності також свободи внутрішньої.

На перший погляд, це неабияке досягнення людства – відміна рабства, але як щодо можливого визнання того, що згодом «зовнішнє» рабство просто замінили на рабство «внутрішнє»? У часи тоталітарного режиму всі вже мали свободу, але ми не випадково порівнюємо страждання людей у тоталітарний період з рабством у ХХVІІ-ХVІІІ ст. Справа полягає в тому, що історія довела – лише зовнішньої свободи людям недостатньо. Людина повинна мати право на власний вибір, на свободу діянь (також бездіяльності), на вираження власної думки, на сповідання вільно обраної віри. Людина повинна мати власне право, на власний вибір у власному просторі свободи. Адже вона людина, жива істота, яка небезпідставно відрізняється від тваринного світу певними характерними рисами.

Неможливо в людини відібрати чи знищити те, що вона не контролює або що було прищеплено їй з народження. Почуття є різні й вони існують у кожного. Якщо кожен наділений почуттями, то чи є виправдання у тих, хто жадає заради якоїсь мети обмежити те, що дано всім нам однаковою мірою? Саме тому це вважається злочином, вважається несправедливістю, справжньою проблемою, коли людина, держава, або будь-яка інша офіційна інституція обмежують людину не тільки в зовнішній, але й у внутрішній її свободі.

Ми не вправі розмежовувати ці поняття свободи, вони повинні бути невіддільними та притаманними кожному суспільству, незалежно від минулого, незалежно від зовнішніх чи внутрішніх чинників, незалежно від рис, які певним чином відокремлюють одну людину від іншої. Але, знову ж таки, хіба існує сталий приклад відносно того, яка повинна бути «нормальна» людина? Те, що через певні історичні обставини «білі люди» мали більше можливостей, не означає, що вони є володарями світу, які були упривілейовані правом свободи від самого народження. На моє переконання, свобода взагалі не повинна бути правом. Навіщо називати правом, яке можна обмежити, те що нібито всіма вважається невід'ємним?

При цьому я не заперечую, що ці мої думки можуть бути реалізовані за умови, що ідеалізоване сприйняття суспільства в системі людських взаємин стане реальністю. Оскільки ж ми розуміємо, що існує надзвичайно маленька вірогідність виникнення й розвитку такого ідеалізованого суспільства, ми можемо перейти до

конкретнішої проблеми законного обмеження або позбавлення свободи за скоєний злочин.

На цьому рівні я вірю в справедливе покарання з метою морального перевиховання людини, якщо таке моральне перевиховання може відбутися. У той же час, як мені здається, не варто переступати межі із визначенням того, за що саме можна позбавити свободи людину. Адже у сталінські роки справедливі скарги на владу вважалися державною зрадою, за це саджали за ґрати, відправляли в табори й заслання. Як на мене, радянський період є «блискучим» прикладом посягання на саме поняття свободи: починаючи від заборони свободи слова та права на повстання, до позбавлення свободи в тюрмах, на примусових роботах, у таборах і засланнях. Усі ці події нагадують якесь «воскресіння» рабства під іншою назвою. Згадаймо і ту чималу кількість українських правозахисників, дисидентів, які в часи совкового тоталітаризму боролися за основоположне право на свободу у всіх його значеннях та розуміннях.

Відтак, обмеження свободи як покарання варто застосовувати лише до тих, хто насправді винен за вчинене ним те або інше злодіяння. Водночас, навіть у цьому випадку відбування покарання варто пам'ятати про внутрішню свободу людини. Зокрема, під час ув'язнення людина не повинна виконувати те, що принижує її гідність і честь, адже за таких умов ув'язнення скидається більше на спробу припущення однієї людини заради доведення переваги над нею іншої.

Заборона тортур, застосування яких, як на мене, є типовим показником верховенства однієї людини над іншою, нагадує сценарій відносин пана та раба (власники мали право робити все, що завгодно зі своєю «власністю», нам відомі їх жорстокі покарання). Тобто все це є важливою складовою дотримання «внутрішньої» свободи індивіда. Абсолютно правовою я також вважаю свободу вибору ув'язненої людини, працювати їй чи ні. Знову ж таки, нам заборонено повторювати помилки минулого, серед яких примусова праця ув'язнених, яка використовувалася як дешева робоча сила для інновацій радянської економіки, а також інших потреб у тоталітарному світі.

Люди мусять відбувати покарання, однак що нам нагадує примус працювати під тиском погроз, чи при поганому самопочутті, чи на особливо небезпечних роботах, які можуть завдати шкоди людині? Очевидно, що відповідь на це питання немає сенсу вкотре повторювати.

Насамкінець, я хочу ще раз наголосити на тому, наскільки є важливим таке (на перший погляд – примітивне) поняття свободи. Хоча це поняття трактується кожним по-своєму, проте кінцева думка у всіх одна і та сама: поняття свободи не є однозначним, причому його багатозначність дозволяє охопити чималу кількість важливих аспектів забезпечення комфортного життя людини.

Мушу повторити, я трактую для себе свободу не як право, а як щось невід'ємне, що не просто надається з народження, а й повинно супроводжувати людину впродовж всього її життя у виборі вірити чи не вірити, їхати кудись чи залишитися, висловлювати свої думки чи промовчати, придбати щось чи утриматися від цього, вчиняти щось, чи зачекати, пишатися чимось чи за чимось так само шкодувати.

Ми є вільними від природи. Менш вільними, ніж дика тварина, однак більш вільними, ніж людина минулого чи позаминулого століття .

Марія Важинська.

Свобода: від екзистенціальної розгубленості до політичного порядку денного.

There is nothing, only warm primordial blackness. Your conscious ferments in it, no larger than a single grain of malt. You don't have to do anything anymore, ever, never, ever.

(Вступний монолог з Disco Elysium)

Людям сучасності притаманні глибокі екзистенціальні поневіряння. Ними просякнута поп-культура від коміксів до новеньких бойовиків. Передусім роздуми про свободу неминуче заходять в кут людської обмеженості.

У своєму есе я загально оглянула окремі категорії свободи, які є ключовими для мене зараз. Починаючи від первинних вад до категорій смерті, неіснування та надії, я спробувала окреслити своє враження та захоплення від цієї теми.

Фізична обмеженість.

Перша людська вада на шляху до свободи – фізична обмеженість, обтяжлива потреба задовольняти первинні потреби власного організму. Люди, котрі відмовляються від цього мають можливість прожити психоделічну мить свободи від фізичного, яку знаменує відчуття глибокого, більш значимого. Проте така воля не здатна тривати довго, тож такі індивіди однаково стають на рейки звички буття денного.

Найбільше людське страждання – несвобода під керунком іншого. Фізичні обмеження, як і влада над станом тіла іншого в цілому, глибоко вкорінені в системі покарання. Історія покарання в європейському світі бере свій початок з публічних тортур та страт. Такі засоби були покликані служити меті контролю задля укріплення і звеличення влади суверена. Суди та громадська чутливість еволюціонували та обмежили подібні езекуції, проте ідея фізичної ізоляції, влади над тілом, залишається стійкою. Це покарання перейшло на більш глибокий рівень – страждання психологічні, які покликані викликати пенітенціарні системи. Останні, як й інші подібні установи, покликані дисциплінувати, карають нескінченною повторюваністю бажаної системою поведінки. Індивід, скоївши злочин, уже приречений на повну підлеглість заявленим ритуалам, котрі висікають на ньому затребувані норми. У межах інституції, заявлені норми можуть не бути непохитним законом,

проте вони необхідні для встановлення контролю. Принаймні, так вважає Мішель Фуко.

Психологічна обмеженість.

Психологічна свобода є феноменом мейнстріму, адже вона постійно виринає в поп-культурі, як щось вкрай жадане та навіть досяжне. Проте здебільшого це знаменує свободу в моменті, відчуття легкості та прийнятності будь-якого свого вибору. Роздумуючи про неї легко дійти до тієї всеосяжної свободи, котрою є просякнута кожна уявна клітину твого існування. Вона абсолютна, екзистенціальна, дозволяє відчувати й обирати що захочеш, без жодної репресії. Часто саме така глибинна воля є самоціллю, ще частіше вона є недосяжною.

Якщо спробувати уявити собі стан такої повномасштабної свободи, виникне необхідність позбавити себе турбот теперішнього й тягарів минулого. Історія Жана-Поля Сартра «Les jeux sont faits» розповідає про двох людей, які в силу смерті отримали свою свободу, проте не змогли звільнити себе від тягара турбот недавнього минулого. Навіть мертвими їх турбує зрада, революція та доля рідних, що відіграє трагічну роль в їхній історії. Люди навколо нас також обвішані цими моментами повсякденності наче кишнями з брязкальцями, які вони постійно тримають собі. У процесі підготовки цього есе неочікуваним відкриттям стало те, що, як виявилось, багато хто носить із собою, хоча й рідко це артикулює, – прагнення не існувати.

Прагнення до не-існування.

Це прагнення не слід плутати з бажанням смерті, посяганням на здоровий глузд, само-деструкцією чи навіть небажанням бути народженим. На моє переконання, воно є досить природною відповіддю на дві речі: світ, в якому ми живемо та неможливість повної свободи і покликане розширити нашу свободу. Зміст прагнення до не-існування можна виразити як «переживання без переживання». Подібний досвід мало того, що неможливий, ми схильні вважати, що ніколи не повинні його досягати, адже будь-який стан, що є близьким до дереалізації, суперечить соціальним очікуванням. Проте неможливе стає більш бажаним в силу своєї неможливості. Подібне не-існування притаманне буденним ритуалам, зав'язнувши в яких, ми можемо прожити (відчути) одну з версій вічності.

Звертання уваги на світ, в якому ми живемо, не є наріканням на сьогоднішній день, адже воно фокусується на характерному відчутті для пересічної людини – відчутті пастки. Його складають обов'язки, потреби, неможливість та, що головне, відчай. У своєму творі «Хвороба до смерті» Серен К'єркегор, говорячи про весь

людський рід, стверджує, що відчай є універсальним. Відчай постає протилежністю Бога, а, отже, також надії та любові. Він стає уособленням первородного гріха. Вічність – важлива річ в аргументі К'єркегора, адже вона репрезентує все те, від чого людина прагне бути вільною. Неможливість втекти від себе у правильних умовах може бути особливою формою страждання, проте смерть є надто радикальним закінченням усякого переживання особливо для нерелігійної людини, щоб обрати її.

Евтаназія.

Проігнорувати тему евтаназії, говорячи про свободу, складно. Боротьба за неї схожа на боротьбу за свободу вибору. Донедавна втручання в життя та страждання було виключним привілеєм Бога. Можливо, визнання й впровадження процедури евтаназії є тим, що введе секуляризацію в суспільстві на принципово новий рівень. Релігія в цьому контексті здавна використовувалась як стримуючий механізм для утримання пригноблених верств на «своєму місці», змушуючи нас до прийняття власної долі без нарікань. Свобода вибору – визвольна концепція від догматичних цінностей, нав'язаних слабким особистостям політичними діячами.

Абсурд.

Альбер Камю в своїх працях планомірно й послідовно погоджується з думкою, що життя не має внутрішнього сенсу, стверджуючи, що погляд, в якому відповіддю на абсурдність існування може бути життя або смерть є безглуздим, адже люди можуть вірити в зміст життя та прагнути смерті і навпаки. Камю майстерно віднаходить третій шлях: спосіб включити абсурд у щоденне життя. На противагу Серену К'єркегору, він виводить ідею про принципову ірраціональність надії, адже та спонукає тільки відкладати конфронтацію з абсурдом на майбутнє, при цьому жодним чином не вирішуючи проблеми.

Можливо, прагнення до свободи в будь-якій сфері і полягає в примиренні з абсурдом, його інтеграції, адже саме він часто складає наш порядок денний в приватному та політичному житті.

Анастасія Варійчук.

Що таке свобода?

Свобода – одне з найцікавіших явищ людського існування. Це багатовимірний філософський феномен, який включає онтологічний, метафізичний, політичний та особистісний виміри. У своєму есе я спробую пояснити те, як я розумію це багатогранне поняття. Під час підготовки до написання твору моїми натхненниками були: Бенедикт Спіноза, П'єр-Симон Лаплас, Жан-Поль Сартр, Гі Дебор та інші.

Свобода - це її розуміння?

Коли ми є малими, то не розуміємо свободи, її виявів, принципів та, головне, того факту, що нас її обмежують. Це роблять у школі викладачі, які заборонами змушують учнів зливатися з суспільством. Це робить наше оточення своїм осудом за ті чи інші дії. Зрештою, ще раніше це роблять наші батьки, які суб'єктивно вирішивши, що є правильним, а що ні, нав'язують нам своє світобачення. Оточення регулює наш вибір повсякчас. Усе суспільство впливає на нас навіть у ситуації, коли ми йдемо проти системи. Адже ми робимо це, все-таки, через позицію інших.

За такого переконання, я входжу в суперечність з думкам Жан-Поль Сартра. Його концепція базується на розумінні людини як пустоти, яку нічого не визначає та на яку ніщо не може вплинути. Представник екзистенціалізму писав про абсолютну свободу людини. На користь свого розуміння хочу зауважити, що ніхто не діє повністю наодинці. Навіть дії усталених егоїстів, які переслідують власні вузькі особисті цілі у соціальних контекстах важливі для нашого оточення.

Якби ми жили в абсолютній свободі, то й тоді чи змогли б ми бути по справжньому вільними? Чи цей варіант є провальним від самого початку? Адже він призводить нас до стану незрозумілості життя. Утім, ця надто радикальна думка не встоїть перед аргументами життя людини в суспільстві, як необхідної передумови нашого існування.

Свобода - це знання.

Незнання – це п'ятьма. Отже, чи є насправді вільним демон Лапласа?¹ На мою думку, він був обмежений саме настільки, наскільки були обмежені його ши-

¹ Демон Лапласа – образ інтелектуального експерименту, запропонованого французьким математиком П'єром-Симоном Лапласом у 1814 р. Актором експерименту є уявна над-розумна істота, яка може сприймати й усвідомлювати положення та швидкість кожної частинки Всесвіту в будь-який момент часу, а тому знати все минуле й розвиток майбутнього.

рокі знання. Коли людина знає все, вона не може бути вільною не лише у своїх діях, але навіть у своїх думках. Адже для неї нічого не є незрозумілим, вона не лише позбавлена здатності вірити, але й здатності заперечувати, вагаться та змінюватись. Така людина-демон є абсолютною у знаннях, а, значить, і у цьому Всесвіті. Демон Лапласа не є нічим більшим. Це означає, що він не є вільним у внутрішній свободі свого буття.

Наше право на освіту та отримання інформації закріплене в нормах різних правових систем та багатьма мовами світу. Проте основною проблемою використання цієї свободи я вважаю відсутність у людей прагнення її здобути. Люди нашого часу не є жадібними до знань і свободи ці знання осягнути. Сучасне суспільство нагадує маріонеткову модель, яка харчується тим, що замислить собі її верховний владний (див. «Ферму тварин Орвелла) господар.

Свобода - це завжди вибір.

Свобода вибору – найбільш багатогранна з усіх типів свободи, яку ми тільки можемо собі уявити в нашому житті. На мою думку, свобода вибору присутня у кожній волі, яку ми можемо застосувати. Вона є основоположною, і якщо її справді надати людям, то тим самим ми забезпечили б щасливе суспільство. Інколи щасливий вибір одних людей здається абсурдним для інших, однак сама по собі можливість так думати є також одним із проявів свободи.

Сьогодні правова спільнота стоїть на межі прийняття й утвердження думки про виправданість четвертого покоління прав людини. У дискусійному списку прав цього покоління є право на смерть, зокрема, право на самогубство (евтаназію). Інакше кажучи, сьогодні люди хочуть мати право вибору у своєму житті навіть на етапі її закінчення. Люди бояться незнання, в них закладений страх перед невідомим кінцем. Почасти тому нам кортить змінити ситуацію й стати справжніми власниками свого життя. Йдеться про те, щоб стати повноцінним автором і режисером у постановці своєї п'єси.

Ця думка суперечить переконанням французького філософа Гі Дебора. Він вважає, що особа не владна над своїм життям та тільки грає роль, яку їй написало оточення, живе, наче за розписаним сценарієм. Така думка вводить нас у дискурс про відповідальність людських дій. Як індивід може відповідати за те, що накоїв, якщо він апіорі не міг вчинити інакше.

Такі роздуми ставлять також під сумнів саме існування свободи як такої. Доводячи до крайнощів даний тип мислення, ми можемо припустити, що істинність нашого життя є оманливою, а та й просто фікцією.

Чи можна вибрати несвободу? На моє переконання, так. Як би дивно це не звучало, але люди люблять обмеження. Обмеження різноманітності робить життя багатьох набагато легшим і зрозумілішим. А це, у свою чергу, задовольняє бажання людей ухвалювати простіші рішення та не думати над будь-чим надто довго. Простіше скористатися готовими поведінковими шаблонами, наприклад, отримати пільги від держави (за певні «заслуги»).

У підсумку, я дійшла висновку про те, що свобода – це зібрання багатьох понять, величезний обсяг різних версій їх розуміння тощо. Тобто для мене свобода завжди буде ділитись на феномен глобальний та локальний. Загальне бачення у мене проявляється в обов'язку законодавця, системи права в цілому надавати людям максимальну свободу дій, наскільки це можливо. Локальне ж походить від загального розуміння свободи та передбачає свободу конкретних індивідуальних дій, коли люди у повсякденному житті використовують широкі права й не замислюються над тим, чи понесуть вони покарання за те, що будуть вільно обговорювати певні питання, творити в необмеженому просторі своєї уяви.

Анастасія Вольф.

Як я розумію свободу?

На початку цього есею, я б хотіла навести значення поняття «свободи», які зібрав С. Ніринг у праці «Свобода: обіцянка й погроза»: «свобода - це не знати обмежень: фізичних, державних, моральних; володіти вільною волею; користуватися недоторканністю; бути невимушеним, відкритим». І хоча значення свободи всеохоплююче, і його неможливо точно пояснити та визначити, все ж мені здається, що це ті основні компоненти свободи, які цінувалися та вивищувалися у нашій історії впродовж століть.

Мені здається, що коли люди чують таку характеристику, як безмежність можливостей, то більшості зразу приходить на думку хаос, беззаконність і, можливо, навіть жорстокість. Тому, нижче я хочу навести аргументи, чому свобода – це в першу чергу про довіру, успішність та розвиток як суспільства, так і держави.

Отже, спершу я хочу наголосити на тому, що можливість реалізації свободи людини прямо залежить від її природних прав. Чим більше обмежені природні права людини - тим менше простору для можливостей. Звідси випливає, що лише справді демократичні держави можуть стати ґрунтом для підтримки свободи індивіда та довіри до нього. Хочу навести думку зі статті, оприлюдненої в газеті Б. Франкліна у Пенсільванії: «свобода слова завжди була надійним показником успішності державної влади». Ідея недовіри до особистості, її обмеження, наче з «благородною метою» є відголоском авторитарних режимів, що досі, у певній формі існують у Європі. Прикладом хочу навести практику ЄСПЛ, згідно із якою іноді моральність є підставою для втручання в реалізацію права на свободу вираження поглядів. Тоді як американський варіант «свободи» свідчить про зворотне. Хочу більше зупинитися на концепції американського конституціоналізму, бо саме він є для мене прикладом дійсної свободи .

Перша поправка до Конституції США каже наступне: «Конгрес не має права видавати закони щодо впровадження будь якої релігії чи заборони вільно сповідувати її, а також не має права видавати закони, що обмежують свободу слова, друку і права народу мирно збиратися і звертатися до уряду з проханням усунути якусь кривду». У справі *Texas v. Johnston* суддя Верховного Суду США В. Бреннан зазначив, що уряду забороняється обмежувати свободу слова, навіть якщо суспільство вважає виражені думки чи ідеї образливими чи аморальними. Тут чітко

простежується різниця між європейською практикою, про яку я писала вище, та американською. Але існують випадки, коли обмеження свободи слова є виправданими і в американській моделі свободи. Прикладом є справа *Schenk v. United States*, у якій Верховний Суд США зазначив, що коли людина неправдиво кричить «пожежа» на весь театр, то вона нестиме за це відповідальність. Питання обмеження свободи слова потрібно розглядати окремо для кожного випадку та застосовувати у крайніх випадках, відповідно до її (свободи) можливих негативних наслідків.

Хочу навести також прецедент із практики Верховного Суду США, пов'язаний зі спаленням державного прапора. Саму цю дію я розцінюю як прояв певного символічного звертання, незгоди з діями уряду, переважаючими думками суспільства чи курсом держави. Коли у 1984 році комуніст Грегорі Лі Джонсон спалив національний прапор США під час національного з'їзду Республіканської партії в Далласі, на знак протесту проти адміністрації Рональда Рейгана, суд Техасу звинуватив його в порушенні закону через осквернення національного прапора. Однак, Верховний Суд США скасував рішення суду штату Техас. Після цього було скасовано закон штату про заборону спалювати державний прапор.

Для контрасту хочу навести ситуацію, що трапилася у Харкові у 2016 р., коли чоловіка засудили за спалення прапора України біля будинкового під'їзду. Швидше за все, українське суспільство сприйняло його дію як аморальну та протиправну. Але, мені здається, людина має право на протест. Ніхто, у тому числі і влада, не може диктувати людині, що є правильним чи вірним. Вільне суспільство ґрунтується на праві кожного висловлювати свою думку, переконання та жити згідно своїх цінностей. І всі, хто не погоджується із певними думками, мають таке ж право вступати у дискусію та виражати свою незгоду, незрозуміння чи, навпаки, підтримку. Коли уряд диктує свої переконання та бачення - суспільство не може бути вільним. Звісно, це дуже комфортно, коли задля безпеки переконань більшості - думки меншості обмежують. Відходячи від теми прапора, хочу наголосити, що не існує єдиної істини, єдиного правильного підходу, й тому багато прийнятних саме тепер ідей – були свого часу революційними й не сприймалися широкими масами. Приклад - ідея доступності освіти для всіх людей, незалежно від їх етнічного походження чи раси.

Окремо хочу зупинитися на ідеї інтелектуальної свободи. Перша поправка до Конституції США включає в себе захист висловлювань у будь-якому вигляді. Щодо свободи творчого самовираження, то Верховний Суд спирається на принцип

«нейтральності змісту». Це означає, що уряд не може цензурувати висловлювання лише тому, що певна частина населення вважає такі висловлювання образливими. Уряд не може визначати, яка інформація та її джерела є більш прийнятними або більш потрібними для суспільства. Так, американський ринок ідей є вільним від тиску й забезпечує першість Америки у таких культурних сферах, як наука, кіно, музика, література чи освіта.

Підсумовуючи, можна дійти висновку про те, що свобода - є надважливим компонентом для розвитку суспільства. Суспільство, вільне від утисків з боку влади, може досягти значно вищого прогресу, ніж люди, що живуть за авторитарних режимів, мислять у певних «рамках» та не знають, що можуть за них вільно вийти. Розуміння того, що індивід може бути правий, а маси помиляються, на мою думку, є поки що надто революційним для європейської культурної парадигми. Мені дуже імponує ідея, відповідно до якої в бібліотеках США книги різних «заборонених» у нас авторів на «неправильні» теми є у вільному доступі.

Все-таки, у країнах, які пережили тоталітаризм, влада намагається «обережніше» підходити до питання, так званих, «хибних» думок. Ідея довіри до індивіда з боку влади, на мій погляд, є важливою передумовою прогресу держави, й тому повинна більше культивуватися в Україні, особливо після війни, яку розпочала й продовжує вести Росія. Під цим я маю на увазі: озброєння населення, реальну заборону цензури, невтручання уряду в діяльність українських ЗМІ та відкритість до різних за своїм походженням та наповненням думок особистості.

Ірина Герасимчук.

Про свободу...

«І що дужче силкувалася вона пізнати свою свободу, то тяжчим завданням ставала для неї ця свобода.. Тож під тією спонудою свободи гнулася вона, як під тягарем». Ці слова з книги Мілана Кундери «*Життя деінде*» наштовхують на багато питань щодо природи нашої свободи та її пізнання. Свобода вважається самоочевидною, на перший погляд. І, на правду, вона лишається такою для тих, кого таке відчуття задовольняє. Такі люди часто схильні вважати себе повністю вільними, уникаючи при цьому приводів, що спонукатимуть висловити якогось роду незгоду, та свідомо не бажаючи розширити простір власної обізнаності. Попри це, тема свободи, можливо на їхній власний ризик, неодмінно зачепить життя тих людей. Як би вони не опирались, настає час, коли кожен бере до рук зброю і готовий покласти власне життя заради свободи. Той, хто намагається пізнати свою свободу, врешті стикається з усією її багатогранністю та очевидною складністю.

Свобода - це не щось, що можна набути. Дітріх фон Гільденбрандт у своїй книзі «*Етика*» висуває твердження про те, що свобода притаманна кожній людській особі. Отже, нею володіють не тільки ті, хто народились у вільних суспільствах. Ті, чю свободу було загнано в жорсткі рамки, все ж не втратили її остаточно. Авторитарні режими прагнуть контролювати усі сфери життя людей, будь-яке втручання при цьому спрямоване на обмеження свободи людини. Як писав із цього приводу Ісая Берлін: «Що ширший простір, де нема втручання, то ширша моя свобода». Економічна, політична та правова свобода, на мою думку, першими підлягають обмеженням з боку публічної влади. Проте, як зазначає також Броніслав Маліновський, ці категорії свободи майже не піддаються розрізненню, оскільки політична влада, економічний тиск та правові обмеження є надто переплетеними між собою. Втрутившись в один з цих аспектів, інші, неодмінно, зазнають обмежень. При цьому фундаментальним є особистий простір людини, який попри все повинен залишитись вільним від втручання держави.

Природно, в людини складається враження, що для свободи не може існувати виключень, проте її втілення в матеріальному світі підлягає суттєвим обмеженням. Тут я погоджуюсь з тим, що у жодному разі не може піддаватись регулюванню простір символічної реальності. Думка людини, її внутрішній потенціал є безмежними. Лише за такої умови можуть народжуватись нові ідеї, бо завжди буде

простір для дослідження, вектор думки може бути спрямований в нескінченність. Чудово підходять у цьому контексті відомі слова Джона Стюарта Мілля: «Через брак вільного ринку ідей не буде місця для спонтанності, оригінальності, генія, для ментальної енергії, для моральної хоробрості. Суспільство обвалиться під вагою колективної пересічності».

Пізнавати свою свободу та її межі не просто. Думати в цих категоріях складно, адже доводиться досягнути багато прихованих сенсів. Якщо свобода є священною та недоторканною, тоді доводиться переосмислити деякі явища. По-перше, як пояснити те, що люди вдаються до обмеження своєї свободи в інтересах цієї ж свободи? По-друге, наскільки правдивим є твердження, що свобода однієї людини закінчується там, де починається свобода іншої?

Люди не можуть бути абсолютно вільними, такою є ціна життя в суспільстві. Якщо всіх наділити необмеженою свободою, то кожен зможе втручатись у справи інших людей як йому заманеться. Так само, якщо свобода одних людей буде перевищувати свободу інших, останні під цим тиском неспроможні будуть якісно прожити своє життя та отримати задоволення. Отже, усе зводиться до певної межі свободи індивіда, яку категорично заборонено перетинати, чи то державі, чи то іншим індивідам.

У книзі «4 есе про свободу» Ісаї Берліна йдеться про те, як деякі люди готові були пожертвувати частиною своєї свободи задля інших цінностей, наприклад справедливості, щастя і т.п. «щоб створити той різновид об'єднання що його вважали бажаним». Проте такий вибір можливий лише завдяки тому, що вони першочергово володіють свободою визначити свій інтерес і залишатися відданим йому. Навіть перебуваючи в закритих рамках чи перед направленим на тебе дулом автомата, як у випадку з українським військовим, людина все ще здатна вирішити: скоритись чи обрати свободу.

Свобода є основою всього. Інколи люди повинні постати перед ризиком втратити її, щоб усвідомити потребу в ній. Що ж до українського суспільства, то йому ще слід подолати довгий шлях зміни власного світогляду та перебудувати всі інституції на новому фундаменті.

Свобода особисто для мене – це можливість прагнути до будь-чого, вільно обирати собі мету та використовувати будь-які методи для її досягнення, мати доступ до будь якої інформації й використовувати її на власний розсуд. Свобода - це коли людина не думає про неї, не старається бути достатньо скромною чи розсуд-

ливою, щоб не здаватись надто самовільною, не намагається з усіх сил відповідати подекуди безглузким стандартам «законослухняності». Свобода повинна бути вкоріненою в людській дії. Людина повинна керуватись не мірою дозволеного, а необмеженим простором своєї уяви, власним відчуттям чи знанням. Свобода - це і можливість робити неправильний вибір, помилятись та сповна переживати наслідки, які це за собою потягне; прагнути до чогось та бути просякнутим цим чимось, зокрема, просто ідеєю про те, що певної речі можна досягнути.

Я вважаю, що позитивна роль держави та права стосується, перш за все, створення сприятливих умов для розвитку людей та підтримання комфортного рівня життя. У тій же книзі «4 есе про свободу» наведено хороший приклад щодо цього: «Якщо людина надто бідна, аби дозволити собі щось, не заборонене законом - буханець хліба, навколосвітню подорож чи звернення до суду - то в неї так само мало свободи, як і в разі заборони цього законом». Якщо взяти до уваги українське суспільство, в якому рівень життя є найнижчим у Європі, то помилково було б вважати, що завдання збільшення економічного добробуту державою переважає над усім іншим. Це майже так само, як у випадку з творами мистецтва українського походження стверджувати, що вони мають залишатися в країні доти, доки люди не досягнуть економічної спроможності, щоб їх придбати. Я переконана, що країна не досягне значного поступу, допоки простір свободи не стане достатньо широким для появи нових приголомшливих ідей, винаходів, витворів мистецтва, допоки те, що може становити економічний інтерес, не реалізовуватиметься вільно, та допоки не зникнуть інформаційні кордони.

Насамкінець хочу навести уривок з книги «Свобода і цивілізація» Броніслава Маліновського, який, як на мене, цілком відображає сутність цього явища: «Свобода - це простір, який надається індивіду для контролю над власним життям, і полягає у величезному діапазоні різних варіантів вибору, які доступні йому на кожному етапі його існування, для кожного рішення, яке він може прийняти щодо кар'єри, віри, любові або ненависті, конкуренції або потенційних асоціацій, у виборі партнера, і виборі ідеалу». Безумовно, варто пізнавати свою свободу задля примноження власних можливостей. Свобода не повинна бути ні для кого тягарем, оскільки вона покликана полегшувати життя людини, максимізувати щастя, успіх та насолоду.

Тетяна Гладунець.

Як я розумію свободу.

Я вважаю, що поняття свободи є дуже широким та відверто дискусійним. Також важливим питанням залишається зміст цього поняття. Чи є воно справді позитивним, адже саме це в першу чергу спадає на думку, коли людина починає мислити. Чи все ж свобода містить в собі велику долю негативу, яку слід приховувати за рамками законодавства, етичними нормами та іншими регуляторами суспільних відносин.

На мою думку, розуміння індивідом поняття свободи теж може бути обмежене. Така думка впливає з того, що, скоріше за все, розуміння всього спектру, який містить у собі свобода, не охоплює людину під час її становлення як особистості. Деякі межі, які, на мою думку, можуть шкодити простору свободи індивіда охоплюючи його ще змалечку, разом із першими настановами про «хороше» та «погане». Досліджуючи питання глибше, людина може дійти до висновку про відсутність кордону між чорним та білим, та, все ж таки, кордони, які існували в свідомості тривалий період часу, залишать свій слід. Я вважаю, що саме це можна назвати символічною реальністю у маленькому масштабі.

Сліди кордонів чорного та білого, на мою думку, не зникають зовсім до кінця існування розуму, то чи може у цьому розумі повністю бути охопленим свідомістю поняття свободи. Держава накладає на індивіда обмеження у дуже великому спектрі дій, передбачаючи правопорушення задовго до їх виникнення. З погляду моїх переконань, держава, яка обмежує свободу слова, або інші основоположні права людини, пов'язані з її свободою, цими діями накладає нові шрами на майбутню можливість повноцінного розуміння свободи. Для прикладу хочу навести народи, які проживають в режимі тоталітарного правління. Чи може їхнє розуміння свободи наблизитись до розуміння свободи народами, які проживають у державі де сповідаються принципи ліберальної демократії? На мою думку ні, якщо говорити про розуміння свободи у народі, а не про теоретичне розуміння свободи тією частиною індивідів, які присвятили вивченню свободи багато років професійного життя.

Розмірковуючи про сумісність демократії та свободи, я дійшла до переконання в тому, що ці два поняття мають дещо спільне, а тому перетинаються у деяких аспектах. При цьому демократія несе в собі свободу народу, зазвичай владу саме його більшості. У такій ситуації меншинам надаються права для достатньо комфортного життя, виділяючи також представництво у державних структурах.

Тим не менше, я вважаю що така схема не несе в собі свободи як основної мети. А свободи для всіх тим більше. Як мінімум, встановлення основних правил, за порушення яких свобода індивіда порушується прямим чином, перебуває у повноваженнях обраних представників народу. У такій ситуації частим випадком є невдоволення частини суспільства прийнятим його елітною верхівкою законом. При цьому однодумці в колі опозиції не можуть вплинути на внесення бажаних для них змін, адже їх критичної думки для цього недостатньо. Таким чином, демократія обмежує волю багатьох, керуючись принципом «головне, щоб проти цього не повстала більшість». Накладаючи такі рамки, свобода обмежується шляхом м'яких, гуманних методів, які через призму волі більшості можуть суттєво обмежити індивіда, звужити межі його свободи.

Розмірковуючи про свободу, на думку спадає один з основоположних принципів її існування, який говорить про те, що межі свободи індивіда закінчуються там, де починаються межі свободи іншого індивіда. Цим принципом держава також намагається обґрунтувати низку законодавчих актів. На мою думку, свобода може нести в собі позитив на рівні з негативом. І головний спектр негативу, який може йти слідом за свободою – всюдозволеність. Звісно, свобода є поняттям яке беззаперечно повинне існувати, але, на мою думку, свобода, необмежена жодними встановленими людством межами, є приводом для тотального хаосу. Я вважаю, що певні обмежуючі принципи повинні існувати, адже повна свобода є могутньою силою, яка може розтрити на своєму шляху усе, що коли-небудь було здобуто. Це стосується як і матеріальних пам'яток так і ідей, які пронизують розум індивідів. Тому, на мою думку, певні рамки свободи, зокрема, вищезгаданий принцип щодо меж свободи інших людей обґрунтовано повинен існувати. Я вважаю, що свобода є мабуть найсильнішою та найнебезпечнішою силою, а обставини її обмеження можна порівняти з обставинами гри з вогнем. Адже сучасний рівень розвитку суспільства не допустить обмежень, які будуть хоч трохи перешкоджати свободі індивіда, не обґрунтовуючи це надважливою потребою майбутнього збільшення свободи для всіх. Тим не менше, суспільство може спалахнути хвилею безладу, якщо механізм обмеження свободи дасть тріщину й тим самим дозволить це.

Моя точка зору полягає в тому, що встановлення рамок свободи державою, які дозволяють суспільству розвиватись, пізнавати щось нове, а людям – гарно заробляти й залишатися винахідливим – це справжнє мистецтво. Свобода в такому розумінні є не просто хаотичним явищем, а цінністю, яку можна лише мінімально обмежувати. Інакше суспільству не досягнути успіху та благополуччя. Свобода

для мене тут виступає тим процесом, який, відповідно до рівня суспільного розвитку, може кардинально відрізнятись у різних контекстах.

Я також вважаю доцільним згадати тут про позицію Гегеля відносно держави. Як відомо, він розглядав державу в якості втілення ідей розуму, свободи і права, підкреслюючи при цьому, що держава має виступати в ролі захисника свободи. Я вважаю, що саме поєднуючи розумний підхід разом із розумінням свободи як найвищої цінності для індивіда, можна забезпечити захист суспільства від безладу й хаосу, і цей захист має здійснюватись з боку держави. Однак при цьому потрібно також зважати на необхідність встановлення кордонів для владних повноважень. Адже необґрунтоване обмеження свободи в сучасному світі є недопустимим.

Але чи справді залишається свободою те, що обмежується певними рамками? На мою думку так, адже справжньою свободою для мене є простір, у якому людина може розвиватись. Таку позицію також висловлював Томас Гоббс, коли говорив про те, що свобода – це відсутність перешкод на шляху до просування вперед. Відтак, свободою, яка є необхідною для суспільства як найцінніше поняття, є простір, що забезпечує можливість розвиватись, досягати цілей, не перешкоджаючи при цьому радості життя. Саме вільна людина, спроможна радіти і насолоджуватись є доказом існування необхідної свободи в суспільстві, в якому вона перебуває. Принаймні думку щодо такого розуміння свободи висловлював Джон Роулз.

На моє переконання, важливість свободи полягає саме в тому, що людина може досягнути щастя, докладаючи певних зусиль, тобто свобода є простором, у якому зусилля можуть бути гідно й безперешкодно оцінені світом. Я вважаю, що така позиція перетинається із поняттям вільного ринку, де індивід не зазнає перешкод, та отримує результат шляхом вільного попиту й пропозиції.

Підсумовуючи вищенаведене, можна сказати, що свобода є найвищою цінністю для особистості і беззаперечним є той факт що свобода є найвагомішим фактором для можливості насолоджуватись життям. Саме в можливості щастя та вільного, справедливо оціненого просування вперед я вбачаю позитивний аспект свободи. З іншого боку, варто також брати до уваги критичний підхід до розуміння цього широкого поняття. Свобода є могутньою силою, саме тому вона потребує виправданих обмежень задля загального благополуччя. Держава, беручи на себе повноваження керувати межами свободи індивіда, повинна відштовхуватись від того, що обмеження мають нести в собі лише виправдану мету. Наприклад, мету розширення меж свободи в майбутньому. Адже обмеження свободи задля мізер-

ної вигоди суперечить глибинному сенсу свободи. Отже, свобода для мене є мистецтвом встановлення межі між волею та хаосом.

Емілія Гончарова.

Як я розумію сенс свободи.

Останнім часом ЗМІ багатьох ліберально-демократичних країн демонструють захоплення тим, як Україна бореться за свободу та протистоїть такому агресору як Росія. Україні не вперше доводиться воювати за свою гідність. Натомість залишається запитанням, наскільки кожного разу українці розуміють, чому для них такою важливою є перемога. І що з нею робити далі, коли вдасться її здобути. Так, беззаперечно, в минулі часи кількість героїв, які справді розуміли сутність свободи, була незбагненно великою. Багато з них були готові віддати й дійсно віддали за свободу свою найвищу цінність – життя, про яке йдеться у ст. 3 Конституції України.

Попри високий рівень свідомості борців за свободу, в Україні, починаючи з 2014, владою часто порушуються права людини, ухвалюються неоптимальні рішення щодо статусу Збройних Сил України. Я маю на увазі ситуацію, коли, наприклад, солдат може бути легко притягнутий до відповідальності за невиконання наказу, причому процес доведення до суду контраргументів залишається неефективним. З іншого боку, хоча певна частина поставок зброї та гуманітарної допомоги за наявних умов просто розкрадається, армія на передовій захищала, захищає й продовжує захищати нас. Цінним для мене є також те, що у нас вірять і нам допомагають західні партнери, які вже інвестували в нас стільки грошей, що це вже вдвічі перевищує річний бюджет України.

З цього всього ми бачимо: у нас можна знайти багато людей, які готові жертвувати власним комфортом не тільки заради власної свободи, але й заради свободи інших, свободи своїх нащадків.

Як я вже зазначила вище, я справді щиро довіряю нашій армії. Але я не є настільки ж певною щодо правильного розуміння українською спільнотою шляхів відновлення окупованих росіянами земель на теренах Донецької та Луганської областей, а також Криму. Чомусь українське суспільство, маючи шанс проявити себе інтелектуально, побудувати щось справді нове, започаткувати реформи, освоїти цінності, часто добровільно відмовляється від змін, вважаючи, що лідерство має взяти у свої руки інший. Це питання значною мірою стосується нашої політичної відповідальності.

Прикладом подібної байдужості є порівняльна статистика явки громадян України на вибори. Я цілком погоджуюся з тим, що активне виборче право має лиша-

тися правом, а не обов'язком свідомих людей. Але якщо на перших виборах в незалежній Україні 84,18% виборців вважали свій голос значущим і тому прийшли на виборчі дільниці, то на останніх виборах у 2014 та 2019 рр. явка на виборах становила 51,9% та 49,8% дорослих, відповідно. Додатково варто згадати, що на перших виборах президента всього 23% населення (виборці В'ячеслава Чорновола), були справді готовими до змін політичного курсу й відмови від колишнього радянського світогляду.

Що ж стосується останніх двох виборів, то той факт, що люди навіть в обставинах іноземного вторгнення на сході та півдні України, не вважали своєю відповідальністю розбиратися у політичних програмах кандидатів, мене особливо турбує. Для мене ці питання грають ключову роль. Адже якщо у нашій парламентсько-президентській республіці Президент і надалі невиправдано втручатиметься в діяльність інших гілок влади, в Україні не буде панувати верховенство права й справжня свобода людини. Так виглядає, що українцям непогано живеться в умовах, коли в правовому масиві України (покликаному бути гарантом суб'єктивних прав і свобод громадян), обов'язки та права знаходяться у співвідношенні 80 до 20%, відповідно.

Я справді не розумію, чому українці навіть у тих масштабах, що досі не обмежені державою, власноруч обмежують свою свободу. Така ситуація більше нагадує виборчу систему Китайської Народної Республіки, де кількість виборців лімітована вже в законодавстві, ніж виборчу систему демократичної країни.

Насправді моя критика актуальної ситуації щодо обмеження свободи в Україні пояснюється досвідом мого життя на Донеччині, яку я дуже ціную. При цьому я усвідомлюю, що певна кількість хибних вчинків українців стала передумовою тих страшних наслідків, які зараз бачать перед собою захисники, що зі зброєю в руках виборюють свою землю. Через набуті мною знання й розуміння того, як має захищатися свобода, я критично оцінюю новий Закон України «Про медіа», де про права майже не йдеться, натомість основна увага приділена державному контролю за інформацією. Саме тепер є особливо важливим, щоб у переважної більшості наших людей змінилося розуміння «свободи».

Уявімо, що ми здобули перемогу. Але що ж далі? Нижче я спробую поділитися своїми думками стосовно цього. Для розуміння наших потреб мені допомогло ознайомлення з монографією Томаса Джефферсона «Світло і свобода: роздуми про прагнення до щастя».

По-перше, ми маємо розуміти, що досвід інших держав неможливо адекватно й ефективно повторити. Не унікальний проект конституції це ще не найстрашніше чи визначальне. Тут мені видається доречними рядки з книги Джефферсона про те, що в нашій природі слід винаходити та втілювати, знаходити ресурси у самих собі, а не обов'язково вчитися у інших. Як на мене, у нього йдеться про те, що ми самостійно маємо зрозуміти, чому дискримінація - це погано, причому погано не через те, що хтось авторитетний так сказав, а тому, що ми зуміли самостійно дійти до цього. За Джефферсоном, політика держава має бути націленою на те, щоб сформувати освічене населення, яке розуміє цінність міжнародних конвенцій та договорів про свободу, до якої всі мають прагнути.

Що ж стосується самої влади, то тут має бути чітко визначено поле повноважень кожного державного органу й органу місцевого самоврядування, владних структур на обласному та районному рівнях. Гілки влади, як це первісно передбачалося Ш. Монтеск'є та Д.Локком, мають бути незалежними.

Порівнюючи ідеї Д. Локка та Т. Гоббса, де суспільний договір встановлюється на користь суспільству, я знаходжу ближчими для себе думки Джона Локка. Очевидно, що якщо врахувати історичний період часу, то Англія XVII ст., коли жив Т. Гоббс, легко сприймала концепцію «війна всіх проти всіх», коли володар мав забезпечувати свободу своїм васалам завдяки статусу найвищого суверена, що все контролює. Натомість ідея Локка мені імponує більше, бо тут суспільство підписує суспільний договір про устрій в країні й покладає відповідальність на себе. При цьому суверен – це просто сторона дотримання такого договору. У ідеях Локка йдеться про те, що держава має забезпечувати громадян суспільними благами, як-от формалізацією права власності, грошовою одиницею, системою регулювання зовнішньої політики – тобто усім тим, що громадяни не можуть організувати самостійно. Натомість вільне населення має дбати про інше. Тут держава не повинна обмежувати чи заважати реалізації основоположних прав людини. Вона має втручатися лише задля користі для суспільства й лише за умови спричинення шкоди іншим громадянам при реалізації ними свого права на свободу слова, переконань, релігії, освіти тощо.

Крім того, я вважаю доречним згадати про правильне ставлення до опозиції. Зокрема, я вважаю, що опозиція потрібна бути. Мені дуже подобається фраза українського футуролога Валерія Пекаря: «Активна меншість визначає напрямок руху, пасивна більшість – його темп». Для мене це означає, що не завжди маси, більшість вирішують правильно. Й тому я погоджуюся з тезою, що для ефективно-

сті варто запроваджувати не просто демократію, а ліберальну демократію. За умов ліберальної демократії зручно вдосконалювати систему дотримання прав людини, не обмежуючи при цьому її. При простій демократії те, що буде вирішено більшістю, вважатиметься правдою. Прикладом такого підходу, окрім США, можна вважати державу Ізраїль, де можливі різні політичні партії. Що ж стосується Ірану з Палестиною, то тут за опозиційність люди вважаються ворогами держави. Тобто вони можуть бути одночасно патріотами держави й ворогами уряду. Тому ідеї освітян та розвинених особистостей знаходять тут своє розуміння значно пізніше, ніж той час, коли їх було запропоновано.

Врешті-решт свобода тісно переплітається з цінностями, що мають бути захищеними. Свобода не перетинається з поняттям свавілля. Натомість за умови її наявності виникають права, які врегульовують кордони індивіда. При цьому людина отримує можливість жити, самостійно обираючи мету й спосіб її досягнення, тут вона володіє інструментами побудови власного щасливого життя.

З прагматичної точки зору, в умовах свободи ми можемо вільно спостерігати за лідерами в науковій діяльності, за успіхами вищої освіти в США, які демонструють можливості впливу людської волі на прогрес у точковому та широкомасштабному розумінні. Брак свободи може зумовити страшну кризу. Зараз одним із найактуальніших для світу є питання, що буде з Китаєм, де неосяжна кількість людських життів потерпає від порушення елементарних прав людини.

Говорячи про свободу, я завжди згадую повість «1984» Джорджа Орвелла, в якій зустрічаються такі слова: свобода – це можливість сказати, що два, помножене на два, дає чотири. Якщо дозволено це, все інше впливає автоматично. Для мене свобода полягає у можливостях. Якщо я прийшла в бібліотеку, то хотіла б читати будь-яку книгу не лише за вибором бібліотеки. Бібліотеки не можуть просто так взяти й спалити книги, які комусь не подобаються. Наприклад, біографію Гітлера, матеріал про геноцид уйгурів у Китаї чи оповідання й п'єси Антона Чехова.

Анастасія Гордійчук.

Свобода як така...

Люди не прагнуть свободи, вони її бояться, бо вона потребує відповідальності. Коли кожен знає, що він є вільним, в нього виникає безліч варіантів вибору, з'являється ментальний виднокруг, який є особливо важливим у XXI столітті.

Свобода. Таке просте слово з семи літер. Але воно не таке просте, як може здатися. Як гарно сказав Нельсон Мандела: це те, що є цінним, але не може бути купленим. Це те, що не завжди можна побачити, але можна відчутти. Це те, що є в одному місці, але може бути в мільйонах місць одночасно. Свобода - це можливість приймати власні рішення, мати власні переконання та цінності. Без цих рішень, переконань і цінностей ми назавжди залишаємося в пастці і не можемо висловити свої справжні думки й почуття.

Саме з цих причин люди боролися за свободу протягом сотень і тисяч років. Поняття свободи пов'язано з поняттями необхідності, залежності/незалежності, відповідальності. Я вважаю, що теперішнє суспільство розуміє поняття волі та свободи дуже примітивно. Ти народжуєшся, батьки віддають тебе в садочок, де ти вчишся спілкуватися з такими самими дітьми як і ти. Світ здається ідеальним та безпечним. Приходиш у школу, яка особисто для мене була суцільним обмеженням, дієш за раніше складеним застарілим шаблоном з людьми, які не можуть відійти від внутрішніх переконань, які суперечать здоровому глузду.

Більшість викладачів хочуть обмежити певними стандартами, вони застосовують однакові вимоги для всіх, незважаючи на індивідуальні особливості. А сам школяр, який перебуває 11 років в певному вакуумі, не може без сторонньої допомоги дивитися на світ по іншому, тверезим поглядом. Проаналізувавши шкільні роки, можу сказати, що «поради» щодо вибору професії, на перший погляд, містили в собі безліч альтернатив щодо моїх подальших дій. Але все це було схоже на піраміду: вибір професії давав нам величезний діапазон дій, вибір університету вже звужував наші можливості, факультет, група, підгрупа. І тут дуже важливо, звужуючи піраміду, робити правильний вибір, який максимально розкриває індивідуальні особливості та відповідає твоєму внутрішньому волевиявленню.

На мою думку, свобода - це не просто можливість робити будь-що, але й повага до прав та інтересів інших фізичних та юридичних осіб. У моєму розумінні свобода не є абсолютним явищем, вона є обмежена правами та інтересами інших, контрольована державою. При цьому я впевнена, що більшість людей не розумі-

ють ті почуття, які дає свобода. Внутрішнє відчуття потрібно віднайти в глибині душі.

Життя в руках людини і можливість чинити вибір відповідно до своїх бажань повністю можливий в нинішніх реаліях. Найбільшої свободи людина досягає, коли вона є вибором самого себе, що покладає на саму особистість відповідальність за своє життя і за те, що відбувається в світі.

Коли індивід усвідомлює потребу у вивченні свого внутрішнього світу, тоді поняття свободи стає зрозумілим. Особисто для мене оцінка суспільством моїх дій стримувала у досягненні завдань та цілей. Я можу зробити висновок, що це було обмеженням свободи, але у внутрішньому світі моїх думок. Бути свободним (вільним) означає бути в праві робити, що ти хочеш, незважаючи на думку інших. Цінність цього починаєш розуміти, коли переїжджаєш в інше місто або країну. Ти не відчуваєш внутрішнього тиску від батьків, в стані самостійно оцінювати ситуацію та діяти на власний розсуд, виходячи з власних бажань.

Свобода для інших - це ковток свіжого повітря, можливість думати не так як всі. Буття, як повчає Будда, є ланцюговим колом або «самсарою», в якому все зв'язане як причина й наслідок. Головною ідеєю тут є те, що коли особа звільняє себе від голосу, який зазвичай є присутнім в нашій голові, тоді вона робиться вільною і перебуває в стані абсолютної свободи. Думки інколи можуть нам нашкодити, дати невпевненість у собі та спровокувати сумніви щодо правильності прийнятого рішення. Проте є внутрішнє «Я», яке і є нами, воно перебуває у вічній любові та блаженстві. Проблематика в нерозумінні поняття свободи полягає в неможливості сприйняти себе як найвищу цінність.

Свобода – це хронічний вибір між добром і злом, між правдою і брехнею, моральністю і аморальністю. Діючи згідно зі своєю волею, людина повинна поєднувати її з відповідальністю за свої вчинки і діяння. Адже часто-густо вона не думає про те, які наслідки можуть впливати з її дій. І наслідком стає шкода іншим людям або природі. Тому поняття свободи треба обов'язково розглядати у взаємозв'язку із поняттям відповідальності.

У XXI ст. суспільство потребує вільних, ініціативних та творчих людей. Але залишається питанням, чи з'являються вони? Можна визнати, що не тільки традиційна, а і нова еліта тяжіє до безликості. Я вважаю, що громадяни, які є безликими та байдужими, не можуть бути повністю вільними. Вони в більшості випадків надають перевагу тому, щоб не бути відповідальними за свої дії. Звідси – або ж тяга до тиранії, або ж згода примиритися з нею.

Особистість не може здійснитися без самостійності, без свободи. Свобода, як усвідомлений вибір людиною варіанта певної поведінки в певній ситуації, залежить не тільки від зовнішніх обставин, але й від стану духовного світу людини, від міри її внутрішнього настановлення на істину, добро, красу, справедливість. Міру краси кожен визначає по-своєму. Я впевнена, що для кожного свобода є різна. Хтось дозволяє більшого втручання в межі своєї свободи, інші ж категорично проти «допомоги» зі сторони третіх осіб. Людина одвічно вільна. Життя на 10% складається з того, що з ними відбувається, і 90% з того, яка реакція на це буде. Тобто свобода людини не залежить від обставин певної ситуації, а виражається ставленням до неї, морально-духовною позицією індивіда. Я впевнена, що людина відповідає за свої вчинки, коли вона діє вільно, має свободу волі, вибору.

З іншого боку, свобода - це «жива можливість». Я хочу тут і зараз, я можу скрізь і завжди. Я обираю свій шлях та несу за свої конкретні дії відповідальність. Свобода означає мати вміння вчитися на своїх помилках. Відсутність свободи в цьому випадку означатиме, що у мене не буде часу на фантастичні й просто розумні думки. Мені довелося б робити все дуже точно і швидко. Коли я не маю свободи, я постійно перебуваю під тиском. А коли я перебуваю під тиском, світ стає стресовим для життя. Останній приклад того, що для мене означає свобода - це можливість робити багато речей, не будучи примушеним до чогось. Якби у мене не було свободи, мені, можливо, довелося б одружитися в молодому віці і створити сім'ю, чого я не маю наміру робити зараз. Моє життя без свободи дорівнювало б контролю над усім. Коли я не маю свободи, я не можу робити нічого, окрім того, що наказують мені суворі закони.

Отже, нам пощастило, що ми живемо в суспільстві свободи. Потрібно пам'ятати, що ми - країна вільних і дім хоробрих!

Надія Городиська.

Як я розумію це слово «свобода» ?

Розуміння свободи та сама її проблематика завжди були болючими та надзвичайно важкими для прийняття та усвідомлення темами для суспільства. Історія людства є наочним прикладом того, якою ж цінною та необхідною вона є для людини. Людей у буквальному сенсі заковували у кайдани та забирали у них право на вільний вибір свого життя. Свободу мали лише обрані, тобто ті, хто цього заслуговує, у той час як інші були лише засобом для досягання тих чи інших політичних, економічних цілей. Це були справді жахливі часи. Люди жили у суспільстві, де одні могли бути рабами – особами з постійно зв'язаними руками і думками, а інші – пануючим класом, який мав вільні руки та розум і ними ж сковував інших. Я гадаю, що людина з 21 століття, що знає та розуміє, що таке свобода, не змогла б нормально функціонувати та й узагалі – жити, перенісшись у ті часи. Допоки людина не знає, що таке свобода, вона може жити і без неї, підлаштовуючись під реалії, закони та обмеження, що панують. Проте якщо вона отримала бодай трохи цієї свободи, наприклад, у пересуванні, вона уже ніколи не зможе повернутися до давніх обмежень та рамок, які встановлюються державою або ж будь-ким іншим, без бажання мати цю свободу знову.

Моя думка така, що потрібно розмежовувати поняття свободи на державному (1) й побутовому (2) рівнях. Безперечно, більшість держав у сучасному світі є демократичними, а якщо говорити точніше – це близько 120 країн із 195 існуючих. І кожна з них так чи інакше проголошує свободу індивіда однією із головних засад суспільного ладу. На державному рівні закріплюються основоположні права та методи їх захисту. Та розуміння свободи у кожного різне. Хтось вважає за необхідне надавати людям повну свободу, доступ до усіх можливих опцій його життя, інші ж переконані у свободі лише в деяких аспектах. Наприклад, свобода пересування. На мою думку, люди не зобов'язані мати реєстрацію у певному місті, у них немає прив'язаності до одного населеного пункту, а є повна формальна свобода вибору місця, де ти хочеш провести різні періоди свого життя. Сьогодні пересічний американець живе у Нью-Йорку, завтра – у Лас-Вегасі. Держава й гадки не має про місцеперебування та проживання свого громадянина, проте за необхідності завжди може його знайти. У деяких країнах, що колись перебували під владою радянського режиму, все по іншому. Наприклад, в Україні. Свобода пересування трактується як така, що дає людині вільний вибір місця свого проживання, перебування, проте

з деякими обмеженнями, що створені для благої мети та з розумними цілями. Звісно, ми можемо жити у багатьох різних місцях протягом усього свого життя, але формальне місце прописки, де ти «осів» повинно бути, держава хоче бути повідомленою у разі зміни твого місця проживання, що по суті не обмежує свободу вибору місця проживання або ж пересування. Проте, на мою думку, це можна розцінювати як не повну свободу. Сам психологічний фактор відіграє велику роль у розумінні свободи. На підсвідомому рівні у людей уже немає цілковито повного користування своєю свободою та її відчуття.

Ще однією темою, яку я б хотіла розкрити, є розуміння свободи людським розумом після тиску стереотипів та пострадянського суспільства. Часто люди, і я в тому числі не можуть повноцінно та повною мірою користуватися тими можливостями та свободою, яку нам дає держава на законодавчому рівні.

У Конституції України сказано, що людина має свободу у розвитку своєї особистості. Тобто ми можемо самі обирати свій спосіб життя, робити усе, що не суперечить законодавству України та жити так, як хочеш цього ти. Більшість це розуміє, але користується цими можливостями лише меншість й саме через стереотипи та світоглядні рамки у своїй голові. Тому моє розуміння свободи у цьому контексті полягає в тому, щоб не тільки держава не обмежувала нас у виборі своєї життєвої дороги, а й інші люди.

У кожного з нас є свобода вибору, наприклад – вступати чи не вступати в університет, щоб здобувати вищу освіту. Багато підлітків не хочуть цього і мають повну свободу в тому, щоб цього не робити, але через загальноприйняті норми у суспільстві виникають такі обмеження, що згодом блокують прояви свободи та вияву незгоди з цими «обов'язковими» етапами життя. Ми часто робимо те, чого не бажаємо через неправильне розуміння свободи. Нам потрібно вміти приймати цю свободу та не встановлювати собі свої ж рамки та обмеження. Свобода і полягає в тому, що ти можеш робити усе, чого прагнеш саме ти, а не хтось інший.

Звісно ж, тут важливо наголосити на тому, що свобода кожного повинна бути такою, що сприяє мирному існуванню інших та не перешкоджає їх свободі. Тут не можу не згадати такий усім відомий вислів: свобода індивіда закінчується там, де починається свобода іншого. І це справді так. Я повністю згідна з цими словами та хочу надати ще власну їх інтерпретацію: не можна своє розуміння свободи нав'язувати іншим. Для когось свобода – це вільний вибір продуктів на сніданок, усе ж інше повинно відповідати давно визначеним, уставленим принципам та правилам, що придумані людьми та пропагуються у суспільстві. Інший може розуміти

свободу у більш повному обсязі, керуючись та обмежуючись лише тими нормами та прямими заборонами, що визнані державою.

Якщо ж брати розуміння свободи на законодавчому рівні, то я радше схильюсь до думки про те, що не потрібно прописувати у нормативно-правових актах усі сфери життєдіяльності громадянина, де держава забезпечує йому свободу. Відомий філософ Томас Гоббс теж зазначав, що свобода розуміється як право робити все те, що не зазначено в угодах із владою, що не заборонено законом. Я теж вважаю, що набагато кращим варіантом буде, якщо індивід сам буде трактувати поняття свободи для себе, самостійно визначаючи межі цієї свободи та усі її сфери, маючи лише чітко прописані обмеження та заборони задля забезпечення стабільного та нормального функціонування держави, забезпечення мирного існування усіх громадян з високим рівнем життя. Адаже чи не є надто чітко прописане розуміння свободи, бачення та уточнення усіх аспектів життя, де можна користуватися свободою, уже самим по собі обмеженням свободи? На мою думку, так воно і є.

Якщо узагальнити, то свобода – це не лише про свободу вибору, свободу думки, свободу пересування, свободу слова, а й про свободу внутрішню. Кожен з нас особливий і кожен з нас переконаний, що свободний. Але чи це насправді так? Я розумію свою свободу не лише у тому, що я можу написати та видати книгу, у якій, наприклад, висловлю свої погляди на сучасну демографічну ситуацію у світі, а й у тому, що маю повне право усвідомлювати, що мої погляди на певні речі можуть не збігатися з поглядами інших, та вважати це цілком нормальним та дозволеним.

Ще одним становленням свободи є розуміння цього поняття державою. Фіксоване розуміння свободи на державному рівні повинне передбачати користування нею у всіх можливих ситуаціях, політичних та економічних кризах, воєнному стані чи під час надзвичайної ситуації. Ситуація всередині та за межами країни, події, що відбуваються не повинні ставати обмеженнями на шляху до здійснення, насамперед, своєї свободи слова. Часто суспільство диктує нам, якою конкретно повинна бути твоя свобода слова, які ідеї ти повинен підтримувати, що ти повинен ненавидіти і зневажати. Це неправильно. Ми можемо вільно дискутувати на різні теми. Заборон такого типу, що проголошуються владою у нормах законів, не повинно бути. Міра свободи повинна бути така, що передбачає вільне висловлення поглядів навіть на ті теми, що є не зовсім прийнятними для суспільства. Ми не повинні обмежувати свої міркування та ідеї тільки через певні зовнішні чинники впливу та контролю.

Не існує неправильних думок. Кожен висновок, генерований нашим розумом, апріорі не повинен бути контрольований та спотворений кимось, тим більше державою.

Сьогодні існує багато дискусій та суперечок навколо теми свободи слова у країні, що перебуває в стані війни. Моя думка така, що держава не повинна повністю контролювати увесь інформаційний простір, це може бути справжньою загрозою для обмеження свободи слова в подальшому. Держава може й повинна контролювати лише персональні дані та такі відомості, що справді загрожують національній безпеці та інтересам, забезпечувати неушкодженість державних таємниць.

Звісно, не можливо забезпечити людині абсолютну свободу дій, проте можна забезпечити повну свободу думки. Свобода – це, напевно, більше про відчуття. Суспільство та держава має робити все, щоб кожен почував себе вільно. Не повинно бути також осуду з боку інших. Адже навіть сьогодні проблемою багатьох залишається обмеження власної свободи у таких сферах, як висловлення поглядів, прийняття рішень з остраху бути незрозумілим і тому відторгнутим іншими. Цього не повинно відбуватися. Свобода проявляється зовнішньо, проте відчувається вона нами насамперед внутрішньо.

Захарій Грабовський.

Так я розумію свободу.

Свобода – це саме те поняття, яке є широко обговорюваним і актуальним в будь-який час людського існування. Вона стосується як досвідчених, інтелектуально розвинених людей, які у своїх визначних працях висловлюють певні переконання на цю тему, так і тих, хто спілкується в сучасному інформаційному просторі через соціальні мережі, телебачення тощо. У підсумку, ми все більше чуємо про цей ідеал.

Свобода була й залишається каменем спотикання між католиками і протестантами, адже католики вважають, що Бог дав людині свободу вибору, а протестанти вірять у приреченість, коли все наперед для нас вирішено. Людині ж тут залишається тільки прийняти або не прийняти Божий план. Обмеження свободи було й продовжує бути причиною майже всіх революцій. Дуже часто свобода є причиною конфліктів між батьками і дітьми, оскільки свобода дітей полягає в їх бажанні досліджувати світ, самостійно виробляти рішення, виражати свою особистість та виявляти свої таланти.

З іншого боку, батьки несуть відповідальність за безпеку, виховання та добробут дитини, тому вони можуть намагатися встановлювати обмеження для забезпечення її благополуччя. На основі цього свобода справді є одним із найбільш загально визнаних та універсальних понять. Не дивно, що люди часто його використовують у різних контекстах та ситуаціях, намагаються втілити у різних аспектах свого життя. У своїй роботі я б хотів би написати про те, чому свобода – це основа людського життя, а також про те, як саме я розумію свободу, як вона проявляється та навести приклади її здійснення.

Перш за все, свобода є основою взаємовідносин людей між собою, взаємовідносин між людиною і суспільством, взаємовідносин між людиною і державою. Вона є основою людського буття на землі відразу в багатьох площинах нашої діяльності. Таким чином, нерозуміння людьми цього поняття й того, як воно функціонує, може стати приводом до різних маніпуляцій з людиною. Свобода, як ознака людини, на мою думку є однією з центральних характеристик, що відрізняє нас від тварин, оскільки процес приручення тварин означає не лише змусити тварину слухатись людей, але й забути про свою свободу. Люди мають унікальну здатність до самосвідомості, рефлексії, розумового розвитку та волі, що надають нам можливість свідомо вибирати та діяти відповідно до своїх переконань і цінностей.

Саме на основі свободи ми можемо прийняти рішення не лише супроти бажань нашого серця, але й, деякою мірою, навіть супроти життєвих схильностей нашої природи. Навпаки, тварини можуть діяти лише в межах, визначених інстинктами та природними нахилами свого виду. Для людини ж є характерними дії, що визначаються виключно її волею із залученням можливостей розуму та на підставі розуміння нами особливої важливості певного об'єкта. Саме в такий спосіб ми здійснюємо більшість наших вчинків.

Загальне визначення свободи звучить таким чином: свобода розуміється як здатність діяти чи змінюватися без обмежень або володіти владою та ресурсами для безперешкодного досягнення певних цілей. Свобода часто асоціюється зі свободою та автономією в сенсі «надання собі власних законів», а також із наявністю прав і громадянських свобод, за допомогою яких можна досягати цілей без надмірного втручання з боку держави. Типи політичної свободи, які часто обговорюються, включають свободу зібрань, свободу асоціацій, свободу виборів, а також свободу слова. Я особисто схильюсь до поділу свободи, який наводить у своїй лекції філософ та історик ідей Ісайя Берлін (1909–1997).

Він стверджував, що існує два основних типи свободи, які захищали філософи та політичні теоретики: *негативна свобода та позитивна свобода*. У кожній з цих категорій є можливість широкого діапазону вибору позицій. При цьому більшість теорій свободи досить зручно вписуються в ту або іншу категорію.

У нашому житті ці дві свободи доповнюють одна одну. Концепція негативної свободи зосереджується на *свободі від* втручання, й у такому випадку я є настільки ж вільним, наскільки жодна інша людина чи група людей не втручаються в мою діяльність. Тому теорії негативної свободи визначають допустимі межі втручання в життя людей. Ви обмежуєте мою негативну свободу, коли обмежуєте той вибір, який я можу зробити щодо свого життя. Ступінь негативної свободи визначається тим, скільки можливих виборів відкрито для мене, або скільки дверей є потенційно не замкненими для мене. Така свобода визначається також типами доступних індивідуальних варіантів його власної дії. Зрозуміло, що при цьому не кожному вибору слід надавати однаковий з іншими статус: одні вибори важливіші за інші.

Якщо ж говорити про концепцію позитивної свободи, то це *свобода робити щось*, бути активним суб'єктом, а не об'єктом. Позитивна свобода вимагає наявності у людини можливостей та ресурсів для того, щоб здійснити свій вибір та керувати власним життям. У даному випадку це означає, наприклад, що необхідно мати доступ до освіти, роботи, культурних можливостей та інших ресурсів, які сприя-

ють нашому розвитку та самовизначенню. Очевидно, що влада та соціальні умови можуть бути обмеженням для позитивної свободи, особливо нерівність в розподілі ресурсів, економічні перешкоди, політичні репресії та соціальні обмеження можуть ускладнювати здійснення індивідуальних цілей і бажань людини. У цій концепції свободи важливою є ідея позитивних зобов'язань (також діянь) держави для забезпечення *свободи для*. Держава повинна створювати умови, які дозволяють людям розвиватися й здійснювати свої можливості, наприклад, за допомогою соціальних програм, охорони прав людини та розвитку інфраструктури. Позитивна свобода не суперечить негативній свободі, яка розглядається як відсутність зовнішнього примусу чи обмежень, вони є взаємодоповнюючими аспектами свободи, й тому мають суттєве взаємодоповнююче значення.

Важливим аспектом теми свободи є, на мою думку, те що свобода не може бути абсолютною. Це відносне і суб'єктивне поняття, оскільки свободу неможливо виміряти. Ступінь, до якого людина вільна чи невільна, можна визначити лише шляхом порівняння, й це порівняння абсолютно суб'єктивне. Існують обставини, умови та обмеження, які лімітують індивідуальну свободу. Найчастіше це закони та правила, які обмежують певні дії чи поведінку з метою забезпечення громадської безпеки, справедливості та порядку. Такі обмеження можуть бути етичними стандартами, моральними цінностями.

Ми можемо мати право на свободу вираження своїх думок, гарантовану ст. 10 ЄКПЛ, ст. 34 Конституції України тощо, але моральні обмеження можуть нас мотивувати на те, щоб утримуватися від образливих або інших шкідливих висловлювань. Таким чином, ідеальної свободи не існує, бо свобода – це дуже широке поняття. Але це не применшує важливість концепції свободи, оскільки це одна з найважливіших, якщо не найважливіша концепція для розвитку сучасної цивілізації. У наших прагненнях розширити та зміцнити людську свободу ми не повинні вибудовувати спрощених дихотомій, останні лише гарантуватимуть нашу невдачу.

За словами Берліна, якщо свобода - моя, мого класу чи нації залежить від злигоднів інших людей, то система, що створює такі умови, несправедлива й аморальна. Однак, якщо я обмежу чи втрачу свою свободу для того, щоб якимось зменшити сором такої нерівності, але в такий спосіб матеріально не збільшу особистої свободи інших, то матиме місце абсолютна втрата свободи.

Яскравим прикладом здійснення свободи є боротьба України з РФ. У цих обставинах наша країна в контексті визволення від зовнішнього впливу та захисту своїх прав та суверенітету мобілізувала свої сили, залучила підтримку міжнарод-

ного співтовариства та відстоює свої права, територіальну цілісність та незалежність. Ця боротьба виявляється у різних аспектах, включаючи політичні, дипломатичні, військові та просто громадянську зусилля. Одне з основних завдань – це мир, тобто свобода жити без страху і мати перспективи на майбутнє та розвиток. Боротьба за свободу - це складний та тривалий процес, але ми продовжуємо робити кроки вперед і боротися за свої ідеали та цінності. Звичайно крім військового аспекту кожен громадянин України працює на власному, так би мовити, фронті, для досягнення нашої спільної мети. Зокрема, ми, студенти, під час війни навчаємось, збільшуємо наші знання для вдалого використання їх у майбутньому. Наприклад, щоб зробити внесок у нашу державу, у відновлення демократії й зміцнення вільних інституцій, які зазнали обмежень в галузі прав людини під час воєнного стану. Саме під час навчального процесу запуск ракет чи злети повітряної авіації переривають наш поступ. У цьому контексті продовження лекції, семінару, загалом навчального процесу (замість того щоб спускатися в укриття) є, на мою думку, сильним проявом свободи.

Максим Данилів.

Свобода.

Libertas est potestas faciendi id, quod jure licet.

Роздуми про те, що є свободою, можуть бути достатньо довготривалими, та далеко не обов'язково в кінці вони можуть призвести до однозначного визначення того, що являє собою. Очевидно, що кожен скоріш за все буде мати своє унікальне бачення свободи, можливостей, яких вона надає, та її цінності. Для прикладу, людина із вкрай націоналістичними поглядами, при висловлюванні про її «свободу», ймовірно, що буде акцентувати на свободі нації, незалежності держави. А в іншому випадку, як от у Бейонсе, пісня «Freedom» буде говорити про свободу як про явище, що з'явиться для чорношкірих лише після того, як буде подоланий расизм. Тобто розуміння свободи існує необмежена кількість, і проаналізувати їх всіх буде неможливо.

Незважаючи на це, дискусію про визначення свободи можна почати з певного ґрунту, базису, ознаки якого частково мали б поширюватися на ці всі розуміння цього поняття. І цей базис можна прекрасно визначити за допомогою вислову Томаса Джефферсона: свобода – це безперешкодна дія відповідно до нашої волі в межах, встановлених довкола нас рівними правами інших.

Ця думка також корелюється з принципом: свобода індивіда закінчується там, де починається свобода іншого. На мою думку, свобода – це фактично можливість реалізації воління, бажання, яке спочатку існує у лише голові індивіда, в реальність. Індивід з повною свободою мав би право втілити в реальність свої ідеї, якщо вони не будуть нести загрози іншим та соціуму загалом, та в праві використовувати для цього усі свої надбання (володіння) в максимально широкому сенсі цього поняття. Тобто вільний індивід у такому підході має право скористатися правом на евтаназію, адже у цьому випадку він фактично вирішує, як розпоряджатися своїм тілом, яке можна кваліфікувати, як його приналежність. Багато людей стверджують, що свобода – це певна символічна річ, але, на мою думку, це не зовсім так. Почати можна з того, що рівень свободи людини в країні можна виміряти, існує багато інститутів і загальних критеріїв, які охоплюють особисті, громадянські й економічні свободи людини. Саме вони визначають індекс свободи людини, відомий як Human Freedom Index.

Але, для того щоб вільна реалізація будь-яких задумів людини могла мати місце, законодавство має створювати для індивідів певні інструменти відстоювання й фіксації суб'єктивних прав. Як відомо, інструментами подібної реалізації людських задумів виступають надані людям конституцією або ЄКПЛ гарантії здійснення їх суб'єктивних прав і свобод. На мою думку, не може бути ніякої реальної обґрунтованої причини обмеження цих прав, окрім забезпечення існування цих прав у інших людей, тобто фактично свобода повинна захищатися цією ж конституцією. А єдиним суб'єктом, який може позбавити індивідів їх прав, є самі індивіди в ролі політичних виборців. При цьому очевидним антагоністом у боротьбі за збереження людських прав є держава, адже саме її теоретично необмежена свобода є основною загрозою для особистісної свободи індивіда. Відтак, функцію обмеження свободи «Левіафана» має виконувати основний закон країни. Це означає, що в питанні обмеження свободи держави має працювати той самий принцип, що працює в середовищі окремих індивідів. Тобто «свобода держави має закінчуватися там, де починається свобода окремої людини».

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у цьому плані виконує надзвичайно важливу роль, оскільки саме він має можливість контролювати та навіть прямо вказувати державі в межах Ради Європи, чи не порушила вона свободу індивіда.

Очевидним є сьогодні той факт, що ситуація з дотриманням прав і свобод громадян України є недосконалою. Скоріш за все, створити систему, яка дозволила б реалізувати всі можливі бачення свободи є нереалістичним завданням. Але подібна система цілком може існувати в якості певного ідеалу. Адже на те й існують ідеали, щоб ми могли до них прагнути.

Мирослава Деліта.

Як я розумію зміст цього дивного поняття...

Що ж таке свобода - легкість чи важкість?

Якщо для одного свобода – це спосіб життя чи навіть його мета, то для іншого свобода означає тягар, від якого хочеться якнайшвидше позбутись, скинувши його на когось іншого. Цей тягар є наслідком відповідальності за вибори, які ми можемо робити, коли маємо свободу. З абсолютною свободою приходить і абсолютна відповідальність. Згідно з міркуваннями Жана-Поля Сартра, ми вільні рівно настільки, наскільки готові нести відповідальність за свої вчинки.

Парадокс полягає у тому, що, хоч ми й маємо свободу робити вибір, ефект від нашого вибору може зменшувати та навіть забирати нашу свободу. Більш того, наше минуле також впливає на нашу свободу. І навіть минуле нашої родини та країни, де ми народились, також впливає на зміст та обсяг свободи. Скажімо, свобода дій дітей, так званих, «ворогів народу» в СРСР була меншою, ніж свобода їхніх однолітків з інших родин. Очевидно, що свобода людини, яка народилась у Корейській Народній-Демократичній Республіці є меншою, ніж свобода людини, яка народилась того ж дня в США. Свобода жінки в багатьох країнах все ще є меншою, ніж свобода чоловіка. І це як фактична свобода, так і саме прагнення до неї. Тому, хто народився в обставинах меншої свободи, потрібно докласти більше зусиль, щоб зрозуміти, що можна прагнути свободи, та, зрештою, змогти цієї свободи досягнути.

Думаю, поняття «свободи» є бінарним: не може існувати ще щось, окрім свободи та несвободи. Хто тішиться приємним самообманом в тому, що має хоча б половину свободи, той насправді не має свободи взагалі. У цьому випадку свобода не є чимось більшим, ніж просто ілюзією.

Отже, для мене виглядає дуже символічним те, що у Декларації незалежності США слово «свобода» записано посередині між поняттям «життя» та «прагненням до щастя». Саме свобода є тим, що дозволяє нам проходити свій життєвий шлях до щастя та обирати при цьому, яким саме цей шлях має бути.

Freedom is not free. За свободу платять велику ціну - революціями, війнами, життями. Однак свободі важко бути на самоті. Щоб свобода зберігалась та збільшувалась, їй потрібна підтримка. Завдяки цьому й виникло революційне гасло: «За нашу і вашу свободу». Воно активно використовувалося під час українсько-

польського союзу в 1920 р. Саме його також скандували учасники московської демонстрації дисидентів-правозахисників проти придушення радянськими військами «Празької весни» 25 серпня 1968 р.

Томас Джефферсон притримувався схожої думки ще задовго до «Празької весни». Про необхідність поширення ідей свободи він говорив такими словами: той, хто сприймає від мене ідею, отримує знання й сам, не применшуючи при цьому мого знання. Так само той, хто запалює свічку від моєї, отримує світло, не за-тьмарюючи світла для мене. Ці ідеї мають вільно поширюватись від одного до іншого в світі, оскільки є очевидним, що самою природою моральне просвітлення та вдосконалення людей було замислено в момент, щойно вона створила їх. Подібно до того, як вільно всюди рухається полум'я, не втрачаючи своєї сили, подібно до того, як ми вільно дихаємо повітрям, ідеї свободи не знають перешкод і не запитують дозволу ні в кого.

Але що ж є тоді вогнем свободи? Хто є Прометеєм, який несе його? І хто є хранителем цього священного вогню? Якщо вогонь свободи важко описати, то, все-таки, можна описати Прометея, завдяки якому суспільство отримує цей вогонь. Прометеєм у контексті свободи є Конституція. Саме вона, за умови того, що є конституцією справжньою, а не скопійованою, спотвореною, лицемірною, може освітлювати життя людей, рятувати їх «від голоду та холоду», як це зробив вогонь Прометея. Конституція дає людям свободу, щоб вони могли розпоряджатись своїми життями, як вони того бажають, щоб ставати майстерними у різних справах. Або й навпаки: не ставати майстерними ні в чому, допоки вони того не захочуть.

А от вберігає вогонь свободи від згасання Конституційний Суд. Звісно, він може як роздмухувати цей вогонь, роблячи його сильнішим, трактуючи положення з врахуванням нових потреб суспільства, так і притлумлювати його, коли в незаконний спосіб намагається вирішувати питання про відповідність Основному Закону поточних нормативно-правових актів.

Думаю, що найкраще жити в державі, куди Прометей приніс свій вогонь, і де в подальшому його оберігає сумлінний охоронець. Таке поєднання дає свободу й, водночас, відповідальність. Саме воно робить життя цікавим і наповненим. З іншого боку, разом із свободою на наші плечі лягає тягар, який справді можна назвати «нестерпною легкістю буття».

Софія Дудок.

Що для мене означає свобода?

Свобода - це вибір щось робити або не робити. Для мене свобода - це про вибір. Звісно, я не обирала, де народитись, але, маючи свободу, я можу це змінити або ж лишити все так, як є. Маючи свободу, я можу не погоджуватися з правилами суспільства, з якимись моральними і етичними цінностями. Свобода не є абсолютним правом. Люди самі вирішили її обмежити, адже вони боялись, що якщо вони самі можуть зазіхнути на права інших, інші люди можуть зробити те саме по відношенню до них. Але, на мою думку, кожна людина має абсолютну свободу в середині себе. Людина може не погоджуватись у власних думках навіть з законами природи. Людина не вміє літати, але вона придумала літак. Речі, які здаються нам неможливими, людина може змінити в думці, у своїй уяві, а потім втілити їх в реальність. Навіть якщо вона не здатна це реалізувати з якихось причин, висловлюючи ці думки чи то усно, чи то письмово, чи через мистецтво, вона ділиться ними з іншими людьми. І, можливо, знайдеться людина, якій вдасться реалізувати її думку. Я думаю, що на внутрішню свободу впливають певні зовнішні фактори, наприклад, виховання, якісь моральні цінності, певні правила в суспільстві. Але як тільки людина це усвідомить, вона може відкинути це й почати думати по-іншому.

Маючи свободу, людина може створювати щось нове, а може й руйнувати щось навіть чудове. Тому світ, в якому ми живемо, керується правилом, що людина здатна робити все, що не заборонено законом, а також, що свобода індивіда закінчується там, де починається свобода іншої людини. Навіть якби помістити людей, які ніколи не знали обмежень в умовну бульбашку, вони все рівно рано чи пізно прийдуть до певних правил - що можна робити, а що ні. Отримавши навіть абсолютну свободу, вони самі її обмежать. Найголовніше, щоб ці обмеження не впливали на внутрішню свободу. Наприклад, не потрібно визначати, яку інформацію можна знати людям, а яку - ні. Тим самим ми уповільнюємо розвиток суспільства. Я вважаю, що інформація має бути загальнодоступною, не зважаючи на її зміст.

Неправильно обмежувати свободу лише через недовіру до індивіда й імовірність, що він помилиться. У такий спосіб ми лише доводимо це до безглуздя й абсурду. Обмеження свободи повинні мати обґрунтування в законі, бути необхідними та пропорційними для досягнення законних цілей, таких як захист прав і свобод інших людей, забезпечення громадської безпеки або добробуту суспільства в

цілому. Обмеження повинні бути встановлені з урахуванням принципу пропорційності, щоб уникнути перевищення влади та надмірних обмежень.

Але проблема в тому, що недовіра в суспільстві до індивіда таки існує. Наприклад, у дискусіях з іншими людьми про легалізацію зброї в Україні, найчастіше вони бояться осіб, які, скажемо так, можуть помилитися. Тобто це показує загальну недовіру суспільства до людей, які ще не встигли нічого зробити. Вони готові відмовитись від тих можливостей, які б могли отримати, тільки щоб зменшити ймовірність, що їх вб'є якийсь психопат. Звісно, ніхто не знає, як убезпечити суспільство від таких індивідів, але це вже інша тема для дискусій.

Як я вже раніше писала, навіть якщо ми обмежуємо свободу, то на це мають бути вагомі причини. Зазвичай країни, які встановлюють якісь обмеження, керуються негативним досвідом. Найкращий приклад – це, мабуть, країни войовничої демократії. Такі держави обмежують право на створення партій, свободу слова і зборів. Зокрема, Е.Бюфіль до складників войовничої демократії відносить: 1) обмеження щодо внесення поправок до конституції; 2) оголошення політичних партій поза законом; 3) обмеження права голосу; 4) обмеження свободи об'єднань; 5) обмеження свободи слова; 6) здійснення освітніх заходів відповідно до конституційних цінностей. Найяскравішим прикладом застосування концепції «войовничої демократії» є Німеччина. Історичні події, які відбулися у ХХ ст., стали головною причиною запровадження даної концепції в країні. У Німеччині вже двічі було заборонено діяльність політичних партій, статутна діяльність та цілі яких суперечили Конституції Німеччини. У 1952 р. Конституційний Суд Німеччини визнав неконституційною Соціалістичну партію рейху, а в 1956 р. – Комуністичну партію Німеччини. Основною причиною ліквідації даних партій було те, що їхні цілі та поведінка були спрямовані на завдання шкоди демократичному устрою країни, яка в майбутньому може призвести до ліквідації демократії. Але чи є цей страх вагомою причиною для того, щоб обмежувати свободу? Це питання потребує окремого дослідження, а не поверхневої оцінки.

Це дуже тонка грань: коли є правильним обмежити свободу, а коли, навпаки, дозволити людям робити те, що їм хочеться. Це може нагадувати гру з вогнем. І коли законодавець буде приймати рішення про те, обмежити свободу чи ні, швидше за все, він вибере безпечніший варіант з меншою кількістю ризиків. Мені здається, люди схильні обмежувати свободу через те, що можуть уявити собі найгірший сценарій подій. Людська уява працює в різні боки, і тут вона грає погану (репресивну) роль. І якщо повертатись до країн войовничої демократії, я, як звичайний

спостерігач, можу сказати, що я б не обмежувала свободу слова, зборів і тому подібне, але, будучи законодавцем, думаю, що теж би не ризикувала. І в цьому, мабуть, полягає основна проблема.

Свобода – дуже широке поняття, і кожен її розуміє по-різному. Свобода – це жити так, як людина цього бажає. Навіть якщо її бажання ірраціональні, навіть якщо з нашого погляду її дії не є правильними, ми не маємо вирішувати, як саме їй вчиняти. Звісно, за винятком випадків, коли такий підхід вочевидь обмежує свободу інших індивідів. Обмеження свободи мають мати вагомі причини. Безпричинний страх і недовіра не є вагомими причинами для обмеження свободи.

Леонід Дячук.

Що для мене означає свобода?

Людина народжується вільною, проте скрізь вона у кайданах – це відомий вислів філософа-просвітника Жан-Жака Руссо, який був у цьому справді правим. Це розуміння вибудовувалося протягом багатьох століть великими філософами, та піднімається до сьогодні. Висловлюючи тут свою думку, хочу торкнутися окремих аспектів цієї теми.

Свобода як така розуміється мною як абсолютно невід’ємна можливість називати себе людиною. Вона не з’являється і не набувається – вона існує у кожного з нас, чекаючи власної інтерпретації. Під цим я розумію, що прийти до розуміння свободи можна виключно самому, незалежно від зовнішніх чинників. Адже все в нашій голові, й тільки ми вправі керувати собою. Незважаючи на це, більша частина суспільства неспроможна досягнути усвідомлення власної свободи через різні – реально можливі й водночас несприятливі умови. Однак про це згодом.

За вченням Гегеля, справжня свобода полягає не тільки в безмежному виборі, але й у вільному визначенні змісту даного вибору. Це важливе зауваження, про яке забувають більшість молодих демократій, зокрема, й Україна, що не дає їм розвиватися в тій мірі, в якій це справді можливо. Саме народ є джерелом влади, але якщо цей народ є невольним сам для себе, то про яку демократію можна говорити? Звідси виникають деструктивні інститути й низький індекс розвитку первинних благ, а це, у свою чергу, забирає можливість у громадян реалізовувати свої амбіції та цілі. Про це писав Джон Ролз, виділяючи лише один із аспектів свободи. Таким чином, виникає майже замкнене коло, в якому люди без особливих можливостей не можуть розвивати базові індуктивні інститути, поневолюючи тим самим самих себе. Для зміни цього стану необхідно заглибитися в проблематику суб’єктивних задоволень в межах суспільства, бо саме вони є проявом особистої свободи. У свою чергу, такий підхід обіцяє дати поштовх новій політиці нашого існування, новому баченню в цілому.

Укорінена проблема людства полягає в зведенні всіх людей до загальних, погоджених з усіма поведінкових шаблонів. Головним ініціатором такого стану виявилася релігія, а саме її священнослужителі, оскільки вони підтримували зазвичай монарха-деспота й тоталітарні методи правління, нав’язуючи даний погляд суспільству. Проте, як ми знаємо, головне право одинокого суб’єкта – не визнавати нічого, крім того, що він сам вважає розумним. Робити те, що вважаєш потріб-

ним, є найкращим порятунком свободи. Адже згода формується більшістю, а більшість зрідка буває близькою до істини. Більшість знищує рівень креативності й принижує індивіда, вона забуває про таланти та вміння. Можливість самостійно визначати моральні переконання є тим важелем свободи, який формується дуже рано й потім складно підтримується. Так сформувався нацизм, а згодом розпочалась Друга світова війна. Ідеї Адольфа Гітлера визначили й нав'язали громадянам Німеччини моральні принципи, які йшли в розріз із мораллю світу, що й спричинило катастрофічні наслідки. Отже, для успіху є важливим досягнути спочатку згоди між особистісними переконаннями та загальним моральним духом суспільства, що вкрай проблематично. Але тільки за цих умов суспільство може існувати спільно й вільно. Гегель говорив, що постанню свободи (волі) індивіда ніскільки не суперечить її самообмеження. Останнє являє собою вільне право, яке співпрацює зі свободою й формує її.

Згадавши про самообмеження, я хочу висловити свою думку, розвинувши згадану вище позицію Руссо. Так, ми народжуємося вільними, але не обираємо при цьому, де народитися. Тобто ми не маємо апіорі вибору варіантів, ми просто з'являємося на світ. Не обравши місце народження, ми автоматично потрапляємо у певне коло життя, де отримуємо знання, звички та усвідомлення того середовища, втрачаючи при цьому свободу вибирати, ким нам бути. Отже, чинник свободи полягає у формуванні середовища, якого ти хочеш. Як африканський хлопчик може стати генієм мистецтва, якщо він не може отримати базову освіту? Особистість має мати зовнішню сферу для своєї свободи, для того, щоб проявити себе насправді. Й тут виникає питання, чи справді ми вільні, чи нами керує доля?

На власному досвіді я зрозумів, що навколо мене існують люди, які увійшли в моє життя задля певної мети, в потрібний момент, визначений кимось наперед. Наприклад, для того, щоб навчити мене стояти за себе, або вміти отримувати любов. Поділяючи цей погляд на проблему людського формування, я завжди думав: а чого саме навчить, чи на що наштовхне мене саме ця людина? Часто я не міг цього зрозуміти. Поступово я дійшов до переконання в тому, що в такий момент я стаю для когось людиною, яка, не усвідомлюючи цього, дає урок іншій. Але де в такому випадку знаходить собі місце свобода? Коли всі ми існуємо ніби заради наперед поставленої кимось мети?

Проте, свободу можна розглядати й зовсім іншому рівні. Наприклад, у випадку прагнення жити так, як ти цього бажаєш, навіть якщо це негативно впливає на

тебе, чи на суспільство. Із цього приводу Томас Джефферсон казав, що краще жити, страждаючи від хвороби, ніж від ліків.

Навіть у вимушеному житті в наперед заданому оточенні з конкретними задатками, ми можемо здобути свободу. Як я вже сказав, ми контролюємо те, про що ми думаємо, і те, у що ми віримо. Це дає нам можливість бути вільним серед невільних. Давайте знову повернемося до прикладу з ідеями Адольфа Гітлера, який дав віру своїм співвітчизникам в абсолютно злу й утопічну ідеологію, яку він вважав правильною й моральною. На думку Гегеля, якщо особиста совість може схилитися до зла, то до нього може схилитися й загальна мораль. Мається на увазі те, що істина має підтверджуватися суспільством, і якщо воно підтверджує для себе зло, то тоді воно вільно приймається як щось істинне. Тобто якби німецькі громадяни часів Гітлера мали інші моральні цінності, то ідеї цього диктатора не розгорнулися б у повну силу. З іншого боку, саме поява божевільних ідей доводить існування свободи. Ця свобода проявляється у виборі жорстокої й аморальної позиції як істини. Саме можливість мати думку, яка суперечить усьому, є справжнім проявом інтелектуальної свободи.

Насамкінець знову нагадаю про позицію Томаса Джефферсона. Як той вважав, ми зможемо зберегти завойовану свободу лише завдяки наполегливій праці й долаючи ризики. Напрацювання людства за всю його історію неоціненні, вони істинні та незаперечні. Свобода – одне із досягнень людського розуму. Вона не існує в природі, але ми творимо її в собі.

Маргарита Заволока.

Що є справжньою свободою.

«У всього є межі, але у свободи їх немає».

Свобода — поняття, що пронизує всю історію людства та уособлює одну з його найвищих цінностей. Однак, свобода — це не лише відсутність фізичних кайданів і влади над людиною, а й особливий стан душі, що приносить гармонію та справжнє самовираження. Особисто я розумію свободу як здатність проявляти незалежність, робити вибір без зайвих обмежень і жити повноцінним життям. Інакше кажучи, свобода — це стан, у якому людина живе «на повну», у якому вона робить те, що дійсно хоче і що приносить їй задоволення, наскільки б ірраціональними її дії не здавалися для інших.

За своєю суттю свобода передбачає індивідуальну автономію, яка стосується здатності керувати собою та самостійно приймати рішення. Індивідуальність надає людям право формувати своє життя, переконання та дії відповідно до особистих цінностей і прагнень. Зрозуміло, що кожна людина має унікальні перспективи, бажання та цілі. Справжня свобода дозволяє людям визначати свій власний шлях і нести самостійну відповідальність за наслідки свого вибору. Кожна людина є неповторною, і свобода вимагає глибокого розуміння самої себе та своїх цінностей. Свобода починається з усвідомлення своєї індивідуальності та осмислення своїх дій.

Я вважаю, що свобода насамперед полягає у звільненні від упереджень. Упередження часто обмежують можливості людини, оскільки вони часто ґрунтуються на невірних знаннях та висновках. Українцям потрібно навчитися мислити ширше, знищити створені нами обмеження, які існують лише в голові. Ставитися до всього «серйозно, і несерйозно» водночас.

Безумовно, що свобода передбачає існування розумних законів та розумне їх дотримання. Проте закони мають ґрунтуватися на повазі до кожної особистості. Справедливі закони гарантують свободу людини, що в кінці спрямовано на самореалізацію людини та досягнення нею щастя. Якщо закони держави не роблять її громадян щасливими, а лише вносять певні обмеження та правила, то у чому сенс таких законів?...Хіба не кінцева мета у цьому світі знайти себе, знайти своє оточення, відчувати себе потрібним?...

Кожен індивід прагне досягти щастя та втіхи у обраний ним спосіб. Держава має надавати такий доступ, має створювати умови, щоб людина намагалася дося-

гти більшого. Свобода диктує певну рівність: рівність можливостей і доступ до них. Люди від народження різні, мають різні таланти і захоплення. Свобода у суспільстві передбачає, що кожна людина має шанс на власну реалізацію. Людина має прагнути до більшого, мріяти про велике, та намагатися реалізувати це.

У свободі передбачається свобода слова, преси та думки. Кожен має право вільно мислити та висловлювати свої думки. Будь-яка думка, навіть якщо вона є неправильною з точки зору більшості, повинна мати можливість бути почутою. Немає такого поняття, як погані думки або поганий смак — існують лише різні погляди на ці речі. Вибір, який породжує свобода, спрямований не на знищення та заборону «іншого», а на можливість обрати, що цікаво саме тобі, знайти своїх одноподумців та розвиватися. Взагалі, свобода передбачає безперервне прагнення до саморозвитку. Свобода створює умови, за яких відбувається еволюція та самовдосконалення. На мою думку, це не статичний стан, а процес, який потребує постійного розвитку та зростання. Справжня свобода досягається через розумовий, духовний та емоційний розвиток. Людина, яка прагне свободи, ніколи не зупиняється на досягнутому, а завжди шукає нові шляхи самовираження та самореалізації.

Це означає, що кожна людина має право на рівний доступ до освіти, роботи, служби та інших ринків. Це стимулює конкуренцію, розвиток талантів та інновацій, що, в свою чергу, сприяє економічному та соціальному розвитку країни. У таких умовах починає функціонувати вільний ринок на всі послуги, розвивається здорове суспільство, у якому народжуються дійсно вільні люди. І лише у такому розумінні свободи ми можемо по-справжньому звільнитися від обмежень та розкрити свій справжній потенціал. Людина має навчитися задовольняти власні бажання, інакше вона ризикує опинитися під владою тиранії більшості. Більшість — ворог індивідуальності, який знищує прогрес.

Важко сьогодні уявити успішне суспільство, громадяни якого не мають права на незалежність, індивідуальність, плюралізм. Усі великі відкриття та досягнення були зроблені людьми, які йшли проти загальноприйнятої системи, які бачили світ по-іншому. Ці досягнення часто не відбувалися з першої спроби. Для людини важливо знати, що вона має право на помилку, право на те, щоб почати все спочатку. Розуміння цього стимулює ризикувати і вигравати.

Свобода прямо пов'язана зі сприйняттям ризику. Індивіди мають можливість приймати важливі рішення, взявши на себе відповідальність за невизначеність наслідків своїх дій. Це відноситься до підприємницької діяльності, дослідження нау-

кових та технологічних інновацій, а також до виборів у політиці. Вільна воля прийняти ризик і зробити крок в невідоме є важливою складовою у тому числі американського менталітету.

Якщо людина не дозволяє собі бути вільною, це може свідчити про її егоїстичне настановлення. Егоїсти мають надмірні очікування від інших людей і сподіваються, що вони будуть діяти відповідно до їхніх бажань. Вони хочуть, щоб інші люди прислухалися до їхніх потреб, а потім задовольняли свої власні. Зовсім інше можна сказати про людей, які розуміють і відчують свободу. Вільна людина розуміє власні потреби та знає, що саме їй необхідно для щастя та діє, поки не досягне своєї мети, якби важко їй не було.

Таким чином, щоб бути по-справжньому вільним, важливо переглянути свої вимоги до інших і навчитися бути відкритим до людей і їхніх потреб. Тільки тоді ви зможете досягти справжньої свободи і жити в мирі та гармонії.

Отже, на мою думку, свобода — стан, у якому людина не відчуває зовнішнього примусу та тиску. У якому людина дихає повно та вірить у себе. У якому людина — щаслива.

Анна Зазуляк.

Моє розуміння поняття свободи.

Свобода - не засіб досягнення більш високої політичної мети.

Вона сама - вища політична мета.

Джон Актон.

Свобода - єдина річ, яку ви не можете отримати,

якщо не даєте її самі.

Вільям Генрі Вайт

Той, хто шукає у свободі щось інше, крім неї самої,

Створений для рабства.

Алексіс Токвіль

Поняття свобода супроводжує людину протягом усього свідомого життя. Вперше це поняття відчувається, коли ще маленькою дитина говорить: «Я сам/-а». І так, чим дорослішою вона стає, тим більше можливостей відчувається у праві вибору, а, значить, і в свободі. Навіть за Біблією Бог дав людині право вибору, як вчиняти в тому чи іншому випадку, тобто свободу обирати варіанти дій, які більше нам підходять.

Бути вільним означає розуміти, що ти чиниш відповідно до своїх мети та бажань, але разом із тим це відповідальність за те, що буде внаслідок твоїх дій. Так, свобода передбачає брати відповідальність за особисто прийняті рішення, враховуючи ризики своєї діяльності і навіть враховувати можливість поразки. Найбільшої свободи досягає людина у випадку, коли на неї покладається повна відповідальність за своє життя і все, що відбувається у ньому. Людина сама обирає, як прожити своє життя, а реалії світу – це ставлення інших до того, що з нами відбувається. Проблема відповідальності людини за свою свободу і дії пов'язана з розумінням меж цієї свободи. Свобода і відповідальність особи – провідна думка екзистенціалізму, який визначає свободу як фундаментальну характеристику людського існування, що дозволяє людині творити себе та обирати своє майбутнє. Свобода людини та відповідальність за свої дії, що лежать в основі свободи, є вихідною умовою існування природних прав людини. Обійти цю проблему не можуть ні мораль, ні право. Адже без визнання свободи особистості не може йтися про мо-

ральну та юридичну відповідальність за індивідуальні вчинки. Якщо людина не має свободи вибору а діє тільки з потреби, то питання про відповідальність за свою поведінку втрачає сенс.

Розуміння, що людина хоче бути вільною, виникло задовго до поняття свободи. У давнину бути вільним прирівнювалося до можливості жити на рідній землі і не бути від когось залежним, займатися улюбленою справою, не відчувати ніякого тиску з боку інших.

Свобода – це природний стан людини, за якого вона чинить певні дії (або залишається бездіяльною) відповідно до своєї волі, бажань та внутрішніх переконань. Внутрішня свобода дана людині від її народження й проявляється у свободі вільно думати, вірити, дотримуватися певних переконань чи поглядів. У соціально-філософській праці Ф. Гаєка «Конституція свободи» зазначається, що стан свободи – це стан взаємин між людьми, коли примус одних супроти інших є мінімальним. Тобто свобода є природною властивістю людини, що закладена у саму її сутність та виступає невіддільним благом кожного і є беззаперечною цінністю усього суспільства.

Розрізняють декілька видів свободи: фізичну, інтелектуальну, моральну, політичну, а також внутрішню свободу. Фізична свобода – це відсутність будь-яких матеріальних перешкод. Коли ми говоримо про вільний простір, виднокруг, просторове місце, вільне перетікання води в річці, то маємо на увазі фізичну свободу. Коли ж людина, не маючи жодних матеріальних перешкод, але в силу різних мотивів, наприклад, загрози, обіцянки, почуття небезпеки тощо, утримується чинити так, як їй би хотілося, то тут ми стикаємося з інтелектуальною свободою. Політична свобода – це участь людей у виборі свого уряду в процесі законотворчості й контролі над виконавчою владою. Моральна свобода – це свобода людини чинити за бажанням, а не з примусу, зі знанням і розумінням об'єктивних обмежень, здатність робити вибір, розрізняючи поняття добра і зла. Внутрішня свобода – це обґрунтований вибір і відповідальність за нього; це свідомо взяти на себе обов'язок для реалізації своїх творчих можливостей. Почуття внутрішньої свободи пов'язане з почуттям власної гідності та самоцінності.

У праві не існує абсолютної свободи. Свобода та окремі її прояви мають певні межі, що закріплені в юридичних нормах. Вихід за ці межі тягне за собою настання юридичної відповідальності. Недарма у демократичних державах проголошується загальний принцип правового регулювання: людина може робити все, що

не заборонено законом. Отже, свобода й відповідальність нерозривно пов'язані між собою.

Щоб бути дійсно вільною людиною, необхідно створити засоби для досягнення бажаної свободи. Одним із них є демократична держава. Багато вчених називають демократію вільним правлінням. Це ще раз доводить, що поняття свободи нерозривно пов'язане з уявленнями про демократичну форму правління, і, здавалося б, вичерпує його. Свобода людини – це висхідне поняття в проблематиці прав людини і громадянина. Права людини закріплюють і конкретизують можливість діяти в межах, установлених правовим статусом. Тому саме у демократичному суспільстві держава є головним гарантом свободи людини.

Вибір особистої поведінки, власного шляху є результатом вільного волевиявлення людини, тому особистість не може існувати без певної самостійності, тобто свободи. Свобода як усвідомлений вибір людиною певної поведінки залежить не тільки від зовнішніх обставин, але й від духовного світу людини, міри її внутрішнього налаштування на істину, добро, зло, красу і справедливість. Поняття свободи також виражається у здатності людини до зміни певної ситуації, у плануванні і прагненні досягати нових вершин. Фундаментальна здатність людини до свободи виявляється в тому, що вона, навіть не помічаючи цього, обирає та утверджує власним рішенням те, що раз і назавжди є невідворотним ходом подій, а тому жодної суб'єктивної підтримки, здавалось би, не потребує. Але головний сенс будь-якого людського вибору міститься, передусім, у діянні, яке є можливим на основі свободи. Повноцінна свобода передбачає свідоме ставлення людської суб'єктивності до власної волі, вміння підпорядковувати її загальнолюдським сенсам і цінностям, нормам універсального спілкування.

Своєї реалізації ідея свободи набуває через відповідне право людини, передумовою якого вона виступає. Необхідною передумовою сповненого сенсу життя для особи і суспільства є свобода, вільний вибір, внутрішня гармонія. Свобода тоді стає формальною умовою. Для того, щоб сенс життя набув реальності, свобода має поєднуватись із втіленням певних цінностей. Тільки тоді, коли людина вільно обирає й утверджує певні цінності, її життя набуває сенсу. Людське життя має сенс за умови, що обрані нею цінності є гідними людини і визнаються суспільством. Отже, свобода – це правова фундаментальна цінність, джерелом якої є природа людини як істоти, здатної здійснювати свій вибір і нести відповідальність за його наслідки, обирати свої цілі та засоби для їх досягнення.

Про важливість свободи в житті кожного українця свідчать події останніх тридцяти років. Адже за останні три десятиліття ми мали три революції: «Революцію на граніті» у 1990р., «Помаранчеву революцію» у 2003р., а потім «Революцію Гідності» у 2013 – 2014 рр. Наш народ довів усьому світові, що Україна – демократична держава, де права і свободи її громадян – цінуються найвище. Саме тому ми не дозволяємо свавілля влади й обираємо й готові обирати в майбутньому таку владу, яка буде поважати прагнення громадян до свободи. У 2022 р. перед Україною постала нова загроза втрати держави і незалежності, тому всі українці без вагань встали на захист Вітчизни. Складна доля нашого народу навчила нас цінувати свободу. Хоча наша боротьба триває століттями, ми вкотре доводимо, що воля – це те, що існує в крові кожного українця, через що ми вже ніколи не станемо рабами на своїй землі.

Отже, я дійшла висновку, що свобода – це природна й водночас необхідна ознака людини, втілення самодостатності й індивідуальності кожного. Особливість свободи полягає в її внутрішній суперечності: якщо вона дозволяє себе обмежувати, то тим самим себе усуває. У такий спосіб визначається взаємозв'язок відповідальності і свободи, ці два поняття є нерозривними. Право є основним виразником свободи, основною формою втілення свободи. Тому жодна країна, виходячи зі своїх внутрішніх інтересів, не може посягати на права і свободи людини.

Назарій Заседко.

Як я розумію свободу.

З давніх-давен людство почало цікавити питання змісту поняття свободи. Ще за часів давньогрецьких мислителів, шукаючи відповідь на це питання, людство засновувало філософські вчення, які по-різному відкривали зміст даного поняття. Актуальність цього питання збереглась і до наших днів, так само як і актуальність багатьох інших морально-філософських питань. Враховуючи плюралізм думок стосовно змісту поняття свободи, можна зробити доволі простий висновок: поняття свободи не має чіткого формулювання. Зміст цього поняття відносний, а його формулювання напряду залежить від пережитого досвіду й світогляду індивіда.

Абсолютної свободи не існує. Віддайте одній людині всю повноту земної влади на тривалий час, і незабаром вона перетвориться на раба своїх бажань, а навіть якщо ні, то буде намагатися сама себе обмежувати для того, щоб не бути скованою бажаннями й не перетворитися на тварину, якою керують інстинкти. Навіть якщо подивитися на безмежний космос: усе, що є там, підпорядковується певним законам. Звичайно, відсутність абсолютної свободи, тобто свободи в її найширшому значенні аж ніяк не означає, що наше буття зовсім не підпадає під таку широку морально-філософську категорію.

Незважаючи на те, що ми навіть під час демократичного режиму є фактично обмеженими, нам під силу віднайти свободу в обмеженнях, варто лише добре придивитися. Хоча ми й обмежені у певних правах, частково ці обмеження служать на користь нашої ж свободи й добробуту. Будучи рабом в буквальному сенсі слова, людина й тоді може віднайти певну свободу. Вона може жити з надією на краще в недалекому майбутньому, відчувати себе вільною, роздумуючи над способами скинути кайдани й довіряючи плану, який, у разі успішності, розширить її свободу.

Під час складного періоду життя, якою б ситуація не була, свобода полягає в тому, щоб вірити в краще майбутнє й іти вперед з гордо піднятою головою через труднощі, які виникають на нашому шляху. На мою думку, все наше буття входить в категорію свободи. Й хоча це відбувається не повністю, свобода існує в достатній мірі, щоб ми відчували себе вільними. Єдиним, хто віднімає в нас частинку свободи, є ми самі, коли обмежуємо наш світогляд негативними, песимістичними думками. Якщо подивитися на проблематику поняття свободи з такої перспективи,

то можна помітити існування окремих способів збільшення нашої свободи. Збільшення нашої свободи корелюється зі збільшенням нашого щастя через розширення нашої моральності та через налаштування себе на певні установки.

Щастя допомагати іншим, устремління на шляху доброчесності, відмова від наживи, прийняття реального життя, самовідданість, підтримання фізичного здоров'я, налаштування на мир та жертвовність, – усе це є способами розширення нашої свободи. Без здоров'я зменшується рівень щастя, так само як і відчуття свободи. Тому дуже важливо приділяти увагу здоров'ю. Час, необхідний для активних вправ, має бути виділений навіть всупереч іншим важливим справам.

Хоча людині розумової праці зазвичай важко відволікатися від навчання, від цього залежить її щастя та щастя її близьких. Індивід із абсолютно не обтяженим знаннями розумом, але здоровий тілом, є набагато щасливішим від наймудрішого з інвалідів. Варто бути старанним у навчанні, багато рухатись для здоров'я і постійно чинити добро. Здоров'я, навчання та доброчинність забезпечать щастя – вони подарують чисту совість, самопошану та повагу інших. Якщо щастя є метою життя, то добродійність – це фундамент щастя, а практичність – критерій доброчесності. Коли мудрець щасливий, мовлять провидці, він благодійний, бо без благодійності не може бути щастя.

Справді, все мистецтво бути щасливим складається з уміння знаходити собі заняття. Завжди зайнятий розум – завжди щасливий розум. Це істинний секрет, справжній рецепт щастя й добробуту. Наше найвище щастя не залежить від життєвих умов, до яких привела нас доля, але воно завжди є результатом чистої совісті, доброго здоров'я, діяльного способу життя та свободи у всіх справедливих людських починах. Ніщо, зроблене добровільно, не може стати причиною неспокою. Варто підтримувати в собі доброчесні починання, розвивати їх за будь-якої можливості, будучи при цьому впевненим, що вони стануть лише міцнішими від практики. Як і м'язи нашого тіла, вони перетворюються на звички. Від втілення доброчинності ми здобуватимемо найвищу втіху кожної миті життя та навіть у мить смерті.

Жадібність до багатства й влади спричиняють, у певному сенсі, деградацію розуму. Важко зрозуміти, як мисляча істота може мати намір стати щасливою, застосовуючи силу влади над іншими. Політичні почесті – це всього лише спокусливі випробування. Гординя коштує нам дорожче за голод, спрагу й холод. Світло однієї теплої думки є для мене важливішим за гроші. Не багатство чи слава, але спокій і розумна зайнятість дарують людське щастя. Найщасливіші з нас часто стикають-

ся в житті з лихами та нещастями, які нас сильно утискають. Але саме тому мета – зміцнити наш розум проти нападу тих лих та нещастя має стати одним із основних умінь та зусиль нашого життя. Одним із ефективних способів для того, щоб цього досягнути, є повне прийняття нами Божественної волі в переконанні: все, що відбувається, має відбутися, у тривозі нам не запобігти біди заздалегідь. Навпаки, своїм занепокоєнням ми надамо лихові ще більшої сили, коли воно станеться. Хорошим правилом є також робити все необхідне і залишати наслідки тому, хто має право ними керувати. Не буває троянд без шипів, як не буває й нічим не зіпсутої радості. Це закон нашого існування, і нам залишається його прийняти.

Почуття справедливості є інтуїтивним і вродженим; відчуття моральності є такою ж самою частиною нашого єства, як дотик, зір або слух, оскільки кожен людський розум відчуває задоволення від добрих вчинків. Кожному з нас варто віддавати частину доходу на добродійні справи, а потім вже стежити, щоб засоби були витрачені з максимальною користю.

Варто навчитися бути щасливим від найкращого для інших, не залишаючи цього собі, – і тоді щасливішими будуть як інші, так і ми самі. У контексті свободи та щастя варто також наголосити на проблематиці питання застосування якостей жертвовності та самовідданості в державному управлінні. Людина, яка воліє скористатися дарованою громадськістю посадою для сходження вгору, може творити з нею дива, але для того, хто хоче використовувати її за совістю для блага суспільства, незважаючи на родинні чи дружні стосунки, вона спричиняє ворожнечу, часто відкриту, ще частіше потаємну, та висушує щастя його життя. Жертвуючи часом, зусиллями, статками, посадова особа має бути готова додати до списку пожертв також свій душевний спокій та навіть репутацію. Хоча це й важко, але з такими пороками моралі в суспільстві слід змиритися. Політика, як і релігія, високо підіймає смолоскип мучеництва задля просвітлення й виправлення помилкових суджень.

Отже, ми самі формуємо бачення нашого життя. На перший погляд може здаватися, що свободи немає ніде, проте насправді вона є всюди, а посилення відчуття її присутності багато в чому залежить від нас самих. Насамкінець лише додаю: у Томаса Джефферсона світло й свобода завжди йдуть поруч.

Дарія Зінченко.

Що це значить: свобода?

Свобода, як і інші часто обговорювані у суспільстві речі (справедливість або ж рівність), не має точного визначення та означає різне для кожної особи. Саме тому у цьому есеї я висловлюватиму власне розуміння цієї теми. Для себе я поділяю свободу на три окремі категорії залежно від того, звідки вона походить та що є головним її критерієм.

Першою такою категорією є свобода, яка пов'язана із набутими певною частиною населення правами. Тобто це ті можливості, які колись були недоступні для великої кількості людей, та з часом відкрилися для них. Це, зокрема, жіноча емансипація, емансипація чорношкірих людей, лібералізація європейських уявлень про культури Сходу, єврейська емансипація. У загальній картині всі ці процеси означають ширші «межі» свободи внаслідок соціальних змін, які зазвичай відбуваються після радикальної незгоди цих же дискримінованих груп. З цього можна зробити висновок, що теперішня ситуація у світі, точніше - теперішня ситуація у саме нашому середовищі, є наслідком усіх перетворень та емансипації. Звичайно ж, у людини все ще може залишатися внутрішня свобода зробити щось, але ця свобода буде скута у рамки наявної ситуації у суспільстві. Цей тип можна охарактеризувати як «свобода завдяки емансипації».

Другою категорією є свобода, пов'язана з діями держави, у якій ми проживаємо. Я відрізняю її від минулого типу свободи, адже ця може бути більш короткостроковою. Вона залежить від конкретної групи населення, яка здатна приймати певні норми та вчиняти певні дії, тим самим впливаючи на наші життя. Особа не може реалізувати свою свободу через обмеження, які встановлювала держава. На мою думку, у цьому контексті проявляється головна мета держави: встановлення таких норм, щоб захищати можливість самореалізації, а не знищувати її. Вона повинна зменшувати кількість негативних чинників, а не ставати ними.

Це водночас свобода від тиранії - уряд, обмежений Конституцією, та суспільство, яке розуміє ціну свободи. Якщо люди усвідомлюють власне становище, то вони можуть боротися за це становище у разі посягання уряду на нього. Цей тип свободи можна охарактеризувати як «свобода від державного втручання».

Першу та другу категорію я пов'язую із певним зовнішнім впливом: історичні процеси, уряд, суспільство. Третім же типом я виділяю внутрішню свободу людини

і те, як людина її проявляє: бажання, думки, цілі та безпосередню реалізацію цих бажань, висловлення цих думок, досягнення цілей. Я розумію це як рамки, в які особа ставить саму себе та інших людей. Нерідко можна почути фрази: «так не можна», «так не робиться», «не думай про таке». Та для мене свобода – це якраз про прийняття різних бажань і думок, про розуміння того, що у цьому немає нічого екстраординарного.

Але, якщо говорити чесно, цю фразу можна усвідомити в теорії, та на практиці досить важко не осуджувати інших людей та не перешкоджати їм у самореалізації. Ми часто викрикуємо голосні фрази про свободу, при цьому не позбавившись жодної стіни у власних головах. Ці стіни заважають не лише нам самим, а й тим людям, які хочуть справді розвиватися у цьому суспільстві. Принципи цих осіб часто вважаються радикальними, адже суперечать думкам більшості. Я думаю, що тоді, коли ми дозволимо таким людям бути собою, наше суспільство вибере шлях справжньої свободи.

Зі свого боку я теж намагаюсь більше осягнути цю тему. І кроками, хоча і маленькими, йду до цієї мети. Наприклад, колись я була переконана, що уряд має мати право втручатися у досить велику кількість сфер життя людей. Вірила, що збільшення відповідальності і порядку принесе благополуччя та щастя. Те, що мої погляди стали значно іншими, я зрозуміла на прикладі однієї ситуації. Усвідомлення прийшло після прочитання статті про реєстрацію у Верховній Раді законопроєкту «Про внесення змін до деяких законів України щодо обмеження використання патріотичної тематики при реєстрації торговельних марок та в рекламі». Перша моя думка була не про те, що це правильно (хоча мене теж дратує продукція з такою тематикою). Перша моя думка була про те, що це втручання. Втручання, яке в жодному разі не може дозволяти собі ні держава, ні люди, які створюють такі законопроєкти. Чому на законодавчому рівні можуть заборонятися такі речі? Чому самі люди стають ініціаторами цього? Чому інші люди підтримують такі дії? Знову ж таки, виникає іронія, адже «вільний народ» хоче обмежити свободу людей виробляти та купувати таку продукцію. Я вірю, що цей законопроєкт не буде ухвалений. Але це один із багатьох доказів того, що ми самі не можемо повірити у свою свободу, самі встановлюємо межі для неї.

Отже, я розумію свободу як таку, що існує в трьох іпостасях. Свобода як можливості, які виникли у певної частини населення з плином часу. Свобода як відсутність державного втручання. І, найголовніше, свобода від обмежень, які ми самі собі встановлюємо.

Повірівши у свої чесні бажання, мрії та думки, ми дозволимо собі та іншим людям бути собою.

Руслана Іванюра.

Як я розумію зміст свободи?

«Краса – це свобода».

(Мерилін Монро).

Свобода - це вперше стрибнути в море. Це вперше поцілувати кохану людину. Це вперше проїхатися по Оверсіз Хайвей на мотоциклі. *Свобода – це зробити щось уперше.*

Свобода — це поняття, яке може мати різні значення для різних людей. Воно може означати можливість зробити вибір, незалежність від чужих думок, відповідальність за власні дії. Однак є такий досвід свободи, який усі відчули ще з перших років життя. Це зробити щось уперше. Дитина, яка робить свої перші кроки і вимовляє перші слова безумовно відчувається вільною, хоча сама ще не усвідомлює цього. Вона усвідомить це пізніше, коли скаже батькам: «Я сам (сама)». Незалежно від того, чи це нове хобі, нова робота чи нова пригода, відчуття свободи, яке приходить, коли робиш щось нове, справді унікальне.

Я переконана, що найбільші межі, які існують у кожної людини, це її ж переконання. Ніщо і ніхто не змінить ці переконання, окрім самої людини, якщо вона сама цього захоче. Небезпека саме власних, а не чужих переконань (з усвідомленням, що вони чужі, а не прийняття їх за свої) ховається в тому, що здебільшого люди сприймають їх як беззаперечну істину, і зазвичай не замислюються, чи це дійсно істина. До прикладу, якщо хтось буде робити будь-що, то ми надамо оцінку його діям, разом із тим, якщо ми самі робитимемо щось, то зазвичай будучи переконаними, що чинимо правильно без того, щоб ставити свої дії під сумнів.

Часто люди живуть все життя з тим, що заклали їм їхні батьки та рідні, здебільшого це ті самі страхи, пристрасті, переживання, цінності. Інколи це навіть та сама «зона комфорту», – рамки, за які вийти, буває, здається неможливим. Так, коли ми робимо щось вперше, ми виходимо за межі своєї зони комфорту та кидаємо собі виклик. Це може бути страшно, але це також неймовірно додає сили. Пробуючи щось нове, ми звільняємося від обмежень нашого повсякденного життя та відкриваємося новим можливостям.

А ще одна з найцікавіших речей, коли щось робиш уперше, — це відчуття очікування, яке приходить із цим. Ми гадки не маємо, чого очікувати, і це може бу-

ти одночасно жахаючим і захоплюючим. Це ніби стояти на приконеччі скелі й споглядати величезний простір невідомого. Ми сповнені почуття благоговіння та замислюємося над тим, що на нас може чатувати. Зате коли ми все ж наважуємося щось зробити після очікувань і вагань, воно винагороджується вибухом емоцій спочатку, а потім – особистісним розвитком.

Бажання робити щось уперше також вимагає сміливості. Потрібна хоробрість, щоб подолати свої страхи та спробувати щось нове. Але коли ми це робимо, ми виявляємо, що здатні на набагато більше, ніж ми коли-небудь думали. У художній літературі є без ліку прикладів, коли саме сміливість приносила свободу, згадати хоча б «Тигроловів» Івана Багряного. Фразою-лейтмотивом у цьому блискучому творі, уперше виданому в 1944 році, є «сміливі завжди мають щастя», хоча я б дещо змінила цю фразу на «сміливі завжди мають свободу». Попри трагічність української літератури, цей пригодницький роман є дещо нетиповим, адже його головні герої залишилися живими, незважаючи на те, що запекло боролися за власне щастя і свободу. На прикладі «Тигроловів» можна побачити, що сміливість винагороджується життям, гідним, вільним життям.

На мою думку, усі обмеження лише у нашій свідомості, а не в наших можливостях. Це не дивно, адже така природа нашого мозку – оберігати нас від потенційно небезпечних учинків, наслідком яких може бути навіть смерть (у найгіршому випадку). Ми можемо геть-чисто бути впевненими, що нам щось не під силу, але це не так. Якби люди й далі вважали, що височіти в небі може лише птах, то ми б з вами не мали літаків. Якщо вірити в те, що ніколи не станеш багатим, то так і буде, але таким чином ти – раб свого мислення і своєї свідомості. Свобода приходить, коли ти долаєш ці межі. Так, ти можеш перечіпатися і падати на шляху до того, чого прагнеш, але вчися на своїх помилках і в результаті станеш дужчим. *Краще впасти, ніж просто піти.* Адже ти хоча б спробуєш, і будеш знати, як не впасти наступного разу.

Крім того, зробити щось уперше може стати досвідом, який змінить життя. Ніколи не знаєш, чи це змінить життя в позитивний бік чи в негативний. Та в цьому й полягає краса того, що робиш щось уперше. *Або пан або пропав.* Тому й мізерна кількість людей це робить, бо не знають, який буде результат. Багато хто боїться піти з поганої роботи, на якій зарплата як кіт наплакав, бо переживає, що потім іншої не знайде. З одного боку, цей страх можна зрозуміти, але з іншого – рішення залишити старе й піти на зустріч новому, сподіваючись тільки на долю, винагороджується. Це може відчинити нові двері та можливості, про існування яких ми на-

віть не підозрювали, а також допомогти нам відкрити нові пристрасті, спілкуватися з новими людьми та глибше зрозуміти себе та світ навколо нас. Ми навіть можемо виявити приховані таланти або здібності, про які не мали гадки. *Вовка боятися – у ліс не ходити.*

До речі, спілкування з людьми також додає свободи у тому сенсі, що вони можуть підштовхнути до якогось дебюту або надихнути на нього. До прикладу, дружина Стівена Кінга допомогла почати його письменницьку діяльність. Стівен Кінг викинув у кошик для сміття три сторінки списаного тексту. Табіта (дружина) прочитала зачин (із нього потім постав один із романів Кінга — «Керрі») і змусила чоловіка дописати книжку. З часом, за продаж авторських прав роман приніс Кінгу близько 400 тисяч доларів, половина з яких відійшла видавництву. З цієї книги і починається слава Кінга. А, можливо, якби дружина письменника не змусила його дописати цю книжку, він більше б не займався цим взагалі...

Так само спілкування з людьми допомагає нам мислити ширше, вийшовши за межі власної свідомості і сприймаючи відмінну від нашої точку зору. Коли ми спілкуємося з кимось, то завше дізнаємося нову інформацію. Нова інформація, у певному сенсі, - теж свобода. Зазвичай ми не можемо точно передбачити, що скаже людина і якою буде її думка. Як дав визначення свого часу Абрахам Моль, «інформація – це кількість непередбаченого, що міститься в повідомленні».

До того ж, коли робиш щось уперше, то ти вільний від будь-яких очікувань стосовно того, що робиш. Коли вперше йдеш полювати на оленів, то не впевнений, що вполюєш бодай одного, хоча з великою удачею це може й статися. Ти також не маєш напрацьованих навичок щодо полювання на оленів і маєш шанс дослідити різні техніки та прийоми, тим самим відкриваючи для себе новий вимір свободи.

На своєму прикладі можу довести, що робити щось уперше є наріжним каменем змін у житті в сенсі використання внутрішньої свободи. Для мене тим «уперше» було зробити коротку стрижку. Усі мене вражено й захоплено запитували: «Як ти наважилася?», а я наважилася, і, більше того, не пошкодувала. Плодами відважного рішення про стрижку стали впевненість у собі, у своїх силах та здатність приймати рішення, не вагаючись. Я відчула себе вільною від давніх стереотипів, що коротке волосся дівчатам не пасує, а також вільною від власних переживань, що зачіска мені не пасуватиме. Якби я не спробувала, то я б і не знала... Тож це есе про свободу натхненне моїм власним досвідом, і я щиро вірю в те, що написала. *Свобода – це я!*

Підсумовуючи, можна сказати, що робити щось уперше – це досвід, який наповнює нас по самі в'язки відчуттям свободи та звільнення. Він кидає нам виклик, дає нам сили та допомагає рости. Тож, якщо хочеться спробувати нове хобі, влаштуватись на нову роботу чи розпочати нову пригоду, не варто боятися вийти за межі своєї зони комфорту та прийняти невідоме, навіть якщо потрібно ризикувати. Адже ніколи не знаєш, які дивовижні речі можуть чекати на тебе. Часом, вони можуть цілковито змінити твоє життя.

Олексій Кавин.

Як я розумію слово «свобода».

Моя розповідь «абсолютно» відповідає моєму розумінню свободи. Якщо узагальнити моє бачення та надати йому відповідне поняття, то буде видно, що я розумію свободу так як її розуміють ліберали. Отже, на мою думку, свобода – це можливість людини займатися улюбленою справою й паралельно «заробляти собі на хліб». При цьому глибокою завадою для людини може стати регульований державою поступ та, як наслідок, втручання в творчу сферу, наприклад, в мистецтво. Тут я хотів би навести приклад з роману Жуля Верна «Париж 20 століття». Цей роман написаний Верном у невластивому йому жанрі – антиутопії, в контексті ілюстрації шкідливих наслідків від поступу.

Події відбуваються у Франції 20-го століття. Сталася промислова революція як в сенсі поступу так і в сенсі масового тренду: люди масово стали прагматичними; в освітніх закладах викладають тільки математику, фізику, астрономію та фінанси; література, драматургія та інші джерела символічної реальності не зникли, проте тепер основною ідеєю творів мистецтва є поступ в промисловості, прагматизм.

Головний герой роману, Мішель, природжений письменник та шалений прихильник літератури Франції 19-го століття. Він зневажає все, що стосується промислового поступу Франції, і його надзвичайно обурює одноманітність в сучасному мистецтві. Він вирішує займатись будь-чим, щоб «заробляти собі на хліб» та писати різні твори, задовольняючи свій потяг до взаємодії з мистецтвом. Він працює з касовою машинкою в банку, та це в нього не зовсім виходить... Єдина праця, яка йому вдається, тобто не є настільки огидною, це механічне диктування під запис всіх фінансових операцій у банку.

Мішель сирота, проте він має двох друзів та дядька. Їх всіх об'єднує потяг до мистецтва. Мішеля виганяють з роботи й він вирішує піти працювати драматургом. Проте, як я згадував вище, ідея одноманітності повністю оволоділа в той час підтримуване державою мистецтво. Відтак, Мішель і там не зміг працювати. Роман закінчується станом розпачу головного героя. Його фатальна втрата віри в більш сприятливе життя в майбутньому призводить до того, що він вмирає від холоду на морозі. Таким чином, ми бачимо, що держава в цьому творі пропагує ідею прагматизму та важливості технічного поступу й поширює свої ідеї через нудні одномірні твори мистецтва, вистави і т. п.

Відтак, на цьому прикладі я хочу показати, що держава не має права визначати предмет і тематику мистецтва, незважаючи на те, що більшість людей може схвалювати таке мистецтво, бо поділяє державні ідеї. Ми бачимо, що головний герой роману не міг займатись улюбленою справою й водночас забезпечити себе матеріально, бо його ідеали здавались державі непотрібними в контексті її розуміння поступу. По-своєму цікавою є в романі також теза про те, що зміст свободи включає в себе певну можливість вибору щодо її використання.

ЄСПЛ вважає, що право на життя, передбачене ст. 2 ЄКПЛ, не можна тлумачити як право на смерть. Це було сказано в контексті можливості особи здійснити активну евтаназію за певних умов і обставин. Натомість ЄСПЛ вважає, що обов'язком держави є захист життя індивідів, які перебувають під її юрисдикцією. З огляду на моє розуміння свободи, я не зовсім погоджуюсь з ЄСПЛ у цьому питанні. Адже людина, яка хоче здійснити активну евтаназію, може хотіти позбавити себе страждань або ж просто померти гідно. З іншого боку, коли йдеться про «безпідставне» або майже безпідставне бажання індивіда померти, наприклад, через важкі життєві обставини, то тут держава має діяти у відповідності до розуміння свободи й права на життя ЄСПЛ. Адже право на життя в звичайних умовах – це найчастіше передумова свободи людини здійснювати всі інші права.

Іван Кальмук.

Свобода.

Свобода – є однією із проблемних тем світової філософії. Складно знайти філософа, чиї висловлювання не торкалися б теми філософії свободи. Також варто зазначити, що тематика свободи та пов'язаних із цим терміном питань досліджуються як у роботах філософів різних часів, так і у дослідженнях членів широкого кола гуманітарних (суспільних) наук. Цим займається етика, культурологія, правознавство, політологія, історія, соціологія та ін.

Різномісність свободи, а також складність її філософського розуміння демонструє розмаїття цього феномену та виключає можливість «єдино правильної» дефініції свободи як поняття. Я упевнений, що різні версії розуміння свободи провокують розбіжності у поглядах на суть цього поняття. У свою чергу, це цілком відповідає незмінній природі свободи. Таким чином, теоретична й практична потреба розкриття сутності свободи потребує уточнень. Відповідно, у філософській літературі твердо укріпилася думка про те, що реальна, а не уявна свобода однієї особи закінчується там, де вона натрапляє на свободу іншого індивіда. Тому існування меж свободи вимагає пошуку взаємоузгодженого розуміння «точок перетину», що є також відображенням її сутності.

Тему свободи гарно розкриває у своїй книзі Броніслав Маліновський. Його «Freedom & Civilization» складається з лекцій, прочитаних цим професором американським слухачам в Єльському університеті на тему свободи, зібраних і відредагованих його дружиною Валеттою Сванн.

Маліновський говорить про свободу як про природний і бажаний стан усіх живих істот. Оскільки суспільство стає повсякчас складнішим, свобода стає залежною від використання або зловживання владою лідерами даного суспільства. При цьому автор визнає, що для існування свободи не завжди потрібна розвинена цивілізація. Читаючи книгу Маліновського, можна зробити висновок про те, що свобода є істотним елементом культури та цивілізації. Вона впливає з культури і є необхідною для її продовження та розвитку. Коли ж свободі загрожує певна тоталітарна ідеологія, то культурний поступ гальмується. Щоб запобігти війнам і тоталітарній ідеології, Маліновський пропонував створити світовий уряд у формі оновленої Ліги Націй.

Дуже цікавими є висловлювання Б. Маліновського про те, що дослідження людської поведінки показують, що демократія, свобода та справедливість є важливими чинниками всіх творчих і конструктивних процесів культури. Він намагається довести, що без справжньої свободи неможливий прогрес в економічній, науковій, моральній та мистецькій сферах. Він намагається роз'яснити поняття, навести фактичні докази та продемонструвати взаємозв'язок таких реалій, як свобода, демократія та прогрес – економічний, інтелектуальний та духовний. Після того, як усе це зроблено, він пропонує оціночне судження. Дехто може віддати перевагу руйнуванню та масовим вбивствам перед діяльністю, яка є творчою та конструктивною. Дивлячись на історію сьогодення, легко зрозуміти, що смак до жорстокості, бруталності, презирства та ненависті існує в людській природі. Цей смак можна плекати таким чином, щоб придушити та знищити християнську етику, вимоги гуманного та справедливого ставлення до людей і навіть прагнення до добробуту й процвітання.

Свобода для мене є основним правом на самовизначення й самовираження. Це означає, що я маю можливість ухвалювати власні рішення й обирати свій життєвий шлях без нав'язаних обмежень чи примусу. Я в змозі вільно висловлювати свої думки та ідеї, не боячись репресій або покарання. Це також означає свободу вірити в те, що я вважаю істинним і значущим, свободу сповідувати свою релігію чи переконання. На мою думку, ідеологія тоталітаризму ніяк не пов'язується зі свободою. Я повністю погоджуюсь з Броніславом Маліновським у тому, що в тоталітаризмі політична цивілізація повністю контролює суспільство. Влада втручається в справи людей, у такій ідеології не має особистого життя, це зовсім не ідеологія свободи.

Смішно дивитись на російське телебачення, коли воно стверджує, що в цій країні панує свобода. Адже політична влада Росії повністю контролює людей в цій державі. Якщо народ федерації йде проти тоталітарного режиму, то влада моментально накладає санкції на цих волелюбних людей. Варто згадати про опозиціонера Навального проти якого сфальсифікували справу, тому що він пішов проти президента Росії. Такий підхід не є гуманним. Я упевнений, що кожен в своїй країні повинен мати можливість вільно висловлювати свою думку, розуміючи, що ніяких репресій зі сторони інших не буде. Крім того, свобода також пов'язана з правом на особисту недоторканість та свободу від насильства (свавілля). Я маю право жити без страху і загрози своєму життю чи благополуччю.

Для мене свобода включає також економічну свободу - можливість самостійно обирати свою професію, практикувати бізнес і прагнути до фінансового благополуччя. Це означає також відсутність примусової праці, рівні можливості для всіх людей та відкритий ринок, де кожен може конкурувати й процвітати на основі реалізації своїх здібностей і зусиль.

Як зазначає Б. Малиновський, свобода совісті становить сутність релігії, а релігія є ядром цивілізації. Відкиньте християнство, і релігія перетвориться на скандинавський міф про перевагу арійців, ритуал поклоніння Гітлеру, нацистську етику панування. Проклинайте Бога, й невдовзі ви поклонятиметеся духові Карла Маркса, символу віри у вигляді забальзамованого тіла Леніна. Фашизм є новою релігією італійського народу, проголошував Муссоліні, який хоча й милостиво терпів християнство свого народу, але намагався поширювати ідеологію «чорної сорочки».

Що ж стосується сучасних подій, зокрема, російсько-української війни, то ми бачимо на власні очі випадки катувань та неймовірної жорсткості ворога стосовно Українського народу. Тут постає питання про унеможливлення таких дій сьогодні, оскільки вони не відповідають будь-яким моральним принципам. Мова йде навіть не про порушення справедливого ставлення до людей, а до негайного припинення дії, які навіть не можна адекватно описати з точки зору здорової філософії та знання про людину з інших наук. На мою думку, пошук розв'язання складних проблем демократії, свободи, людської культури та людської природи є завданням сучасного гуманізму. Це завдання є ще більш актуальним, оскільки саме тепер ми зіткнулися зі світом, у якому етичної плутанини було досягнуто за допомогою планування й ретельно проведеної кампанії тоталітарної пропаганди.

У пропаганді та в типових закликах до того, що є найкращим, і що є найгіршим у людській природі, слово «свобода» часто вживається під фальшивим приводом. Насправді заклик до свободи ґрунтується на глибокій мудрості й науковій переконливості. Ключовим в розумінні свободи є, на мою думку, те, що свобода особистості полягає в нашій здатності обирати мету, знаходити дорогу та отримувати плоди своїх зусиль і починань. Вільні лише ті люди, які можуть справді вирішувати, що їм робити, куди йти й що будувати.

Як бачимо, сьогодні далеко не всюди є можливість вільно думати, висловлювати свої погляди та жити як хочеться в цілому. Саме тому я цілком погоджуюся з тим, про що написав Броніслав Малиновський...

Андрій Когут.

Це моє розуміння свободи.

Свобода – це одне з найбільш складних і водночас вражаючих явищ у сучасному світі. Незважаючи на те, що це поняття має багато тлумачень та в різних суспільствах розуміється по-різному, – воно відображає одну із найбільших потреб людини. У цьому есе я хотів би поділитися власним розумінням змісту поняття свободи, яке сформувалося в мене з власних роздумів, спостережень та інформації, здобутої в університеті.

У свідомості нашого суспільства укорінилася думка, що свобода – це просто відсутність обмежень та зовнішнього примусу. Проте це поняття є набагато ширшим й глибшим. Це – ідеал, що протягом всього розвитку людства надихав багатьох діячів та філософів, це – ідеал, за який люди боролися та продовжують боротися донині. Тому безглуздо стверджувати, що відсутність кайданів та контролю, можливість вільно пересуватися – це основне в тлумаченні поняття свободи.

На мою думку, свобода – це насамперед можливість робити те, що тобі хочеться, робити це так, як тобі того хочеться або ж взагалі нічого не робити. Можливо, це звучить зухвало, але для мене це означає можливість керувати власним життям, діяти та ухвалювати власні рішення, здійснювати свої бажання й при цьому не обмежуватися чужими впливами або зовнішніми обставинами. У цьому контексті свобода передбачає можливість обирати власний шлях, жити відповідно до власних цінностей, переконань і бажань, без диктату правил зовнішніми силами та без залежності від думки більшості.

Тобто це означає, що свобода полягає в здатності протистояти груповим нормам, тиску та очікуванням, які можуть обмежувати особисту свободу вибору і самовираження. Свобода включає також у себе можливість робити щось по-своєму й не бути обмеженим законами. Проте, тут важливо зазначити, що свобода не повинна порушувати права та свободи інших осіб. Закони є одним із інструментів, якими регулюється поведінка в суспільстві. Вони встановлюють правила, які визначають межі поведінки, щоб забезпечити гармонію, порядок і захист прав кожного громадянина. Закони можуть обмежувати окремі дії або поведінку, якщо вони становлять загрозу для інших або порушують їхні права.

Проте існує розумна межа між необхідними обмеженнями в інтересах суспільства й непропорційними обмеженнями, які суперечать основним принципам свободи і прав людини. Правова система держави має сприяти балансу між цими

аспектами, забезпечуючи свободу особистого вибору, але при цьому захищаючи права та безпеку всього суспільства.

На мою думку, свобода не завжди є спрямованою на досягнення добра. Вона є непередбачуваною, оскільки ми не знаємо, як конкретно люди використають свою уяву та на що її спрямують. Свобода несе в собі ризик, адже вона дозволяє людям самостійно вирішувати, як використовувати власні здібності та ресурси. Тобто цей ризик є невід'ємною частиною розвитку й прогресу.

Важливим є також згадати про вплив свободи на розвиток суспільства та економіки. Коли люди мають свободу виражати власні думки, досліджувати нові ідеї й відкривати нові шляхи, це є стимулом для інновацій, творчості та розвитку суспільства в цілому.

Свобода думки і слова дозволяє людям обмінюватися ідеями, висувати нові концепції та критично аналізувати існуючі. Це сприяє виявленню нових підходів, вирішенню проблем і розв'язанню складних завдань. Відкрите суспільство, де кожен має можливість висловлювати свою думку і робити внесок, створює сприятливу атмосферу для інтелектуального плюралізму й прогресу. На жаль, держава завжди намагається контролювати інформацію, оскільки вона може вважати її потенційно небезпечною для існуючого політичного чи соціального ладу. Проте історія людства показує, що саме там, де існує свобода думки та поглядів, відбувається максимальний розквіт науки, культури й технологій. Коли держава запроваджує нові обмеження, це свідчить про її слабкість та незрілість. Замість того, щоб обмежувати свободу, держава повинна усіляко сприяти її розвитку та захищати права та свободи кожного громадянина. Тому для розвитку суспільства забезпечення свободи слова та доступу до інформації є важливою умовою, навіть якщо вони не подобаються владі або більшості населення держави.

Нарешті, останнє, на що я хотів би звернути увагу. Це те, що для мене свобода тісно пов'язана зі сміливістю. Сміливість важлива для повноцінної реалізації свободи, оскільки саме вона спонукає індивідів діяти, навіть у випадку, коли вони зіткнуться з опором або протистоянням. Вона дозволяє подолати страх, вибрати оригінальний шлях або висунути нові ідеї, навіть якщо ці останні суперечать загально прийнятним поглядам і очікуванням.

Наприклад, багато знаменитих історичних фігур, які досягли великого успіху, проявляли велику сміливість у діях. Вони вважали, що їх ідеї заслуговують на реалізацію. І завдяки тому, що їх бажання були пріоритетами, вони досягли успіху. А

смівливість допомагала їм йти проти більшості, протистояти утискам, змінювати стереотипи і відстоювати власні переконання, навіть коли це було небезпечно.

Отже, для мене поняття свободи полягає у можливості робити щось по-своєму, не залежати від вибору більшості. Я вважаю, що свобода є непередбачуваною, але це і є запорукою успіху та прогресу, до якого ми всі прагнемо. І тому індивід повинен бути готовим зіштовхнутися із можливими перешкодами, а держава, в свою чергу, зобов'язана охороняти особисту свободу та довіряти індивіду.

Вікторія Копильців.

Що для мене значить свобода?

Що для мене означає поняття «свобода»? Насамперед, свобода існує в різних аспектах життя кожного. Свобода віросповідання, свобода слова, свобода думки, свобода вираження поглядів, свобода вибору. Для мене свобода дає можливість діяти так, як я цього потребую, незважаючи на бар'єри, які виникають протягом життя. Свобода – це життя без страху, без осуду, без обмежень. Це незалежність від чужості впливів. Я впевнена, що свобода є провокатором творчого потенціалу особистості.

Свобода видається нам чимось фундаментальним і природним, тим, що не можна відібрати. Це є вільний вибір! Саме людина обирає бути вільним чи невільним, щасливим чи нещасним. Людина живе й удосконалюється завдяки своїй свободі. Для мене свобода – це демократія, права, переваги та рівність. Більше того, це можливість процвітання та успіху. Маючи відчуття свободи, я розумію, якою вона є насправді. Свобода як постулат моральності, де кожен, осягаючи цей світ розумом, живе у почуттєвому світі і відчуває себе вільним. З власного досвіду можу сказати, що досягти свободи мені вдавалося виключно за наявності тиску життєвих обставин. По-справжньому я відчула її, коли переїхала в інше, нове для мене місто, вступила в омріяний університет. Постійний контроль батьків, їхня надмірна турбота – це те, що замінила мені свобода. Вона дала мені відчуття того, що я подорослішала і тепер в змозі відповідати сама за себе. Свободу я відчула всередині себе, вона наповнила мене й ніби дала ковток свіжого повітря.

Ледь не кожного дня я стикаюсь з новими викликами, та свобода дає мені те відчуття, яке допомагає діяти по-своєму. Кожне моє рішення є прийнятим на основі свободи вибору, як діяти чи не діяти, що робити, а що не робити. Я переконана, що немає поганих чи неправильних рішень, вони всі мої, всі такі, якими й мають бути.

Людина відчуває відповідальність за все, що вона робить, і таким чином досягає власної незалежності. Відповідальність є логічним наслідком свободи і в будь-якому разі не суперечить їй. Водночас відповідальність тісно пов'язана з свободою вибору. Лише за рахунок належного балансу між свободою та відповідальністю людина здатна реалізувати свої багатогранні можливості та забезпечити організацію свого буття.

Згідно зі ст. 5 Європейської Конвенції з прав людини, кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. У статті є перелік випадків, коли

людину можна законно позбавити свободи. Але, на відміну від цього, є й перелік прав для обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, якими він може скористатися. Це включає й свободу на захист себе як особисто, так і завдяки праву на юридичну допомогу захисника, включно з відведеним часом і можливостями, що є необхідними для підготовки свого захисту. Закріплення права на свободу в міжнародних документах, а саме в таких, як Європейська Конвенція з прав людини 1950 р. свідчить про зовнішнє й внутрішнє прагнення до свободи кожного індивіда в масштабах світу.

З іншого боку, ми зазнаємо утисків щодо власних дій ледь не щодня й не на кожному кроці. У тому й суть, що розуміння свободи є в більшості випадків хибним розумінням у свідомості людей. Наприклад, на даному етапі поширеною тенденцією стало те, що злочини проти життя іноді визнають і навіть захищають, адже буває й так, що в цьому проявляє себе особиста свобода індивіда. Я маю на увазі суперечність таких речей, як проголошення вартості життя найвищою цінністю, й, водночас, порушення цієї цінності у випадку посягання на життя осіб, які є ще ненародженими або такими, чий стан здоров'я межує зі смертю.

Так, ми маємо повну свободу на вчинення тих чи інших дій, включаючи аборт і евтаназію. Але чи маємо ми право посягати на життя людей, які не в змозі за себе постояти, та в яких є теж свої права, в першу чергу, на свободу жити? У цьому криється вся підступність питання, на яке нелегко дати відповідь. Нелегко, перш за все, з моральної точки зору.

У своїх рішеннях Європейський Суд з прав людини не міг дати відповідь на питання, з якого моменту починається право на життя. Водночас Суд дійшов висновку про те, що якщо у ненародженого є право на життя, то це право є обмеженим інтересами збереження здоров'я матері. Проте, на мою думку, свобода це щось більше, аніж просто юридична відповідь або вирок судів. Це те, що ми повинні відчувати в першу чергу внутрішньо й з власної совісті.

Свобода – це дуже широке поняття, про яке чули всі, але якщо попросити дати його точне визначення або значення, то воно буде відрізнитися від людини до людини. Для одного свобода може означати свободу поїхати в будь-який куточок світу, для іншого – відстоювати свою думку, залишатися незалежним і позитивним, а ще для когось - свободу робити все, що йому заманеться. Таким чином, свободу не можна обмежити й надати їй конкретного значення. Вона відрізняється в кожній культурі, у кожному місті, в кожній окремій людині.

Свобода будь-якою мовою й у будь-якій формі повністю залежить від того, як конкретна людина поводить себе в ситуації, і це значною мірою показує справжній характер свободи й водночас характер людини. Особисто, для мене свобода – це незалежність і провокатор до нових звершень.

Тож якщо ми справді хочемо бути вільними, якщо ми справді хочемо змінити наш світ, нам потрібно переосмислити себе. Нам потрібно зрозуміти, звідки ми прийшли. Де ми є. Й куди ми хочемо йти далі. Свобода для мене - це здатність володіти позитивною силою. Вона дозволяє мені приймати рішення і дає можливість вибору, залишаючись при цьому незалежним.

На мою думку, свобода - це широке небо, де ми повинні бути пташками без обмежень. Свобода – це моя незалежність і визначення себе зсередини, це моя творча сила. Це не вибір між добром і злом, з яким я стикаюся, а моє творення добра і зла. Це також право бути собою і виражати себе. Свобода робить нас тими, ким ми є. З її присутністю ми дійсно можемо бути собою. Вона дозволяє нам впевнено проживати кожен день. Робити так, як ми бажаємо, як ми хочемо, як ми вважаємо за потрібне. Свободу розуміють тільки ті, хто її має. Вона дає такий внутрішній порив, який не здатен ніхто зупинити. Це те, що примушує тебе жити. Це те, що дає сили і насаги боротися. Боротися і не здаватися, йти до кінця та перемогати, відстоювати власну думку, позицію й просто бути собою. Ми всі надзвичайно різні і всі унікальні завдяки власній свободі бути тим, ким прагнемо бути. Свобода змінює нас, в кращий або гірший бік. Та для мене це лише привід ставати кращою версією себе й не залежати при цьому від чийсь думки чи контролю.

Максим Космина.

Я так розумію свободу...

Свобода - це, мабуть, найбільш багатогранне поняття з усіх можливих. Кожен тлумачить її так, як сам розуміє та бачить. А це ж залежить від багатьох факторів. Місце проживання індивіда, його соціально-економічний статус, політична культура в країні, рівень дотримання верховенства права, історія його ж держави та багато й інших чинників. Під впливом цих факторів і формується поняття свободи. Проте найголовніший із чинників, на який буде головно впливати на твоє розуміння свободи - інститут держави. Найголовніше, в якій державі ти проживаєш. До прикладу, поняття свобода в США та в Україні будуть дуже відрізнятися. І це не залежить від твого місця в соціальній ієрархії, від наявності вищої освіти в тебе, від престижу твоєї професії чи від кількості доларів чи гривень на банківському рахунку. Головно поняття свободи формується від того, під яку із 193-ох державних юрисдикцій ти підпадаєш. У атмосфері цієї держави в тебе буде формуватися розуміння свободи.

Що для мене є свобода?

На мою думку, чиста, по правді реальна свобода існувала дуже короткий період в історії людства. У додержавний період нашої історії люди знали, що є справжня свобода. А якщо бути ще точнішим, то в період, коли над людиною не було ніякої верховної влади, тобто в первісну еру суспільства. Саме додержавні суспільства знали, що є свободою. Вони не зазнавали обмежень: ні від кого і ні від чого. Із зародженням держави населення, яке потрапило під її юрисдикцію, вперше почало відчувати обмеження. До того вони були абсолютно вільними. Люди не могли бути ніким та нічим обмежені. Вони жили та творили те, що бажали.

Але з приходом «левіафана» суспільства втратили крила волі. Їм уже більше ніколи не судилося відчувати той смак. Із утворенням вищої організованої влади люди почали попадати в залежність. Саме й тоді виникло сучасне поняття «свобода». Тобто я вважаю, що якщо колись свобода й існувала у абсолютному вимірі, не зазнаючи жодних обмежень, то нині вона набуває цілком іншого характеру, діаметрально протилежного до того поняття свободи, яке ми знаємо сьогодні.

Нам цього у 21 столітті неможливо зрозуміти. Та й справді пройшло не одне тисячоліття після того стану, коли існувала абсолютна свобода. І ми вже ніколи більше не відчуємо її «справжній смак». Саме тому подальше розуміння свободи я

розглядати в державний період людства, коли це поняття є більш близьким для нас.

Почати варто з самоочевидних істин. Свобода завжди обмежувалася, обмежується та й буде обмежуватися в подальшому. Головним обмежувачем виступала, виступає і буде, швидше за все, виступати держава. Тому подальший опис мого розуміння свободи тісно пов'язуватиметься з державою. Свобода - це кайдани. Одразу може виникнути здивування та непорозуміння. Справді, як можна давати дефініцію поняттю через повністю протилежну за своїм значенням метафору. У подальшому я намагатимуся розвіяти це здивування та детально роз'яснити свою позицію. Як я вже зазначав раніше, свобода обмежується з боку держави. Усі ми вже з народження в кайданах, які невидимо вдягає нам держава. Тобто обмеження, які встановлює нам держава, є цими кайданами. Вони можуть бути по-різному затягнуті в залежності від того, яка нам держава нам їх одягає.

Якщо ми народжуємося у тоталітарній державі, де правами людини нехтують і ці права не дотримуються, кайдани за замовчуванням затягнуті настільки, що пальці на руках німі та сині. Ти не можеш зробити лишніх рухів та кроків, у тебе немає вибору та варіантів розвитку подій. Ти лише здатен руками робити те, на що запрограмувала тебе держава. Твої рухи запрограмовані лише на заздалегідь продумані дії. Якщо ти хочеш відійти від приписів держави й відчути більше свободи, то починаєш смикати руками. При цьому біль від рухів стає нестерпним, навіть іноді неймовірним. Поступово муки беруть гору над тобою. Ти зупиняєшся та продовжуєш слідувати вказівкам держави. За терпіння до твого рота тим часом кладуть солодкі пряники, якими емоційно притлумлюють прагнення до свободи. Цими пряниками слугують соціальні подачки, такі як безкоштовна освіта, безкоштовне житло, безкоштовне медичне обслуговування та інші соціальні пільги. Цими послугами держава виправдовує ваші сковані руки.

Але трапляються люди, яких не влаштовують сильно затиснені кайдани. У такому разі вони йдуть проти держави й намагаються подолати існуючий статус-кво. Щоб змінити ситуацію, вони проходять крізь великі випробування та болі. Прикладаючи величезні зусилля, індивід все ж в змозі розтиснути кайдани. При цьому в тоталітарній системі завжди помітним стає збій системи, коли у когось розтискаються кайдани. Такого індивіда відразу намагаються поставити на місце. Йому затискають кайдани так, що руки німіють, крім того, йому надягають кайдани ще й на ноги. З того моменту він знаходиться під повним контролем держави. Проте коли таких опозиціонерів стає все більше й вони діють колективно, державній системі

стає все складніше з ними впоратися. Якщо їм вдається розтиснути свої кайдани й режиму не вдається їх зупинити, до опозиції долучаються інші. Зрештою, з меншості поступово виникає більшість. У таких випадках держава не в змозі утримати тиск «знизу». Розхитані кайдани починають розпадатися й врешті-решт влада втрачає монополію на насильство. Відбувається революція. Тут найцікавішим є те, що в цей короткий проміжок часу, коли тоталітарний режим розпався, всі люди існують без кайданів. Точніше, вони перебувають в очікуванні одягання на них кайданів новою владою.

Якщо ж ви народжуєтесь у демократичній державі, де поважають права людини й працює верховенство права, кайдани у Вас все одно є, але вони при цьому є замкнутими не настільки, щоб всі втратили комфорт. Люди здатні вільно робити все саме настільки, наскільки вільно затиснені на них державні кайдани. Держава дає можливість вільно «володіти» руками й люди власними зусиллями мають добиватись бажаного. По суті, Вам дозволено робити майже все, поки це дозволяють кайдани. Зазвичай рівень затягування кайданів повинен мати якусь межу. На мою думку, ця межа знаходиться там, де починається свобода іншого індивіда. Тобто ти користуєшся правом робити все, що подобається, але без шкоди свободі і правам інших людей.

Наскільки затягнуті кайдани в Україні? Щоб дати відповідь, потрібно згадати правило: «Те, куди ти потрапиш, залежить від того, звідки ти вийшов». Саме це правило допоможе мені описати поточну ситуацію зі свободою в Україні.

Перш за все, потрібно зрозуміти, якою була ситуація з «кайданами» до здобуття незалежності Україною. На мою думку, становище було близьким до того, яке я описував вище про народження індивіда в тоталітарній державі. Справді, ми жили досить довго із закованими руками. Більшу частину нашої історії наші руки були німими й синіми. Коли ми «спонтанно» отримали незалежність, кайдани трішки розслабилися. Але хоча наші кайдани трохи розпустилися й люди стали більш вільними, голови людей залишалися значною мірою закутими. Суспільство довго не могло ментально вивільнитися з цих кайданів, бо воно звикло бачити власні руки синіми від онімілості.

Держава захотіла скористатися цим підсвідомим станом людей і звузити їх свободу, що мало місце у 2004 та 2014 роках. Але люди згуртувалися й виступили проти цих спроб. Загалом, я б охарактеризував наше суспільство як непостійне в своєму ставленні до свободи. Тобто рівень затягування державних кайданів у нас весь час коливається: від сильно затягнутих до майже розкутих.

Тому свобода в моєму розумінні виступає цими зовні невидимими кайданами. Надягає кайдани держава, адже вона завжди виступає обмежувачем нашої свободи. Колись свободи в її сучасному розумінні не існувало, тобто вона була абсолютно необмеженою. Але зі створенням перших держав свободу почали обмежувати. В залежності від форми державного правління державні кайдани можуть або повністю сковувати ваші рухи, або ж, навпаки, лише трохи зменшувати свободу маневру задля безпеки інших. Утім, незважаючи на рівень скованості наших метафоричних рук, кайдани завжди будуть одягнені на людей поки існують держави.

Софія Крисай.

Як я сприймаю для себе поняття свободи?

Розуміння свободи у кожної людини може дуже різнитися. На це впливає багато факторів, наприклад, де ця людина народилась і виросла, які люди її оточували, хто найбільше впливав на формування її думки тощо. Я ж розумію свободу як складну багатоаспектну категорію, яка є у кожного з нас від природи, але в міру певних обставин досягнути відчуття свободи у житті може не кожен.

Наше українське суспільство не має справжнього відчуття свободи. Ми боїмося. Боїмося бажати більшого. Боїмося реалізовувати свої мрії. Боїмося відрізнятися. Старі психологічні установки в наших головах не дають нам рухатися вперед. Україна – це прекрасна держава з неймовірними ресурсами і розумними людьми. Але ось це соціалістичне бачення світу тримає нас на долині. Чому так багато українців виїжджають за кордон і шукають там кращої долі? Чому вони вирішують реалізовуватись там? Велика частина всіх науковців, митців, дослідників по усьому світі є українцями. Вони створюють прекрасні речі, відкривають нові технології, роблять небачені дослідження, але все це десь там. Чому ж так? Тому що тут вони невольні. Тут вони під прискіпливим наглядом. Тут їх обмежують і не дають розкритися повною мірою.

У нас популярною є думка про те, що ти маєш нести відповідальність за реалізацію своєї свободи. Але ж про яку відповідальність може іти мова!? Свобода – це даний нам природою ресурс для реалізації себе в житті. У нас мають бути власні думки, плани, мрії, дії, цілі. Вони можуть бути дивними, нераціональними, скаженими, а загалом іншими. Відмінними від тих, що є в інших людей. Вони можуть і мусять відрізнятися. Бо лише відрізняючись від інших ми можемо чітко окреслити і зрозуміти себе самих, хто ми і чого ми хочемо. Ми не повинні бути частиною більшості. Ми маємо хотіти бути неповторними.

Одного разу Нельсон Мандела сказав: «Свобода - це не відсутність страху, а перемога над ним». Ця цитата нагадує нам, що свобода полягає не в безстрашності. Йдеться про те, щоб мати силу подолати свої страхи та йти за мрією. Ця цитата здається мені досить влучною. Люди через свій страх не хочуть відкриватись, бояться пробувати нове. Вони не хочуть стикатися з труднощами й ризикувати. Вони живуть поміркованим життям, роблять те, що й інші, не привертають до себе уваги. Бояться осуду, заздрощів, «неправильного» сприйняття. Коли людина відмовляється робити те, чого вона хоче й у що вона вірить, то вона насправді відмо-

вляється бути собою. Людина втрачає свою індивідуальність, підпорядковуючись загальним правилам суспільства, вганяючи себе у придумані кимось іншим рамки. Але ж скільки нового та захоплюючого відкриється перед нами, коли ми просто забуваємо про свій страх, забуваємо про наслідки чи якусь грядущу відповідальність. Ми перестаємо стояти на одному місці й нарешті рушаємо вперед до розвитку, пізнання та утвердження себе. За таких обставин страх постає найбільшим обмежувачем людини в її прагненні до дій. Але щойно його подолаєш, то майже відразу помічаєш, наскільки твої страхи і хвилювання були нікчемними порівняно з багатствами та можливостями світу.

Коли ти вільний, ти реалізуєш свої бажання. Ти можеш відкрито підтримувати ЛГБТ спільноту, адже в тебе є право на свободу вираження поглядів. Ти можеш в будь-який момент змінити своє місце проживання, переїхати жити в іншу країну чи взагалі не мати постійного житла, адже в тебе є право на свободу пересування. Ти можеш взагалі не сповідувати жодної релігії, адже в тебе є право на свободу віросповідання. У кожного індивіда, без виключень, є ці свободи, які він може і мусить реалізовувати. Усі ми народжуємося вільними й рівними у своїх можливостях. Але в подальшому ми маємо вирішувати, як саме і в який бік повернути свою долю. Ті, хто вирішують рухатися, йти до своєї мети, вчитися і розвиватися, досягають своїх цілей, отримують досвід, багатство і врешті-решт стають щасливими. Адже людина розуміє, що її життя не пройшло намарно, воно було наповнене злетами й падіннями, ризиками, осудом, хвилюючими емоціями і різноманітними відчуттями, але в цьому і полягає сенс життя. У такому випадку людина відчуває, що вона повноцінно використала наданий їй обмежений час. Натомість людина, яка обрала для себе сірий і непримітний шлях, в кінцевому результаті не буде задоволена тим, що отримала.

З цього випливає цікава думка. Люди, що не досягають того, про що мріяли, але не працювали для цього, засуджують тих, хто цього досягнув. Ми живемо в світі, де рівень свободи збільшується, статки збільшуються, ресурси збільшуються. Невільним людям важко бачити людей, які беруть усе можливе у житті завдяки своїй свободі. Але щоб скористатися свободою, кожному потрібно зосередитися на собі. Зрозуміти себе, вивчити свої бажання і почати рухатися власним темпом до своєї мети. Лише тоді в суспільстві буде існувати толерантність, розуміння й здорова конкуренція.

На мою думку, задля існування безпечного й справедливого, конкурентоспроможного суспільства свобода має мати лише одне єдине обмеження, що, в

свою чергу, є дуже важливим. Це обмеження полягає в тому, що свобода кожної людини закінчується там, де починається свобода людини іншої. Ми можемо робити все, що забажаємо, реалізовувати всі свої плани та цілі, висловлювати свої думки, але до тих пір, поки всі ці наші дії є безпечними для інших людей. Тобто наша свобода не повинна переходити межу реалізації іншими індивідами їх свободи. Абсолютну ж свободу мають лише десятки людей у всьому світі. І використувати її вони можуть з будь-якою метою. Прикладом цього можуть бути неприйнятні прояви свободи дуже впливових людей у світі, наприклад, глав високорозвинутих держав.

Броніслав Маліновський писав про це: «Оскільки суспільство стає складнішим, свобода стає залежною від використання або зловживання владою лідерами даного суспільства». Але так було у всі часи й періоди існування цивілізації: в античності, середньовіччі, під час світових воєн і зараз – завжди були, так звані, лідери суспільства, які за допомогою своєї безмежної влади і, відповідно, свободи, могли втілити свої фантазії й бажання в життя. Хоч якими ці бажання не були жорстокими, безглуздими чи хворобливими.

Свобода думки, совісті й релігії, свобода вираження поглядів, свобода пересування, свобода зібрань та об'єднань є основами вільного розвинутого суспільства. Адже там, де живуть вільні, розумні й, головне, щасливі люди буде панувати розвиток, багатство, щасливе життя. Свобода є невід'ємною частиною життя кожної людини, бо без свободи людина не живе, а просто існує. Нікому з нас життя не було надано просто так. І лише завдяки тому, що людина може вільно мислити, без впливу на неї різних ідеологій, вільно висловлювати власні думки та погляди, без побоювань, що їй доведеться нести за це відповідальність, вільно обирати власне оточення і місце перебування, а не сидіти наче десь у клітці без можливості побачити світ, вільно реалізовувати свої ідеї, досягати успіху та вершин, створювати щось нове, люди можуть розвиватися, а разом із тим розвивати наше суспільство. Свобода є неймовірно важливою. Без свободи немає справжнього життя.

Марко Крушельницький.

Що поняття свободи означає для мене?

Свобода – одне з найоб'ємніших понять, яке людство тільки змогло придумати. Багато людей бачать у свободі свого споконвічного ворога та носія хаосу й апокаліпсису, деякі ж, навпаки, обожають свободу більше за все та готові покласти не одне життя заради цієї примарної свободи, якої, як говорять, ще ніхто не зміг досягти. Саме через те, що кожен може розуміти свободу по-своєму, визначення точного значення свободи неможливе, поки існує сама свобода. На мою думку, зрозуміти і синтезувати поняття свободи буде неможливо без контексту сприйняття свободи іншими людьми та політичними рухами.

Вважаю, що розбір поняття свободи варто почати з самого базового розуміння свободи, відповідно до якого мислить більша частина людства. Це розуміння свободи постало після скинення монархічних тираній у Європі й поширилося на більшість світу. У цьому розумінні свобода подається, в основному, як свобода обирати власну владу та свобода слова, хоча і звучить це як достатній поступ держави заради народу, Проте на практиці держава в будь-який момент може забрати надану народів свободу під приводом численних причин, як тільки відчує якусь загрозу від населення. Також варто зазначити, що дане розуміння дуже прив'язане до поняття демократія, ба більше, люди часто не бачать цих понять окремо одне від одного. Хоча справді демократія є одним із проявів свободи, та, на мою думку, свобода може існувати й без демократії. Сама оця прив'язка не дає розвинути свободу далі ніж поняття демократії. Таке розуміння практикується в більшості розвинутих країн світу, ще можна хіба виділити США, які у своїй доктрині свободи більше надають уваги індивідуалізму, ніж їхні європейські колеги.

Утім, не можна забувати й часовий контекст розвитку свободи, наприклад, у 18 столітті, під час найбільшого розквіту класичного лібералізму, який ніс у собі індивідуалізм та чистий капіталізм. Це було цілою революцією, яка, як тоді здавалося, приведе до світового панування «справжньої свободи». Проте ідеї лібералізму провалилися, в основному, через те, що населення не було готовим до такого рівня вільності і, відповідно, неправильно користувалося тією свободою, хоча, у порівнянні з її нинішнім рівнем, свободи було менше у більшості сфер.

Таким чином світ на 100 років поглинуло засилля колективістичних рухів, які відкидали ліберальне розуміння свободи та пропонували своє. Найвідоміші колективістичні рухи, такі як фашизм та комунізм, повністю відкидали ідею індивідуалізму.

му, а на перше місце ставили свободу колективу. У фашизмі цим колективом була нація, яку треба було звільнити, а у соціалізмі колективом був робочий клас, який повинен був звільнитися від старих правлячих класів та встановити свою «пролетарську диктатуру». Їх основною проблемою стало те, що вони були надто агресивними у способах досягнення своїх свобод, а тому під кінець 20 століття не залишилося жодної «чистої» держави-представниці цих рухів. Хоч ці режими й розвалилися, їх спадок проявляється ще й тепер, в основному, у вигляді травмованих ними народів, які не хочуть прагнути вищої свободи та прагнуть продовжувати покладатися на державу у всьому.

Якщо вже мова зайшла про державу, то можна і трохи описати її відносини з свободою. Не важко зрозуміти, що державний апарат був, є і буде найзапеклішим ворогом свободи. Водночас держава є тією єдиною на даний момент інституцією, яка здатна цю свободу забезпечити. Усю історію людства держава старалася підкорити собі свідомість людей та знищити в них все індивідуальне. Насправді не можна у цьому звинувачувати державу, бо вона якраз і була створена для того, щоб максимально ефективно контролювати суспільство, а тому її бажання все уніфікувати є справедливим. Для вирішення цієї проблеми мені дуже імponує державна організація, яку пропонує лібералізм, коли держава буде існувати тільки заради того, щоб забезпечувати основні свободи людей. Такі як життя та власність. Тобто державні повноваження будуть мінімальні, а суспільні можливості, навпаки, максимальні. Але щоб досягти такого ідеалу треба повільно готувати суспільство для такого кроку...

На цьому моменті варто розділити свободу на особисту та політичну. Нині політична свобода є розвинутою на достатньо високому рівні. особливо якщо говорити про країни з високим рівнем життя. Проте особиста свобода все ще страждає від різних негараздів. Саме до неї треба готувати суспільство, бо у вільному суспільстві не повинно бути будь-якої дискримінації. Наприклад, якщо людина має інші політичні погляди, то її не можна бити чи саджати в тюрму за них. Тобто потрібно розуміти, що «правильної» позиції як результату людських думок не існує, відтак необхідно поважати всі думки.

Це не означає, що люди не мають права на якісь дискримінаційні чи агресивні думки. Свобода дає можливість існувати будь-яким поглядам, яких люди можуть дотримуватися, не переживаючи за свою фізичну чи соціальну безпеку. У забезпеченні цього права людям приходиться на допомогу держава, яка має захищати право на свободу поглядів. Причому навіть тих із них, що хочуть знищити саму

державу як інститут. Якщо говорити про сучасність, то тут на законодавчому рівні особливо вирізняються США, де кожен може висловлювати будь-які думки без жодних санкцій від держави. Навпаки, Європа досі може наважитися на покарання певної категорії людей за конкретний перелік «небезпечних і неприйнятних» поглядів.

На завершення опису складових свободи є вкрай важливим згадати про раціоналізм. Проблемою сьогоденного світу є те, що він є дуже раціоналізованим. Під цим я маю на увазі те, що художник, який продає умовно «пусте» полотно за 100 мільйонів доларів, сприймається суспільством як самовпевнений вискочка, а людина, яка купить це полотно, взагалі ризикує перетворитися на божевільну в очах громадської думки. Аргументами проти цього будуть, скоріш за все, заклики зобов'язати багатих роздавати гроші «простим людям» або взагалі нищити особисте багатство як таке. Надмірний раціоналізм часто приводить до знищення свободи заради якогось вищого «порядку», хоча насправді в цьому випадку на людей просто вішають інтелектуальні шори, ідейні обмеження. При цьому людям говорять, що обмеження їхньої свободи існують виключно для їхньої безпеки. Усе це звучить нині як класична антиутопія. Тому заради досягнення свободи людям треба відмовитися від догм раціональності, наскільки це взагалі можливо. Подібну тенденцію ми вже можемо побачити в наш час, де люди все менше думають про такі приземлені речі як раціоналізм.

Відтак, я думаю, що саме тепер настав час висловити моє власне розуміння свободи. Оскільки сформулювати це складне поняття без контексту неможливо, я спробую дати визначення свободи згідно з поняттями держави та суспільного життя. Еталоном свободи для мене є концепт абсолютної свободи, проте з певними обмеженнями, без яких суспільство й держава не зможуть функціонувати. Найважливішим обмеженням є обмеження на дії. Тобто не можна вбивати чи красти. Ця заборона потрібна для того, щоб захистити право на приватну власність та життя людини. Ці обмеження є необхідними для того, щоб не допустити стану, який називається «війною всіх проти всіх». За концепцією Томаса Гоббса, такий стан є первісним станом суспільства, в якому люди були по-справжньому вільні та рівні. Утім, саме ця надлишкова свобода і призвела до ще більших порушень прав людей. З цієї причини держава буде переслідувати людство завжди, адже свободи не досягнути без активного державного захисту цієї ж свободи.

Хоча свобода є ніби позитивним поняттям для основної маси людей, проте зазвичай і від них свободу потрібно захищати. Отже, у концепті абсолютної свобо-

ди треба передбачити обмеження на певні дії. З іншого боку, обмежень на свободу думки та вираження поглядів не повинно бути в жодному разі. Чого б люди не за- бажали, це їх право вирішувати, як саме вони будуть жити далі. Так само кожна людина повинна бути звільнена від надто тяжкого суспільного осуду в разі вчинен- ня діянь проти суспільства. Адже навіть якщо держава забезпечить правом стан свободи, суспільство своєю моральною силою зможе забрати свободу індивіда. Тому варто вчити людей, як треба розуміти свободу та як нею користуватися. Тоб- то державний апарат не повинен протистояти суспільству в усьому. Скоріше, він має співпрацювати з ним, не дозволяти йому при цьому проявляти свої диктатор- ські нахили. Те саме повинно робити громадянське суспільство стосовно держави.

Наостанок я хочу сказати, що свободу я розумію як засіб для досягнення світового щастя. Й хоча цей шлях і є тернистим, я вірю, що за допомогою свободи можна буде втілити будь-які людські бажання. Останні ніколи б не втілилися через обмеженість людини та її уяви.

Анна-Марія Кузьма.

Як я ставлюся до свободи.

Що для мене є свобода? Що для кожного є свобода? Чи можна розглядати свободу тільки в позитивному ключі? А як щодо обмеження свободи?

Відповідаючи на зазначені питання, слід зауважити, що поняття свободи є надзвичайно багатограним. Це фактор, за який борються цілі нації – коли в них забирають її або сильно обмежують. Це те, що протиставляється рабству, неволі. Те, чого будь-яка влада хоче уникнути та максимально лімітувати у своїх документах (правових актах), лиш би люди підкорялись й не виходили за «дозволені» рамки. Свобода – це явище, що не може тлумачитися як щось єдине для всіх, адже кожен розуміє її по-своєму.

Якби справді свободу можна було описати, її б швидше за все описали як невіддільну та постійну частинку життя. Ніщо не існує так довго, як свобода. Вона починає своє існування разом із народженням людини й закінчує з її останнім віддихом. Вона супроводжує нас всіх і всюди. Свобода – це там, де про неї навіть не здогадуються. Вона закладена в кожного з нас. Уміння її помітити є надзвичайно великим досягненням.

З іншого боку, проблема свободи полягає у тому, що не всі здатні вчасно усвідомити її присутність. Як це буває, люди – створіння дещо недосконалі. Наприклад, часто ми починаємо цінувати речі тоді, коли їх втрачаємо. Це стосується не лише свободи, мова йде також про події, що можуть в одну мить докорінно змінити все наше життя. Ми також буваємо необережними з тим, що ми робимо. Іноді нам хочеться вдаватися до крайнощів, які йдуть насправді в розріз з нашими ж основними цінностями.

Наприклад, деколи ми надто легко й просто готові обміняти надважливі речі на комфорт і безпеку. Захист наших домівок і мирне небо над головою нам здається значно кращим, ніж свобода, воля. Іноді ми думаємо, що чим більше буде написано слів у Конституції, тим більше ми житимемо в порядку, безпеці й комфорті. Та хіба такий багатослівний документ не буде обмежувати нас? Як взагалі можна називати виявом свободи те, що втілюють у собі закони та обов'язки?

Недаремно вважається, що чим більше прав згадано в Основному законі, тим менше в нас їх є насправді. І це абсолютно правда. Адже чим більше таких прав перераховано на папері, тим менше в нас їх насправді лишається. Оскільки все, що згадане й зафіксоване – це ніби дозволене, то все інше виглядає як щось

заборонене. Чи не так? Не усвідомлюючи цього, ми мимоволі самі встановлюємо собі межі, які не варто переступати. Усе інше вважається ніби порушенням. З цього випливає, що ліберальна більшість намагається упорядкувати свободу, «приручивши» її задля, так званого, порядку. Але чи можна вважати подібні установки правильними? Напевно, що ні.

Влада поділяє та підтримує думку щодо обмеження свободи. Чи робить вона це з метою, щоби захистити людство від свавілля, заради миру й безпеки? А може насправді суть полягає геть в іншому? На ці питання важко відповісти. Правда полягає в тому, що кожне з переліченого може не бути істиною. Будь-яка влада прагне аби народ підкорявся волі правителя та неухильно виконував обов'язки, покладені на нього. Так вважають навіть у демократичному суспільстві. І, все таки, хіба не краще жити без правил, що продовжують обмежувати нас майже в усьому? Адже коли немає заборон, людина вільна виконувати все, що душі заманеться.

Однак на цьому етапі виникає парадокс. Якщо не існуватиме ніяких кодексів, законів, конституцій, то як тоді зможе функціонувати держава й суспільство в цілому? Хіба тоді не запанує суцільний хаос та безлад? Люди почнуть виходити за рамки дозволеного, оскільки їх ніщо не зобов'язуватиме дотримуватися того чи іншого порядку. Вони почнуть грабувати, вбивати та чинити інші серйозні правопорушення. А це спричинить своєю чергою тотальний крах у всьому. Отже виходить, що повної свободи в межах держави не існує й існувати не може? Утім, ми можемо подивитися на все це з іншої сторони. Що, як насправді описаний сценарій не буде таким, як тут очікується? І наслідки абсолютно різнитимуться з тим, що здається нам очевидним?

Не виключено, що ми здатні мислити саме в такому ключі через наше суспільство й недосконале виховання, а також через особливий в історичному вимірі менталітет. Нам нав'язують думку, що без правильного контролю держава перестане існувати, її поглине хаос. Однак цілком ймовірно, що думки такого роду є абсолютно дурницею. Керівна верхівка навмисне насаджує такі погляди, аби лиш народ не знайшов привід повстати й поміняти політичний лад у державі. Еліти не бажають, аби люди дізналися, як насправді виглядає свобода. Свобода, яка ні до чого не зобов'язує, свобода, яка окрилює. Живи як заманеться, твори – втілюй свою мрію в реальність!

Бажаєш стати художником на рівні Ван Гога або відкрити власну пекарню – будь ласка, тебе нічого не стримує, прямуй до мети, здійсни задумане. Ніхто рані-

ше не робив того, що ти хочеш – стань першим! Твої погляди, думки та дії не можуть розцінюватися як неправильні. Жити заради себе – ось чого варта свобода.

Отже виходить, що в суспільстві, в якому закони не прописують усе в кодексах або в конституції, насправді не чекатиме темна безодня. Адже саме у творчому, вільному хаосі створюються шедеври, які ніколи не матимуть перспективи в умовах звичного для всіх «правильного» порядку. Генії, що народжуються вільними, вільно й мислять. Таке вільне суспільство процвітатиме. Воно нагадує собою необроблений алмаз, його справжня цінність є прихованою. У вільних творців є ті права, яких ми в нашій теперішній державі все ще не маємо. Ба більше, ми досі не здатні усвідомити, що нам їх бракує.

Ми помилково вважаємо, наче у нас є все необхідне й придумати щось глибше просто не вдається. Певною мірою, ця проблема сформувалася через особливості нашої держави. Наш менталітет є недалекоюсяжний, у чомусь архаїчний. У той час, як ми все ще лишаємося державою з соціалістичним баченням та цінностями, інші держави значно вирвалися вперед.

Не можна стверджувати на всі сто відсотків, що США абсолютно досягли небачених вершин стосовно цілковитої волі у всіх сферах. Проте свободу цінують й ставлять там вище. Люди добре знають про це та вміло користуються вільними можливостями. Вони думають значно вільніше та є більш широкими у своїх переконаннях.

Відтак свобода – це скарб, який, на жаль, важко дається для усвідомлення. Її сутність володіє величезною силою. Вона вміло показує нам неосяжні можливості, які цілком спроможна досягнути кожна людина.

Для когось свобода – це справжній сенс життя. Це здатність досягати неімовірних висот. Можливість віднайти для себе справжнє щастя, займаючись тим, до чого насправді прагне твоє внутрішнє «я». Свобода – це реальний шанс прожити власне життя, користуючись кожною можливістю, яку пропонуватиме нам сьогоднішній день й не відчувати жалю з приводу зроблених нами вчинків.

Юлія Лисак.

Як я розумію те, що називається свободою.

Тягар свободи

Зазвичай, коли мова йде про свободу, ми уявляємо усі її переваги, усі блага, котрі вона нам дає. Представники правничих професій будують навколо неї власний світогляд та кар'єру, люди усіма силами добиваються її та кладуть за неї життя. Це не дивно, адже саме свобода прокладає шлях до щастя тим, хто його прагне.

Які і все на світі, свобода не досконала, вона теж має свої недоліки, хоч вони й бліднуть у порівнянні зі всіма її перевагами. Проте я не концентруватиму увагу на позитивних досягненнях свободи у своєму творі, адже про них однозначно вже багато сказано, а просто зараз неодмінно про це вже згадує хтось інший. Я ж прагну перемістити увагу на більш неприємні аспекти свободи, на її неунікні тягарі, котрі людина, немов Сізіф, відчуває на собі все життя.

Навіть така непопулярна думка має своїх прихильників. Ними були визначні представники екзистенціальних поглядів: Жан-Поль Сартр, Альбер Камю, Симона де Бовуар, Еріх Фромм та багато інших. Погляди цих людей неабияк вражають, з одними думками я погоджуюся, з іншими - ні. Прагну зазначити, що їхні напрацювання впливали на мій процес дослідження тягарів свободи, проте я радше висловлюватиму свою думку, а не переповідатиму їхні доробки.

Я почну з найрадикальніших недоліків свободи, котрі часто спонукають людей тікати від неї, не озираючись назад. Проте перед тим варто розглянути, чому вони існують. Чому люди можуть відчувати дискомфорт від волі – найпрекраснішої та найдорожчої речі на світі?

Сходження до свободи можна порівняти з дорослішанням. Кожен з нас в дитинстві мріяв вирости, щоб нас нарешті слухали та сприймали серйозно. Коли це таки стається, нас наздоганяє сумне усвідомлення – бути безтурботним малюком набагато простіше. Безумовно, набагато легше жити у дитячому незнанні та невігластві, ніж у світі нудних старших. Дорослішання є необхідним і корисним процесом, але є й біль, пов'язаний з відповідальністю дорослого життя. Щось схоже відбувається з людьми, котрі з часом усвідомлюють свою волю. Той, хто насолоджується свободою, повинен мати справу з усіма її тягарями.

Найбільшим тягарем свободи є відповідальність, котра звалюється на плечі кожній вільній людині. Свобода кидає нас у відкрите море без попереджень, незважаючи на те, що ми можемо не вміти плавати. Коли ти вільний, ти повинен сам вирішувати найважливіші питання у своєму житті та стикатися з наслідками зроблених рішень. З цією особливістю вільного життя я щодня зіштовхуюсь особисто. Мій життєвий шлях сповнений вагань та невизначеностей, а головне – страху перед відповідальністю за свої помилки. Вирішивши розглянути саме цю тему, я маю надію, що краще зрозумію власні труднощі та ті, що непомітно переслідують кожного з нас.

Безумовно, свобода є нашим безцінним скарбом, але вона також може виявитись небезпечною. Ми не можемо вільно приймати рішення, не усвідомлюючи їхніх наслідків та значення як для себе, так і для інших. Свобода наділяє нас можливістю діяти на власний розсуд. Однак, поряд з нею завжди кружлятиме відповідальність за власні вчинки та їхні наслідки. Усі рішення, прийняті на шляху до свободи, несуть в собі потенційні ризики. Вільне життя передбачає прийняття результатів своїх дій (як позитивних, так і негативних), навчання на власних помилках та постійне самовдосконалення. Прийняття відповідальності, покращення себе, обрання власного життєвого шляху – усе це є тягарями, котрі накладає на нас свобода. Проте це також є єдиним шляхом до особистого зростання та розвитку, що відкривають нам прохід до вершин.

Потрібно пам'ятати, що свобода дає можливість нам змінити свої ж рішення. Вона запевняє нас, що ми завжди можемо передумати. Боягуз може стати хоробрим, а хоробрий – боягузом. Ми можемо кардинально змінити своє життя, головне мати бажання та завзятість. Кожен з нас може стати наступним Джорданом Белфорта, який досягне неймовірних успіхів, але при цьому також неодмінно нести відповідальність за власні вчинки. Головне – усвідомлювати, що добре не там де нас немає, а там – де ми постійно робимо вільне рішення зробити добре, та досягаємо цього. Свобода дає нам можливість сприймати її як тягар, або ж як «золотий квиток» Віллі Вонки, вибір лише за нами. Свобода це справді незручно та несподівано, адже вільна людина часто водночас абсурдна та ірраціональна.

Так або інакше, краще тисячу разів відчути наслідки саме своїх рішень, якими б жахливими вони не були. Свобода нам дана не для того, щоб робити лише добро. Вона дозволяє нам скоювати жахливі речі, припускатися помилок та свідо-

мо за них поплатитися, і так знову, і знову, і знову... Головне, що ці рішення є нашими власними, не нав'язаними й тому вільними. Усе залишається в руках індивіда – він, і лише він впливає на свою подальшу долю.

Наступним тягарем свободи є той факт, що вона може бути некомфортною. Свобода – це важко, адже вона примушує нас думати та самостійно приймати рішення, не покладаючись ні на кого. Також обтяжуючим вантажем для вільної людини виявиться втрата порядку та стабільності. Свобода це постійна нечіткість та несподіванка, яку за тебе не вирішить хтось інший. Вона надає нам безліч можливостей та водночас змушує шукати себе в умовах невизначеності та приймати рішення за відсутності конкретних вказівок. Така невпевненість може приносити людям дискомфорт. Ніхто не скаже як потрібно зробити, щоб точно вийшло правильно, не буде партії, що вестиме через усі труднощі, знімаючи з нас тягар та одночасно відбираючи волю. Оскільки свобода вимагає багатьох навичок, наприклад, критичного мислення, адаптивності та рішучості, багато хто відчуває розгубленість при потребі докладання зусиль для вільного життя. Свобода любить ірраціональність, тому іноді її так важко зрозуміти.

Поглянувши на це питання під інакшим кутом, я тепер краще розумію причину прихильності певної частини людства до авторитаризму. Чому ж деякі й надалі живуть у державах, що повністю знищують їхню свободу? Чому не пручаються при притисненні їхніх прав? Чому не борються за власний вільний вибір? Хтось скаже, що вони не мають можливості, що вони відчувають страх. Можливо. Проте, на мою думку, вони просто нічого не бажають. Таким людям легше перекласти свій тягар свободи на державу: якщо погане рішення роблять за тебе, можна морально переконувати себе у нездатності щось вдіяти, тобто у своїй невинуватості.

Комфорт авторитарного режиму примітивний та саме тому звабливий. Можливість не відповідати за власні рішення, не думати про своє майбутнє та добробут, не задавати питань, на котрі не існує відповідей – усе це набагато легше, ніж щодня робити свідомий вибір проживати власне життя так, як кортить саме тобі.

Засмучуючись через певну незручність та важкість свободи, важливо пам'ятати, що справжній розвиток та самовдосконалення можливі лише тоді, коли ми полишаємо нашу зону комфорту. А ось бездіяльність та вічне перебування у своїй зручній бульбашці прирікають нас на стагнацію. Авторитаризм і є однією з таких бульбашок, в котрій люди постійно стоять на місці. Таке життя здається їм мрією, проте кожній свідомій та вільній людині це неодмінно нагадує тюремну камеру.

Нещодавно я помітила дещо цікаве для себе, а саме: люди від страху перед свободою та її тягарями тягнуться до релігії. Страх перед тим, щоб зробити щось неправильно та відчути через це неприємні наслідки обтяжує нас, тому ми шукаємо порятунку в різних віруваннях. Бог є тим, хто скаже, як робити правильно, як чинити в той або інший момент. Через релігію люди знімають з себе відповідальність за власне життя та перекладають її в руки когось вищого.

Такі дії є очікуваними, адже тягар свободи важко нести самому. Не дивно, що люди шукають помочі від когось, хто за різноманітними віруваннями є всесильним і точно знає, що є правильним. Відсутність Бога прирікає людей на розпач, без нього вона залишається сам на сам з собою, тобто вільною. Таки чином релігійні переконання певною мірою обмежують людську свободу. Варто лише пам'ятати, що на такий шлях люди стають за власним бажанням. Маючи свободу обмежувати себе, вони саме це й роблять, без жодного посереднього примусу. Свобода дозволяє нам обрати свій шлях, навіть якщо він у протилежному напрямку від неї. Ось такий цікавий парадокс створює свобода.

Згадаймо, що людина ніколи за власної волі не робитиме собі зла. Усе, що ми обираємо - є добрим для нас. Жодну звичку, що зі сторони виглядає шкідливою, неможливо вважати поганою, якщо людина обирає її з власної волі. Тому віра є своєрідною втечею від свободи, яка завдяки їй лише й можлива. Тут буде доречно згадати, що «свобода» релігії містить у собі також право не мати жодних вірувань. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод дев'ятою статтею захищає як віруючих, так і агностиків. Тобто свобода не обділяє жодного з нас своєю увагою.

Ще один тягар свободи – це постійна боротьба. Жага до волі властива більшості з нас, проте щоб її реалізувати необхідно докласти безліч зусиль. Свобода людини завжди обмежувалась, зазвичай ще й власною державою. Волю часто забирали потроху, щоб необачний громадянин не помітив різкі зловживання влади, котрі часто прикриваються "загальним благом". Якщо ж ми хочемо залишатися самостійними, ми повинні бути активними учасниками демократії та слідкувати, щоб держава справді представляла інтереси народу. Проте важливо усвідомлювати, що свобода від держави не означає відсутність влади. Невтручання держави у певні сфери не означає відсутність уряду та законів. Не варто забувати, що держава створена для захисту прав і свобод своїх громадян, а не для будівництва до-ріг.

Необхідно пам'ятати, що свободу важко завоювати і легко втратити. Тому за неї потрібно боротися, докладати зусиль, бути пильним та завжди відстоювати те, що тобі належить. Це також важко, іноді настільки, що можуть опуститися руки. Freedom is not free! За неї треба платити, зазвичай по ринкових цінах, але при таких значних витратах здобуток буде того вартим.

Я погоджуюся з думкою Жана-Поля Сартра, що ми «condemned to be free». Але при визнанні цього тягара свободи, я не вважаю його чимось жахливим. Усе ж вантаж волі нести складно, проте усвідомлення своєї самостійності та незалежності полегшує наш дискомфорт. Скинути з себе цей тягар є раціональним рішенням, проте люди абсурдні та ірраціональні, за природою вони прагнуть нового та невідомого для себе. Свобода дає нам це, але при цьому кидає виклик та запитує нас, чи ми здатні все витримати? Саме ті, хто не ламається під цим тягарем, проживають своє життя на повну.

Під кінець ще раз хочу наголосити, що свобода є безцінною для людини, але вона не позбавлена труднощів. Шлях до волі зовсім не легкий, він вимагає багатьох зусиль, щоб гідно нести тягарі, які свобода нам залишає. Попри всю важкість, прагнення до свободи не є марним! Свобода, незважаючи на усю її складність, безумовно варта докладених зусиль. Усі ці труднощі є позитивними та не применшують важливість свободи. Хоч вільне життя певним чином обтяжує нас, головним тут є те, що воно водночас робить нас щасливими!

Максим Мадрига.

Що для мене є свободою?

Що являє собою свобода? Відповідь на дане питання формувалася з часом, аж поки не набула своїх нинішніх рис. Вона ніби змінюється, еволюціонує в залежності від того як розвивається наше з вами суспільство. Недарма сам Гегель говорив про те, що всесвітню історію можна визначити за прогресом в усвідомленні того, що насправді являє собою свобода. І справді, крок за кроком, міліметр за міліметром, люди впродовж усієї історії відвойовували, утверджували й розвивали цю свою фундаментальну здатність, здатність бути вільними у всіх розуміннях та підтекстах даного слова.

От і я вирішив подумати над питанням того, що для мене являє собою свобода. Першочергово, в голову приходять доволі звичайні думки: свобода – це вроджене право, яке люди мають від народження, або ж свобода - це не те, чого можна торкнутися, побачити, відчутти або досягти. Однак усе це дає максимально туманне уявлення про дане поняття, дану основу для всіх основ. Як на мене, описуючи свободу потрібно думати набагато глибше. З огляду на це, на мою думку, свобода - це незалежність від забобонів та надмірностей суспільної думки. Загалом, говорячи про ці два поняття, особливо зараз в Україні поширюється ідея того, що суспільство повинно мати абсолютне право керувати індивідом, контролювати його вчинки та навіть думки. Щодо моєї думки про це, то я прекрасно розумію і сприймаю те, що має існувати суспільна мораль, однак, коли громадськість переходить умовні межі дозволеного й примітивно обмежує свободу індивіда через якісь штучно придумані мотиви, тоді виникає дилема – чи це взагалі нормально, не абсурдно й розумно?

Для прикладу наведу зовсім недавню ситуацію, яка мала місце в минулому семестрі. Студенти УКУ вирішили зробити благодійний вечір у стилі пізнього Голівуду. Все звучить ніби круто, однак через день після вечірки суспільство про це дізналося й тут почалось: як можна проводити вечірки під час війни? Як можна, щоб студенти УКУ розпивали алкогольні напої та вихвалялися грошима?. Аналізуючи все це, хочеться наголосити на тому, що саме отак наше з вами суспільство, відчуваючи волю керівництва або щось у цьому роді, починає переходити розумні межі й відверто обмежує індивіда.

Для мене ця ситуація максимально дика і чомусь навіть кумедна, оскільки, ну погодьтеся самі, я як і кожна інша людина, маю свій вільний час, протягом якого

можу робити абсолютно все, що задовольняє мої бажання. Відтак, я вирішую піти на вечірку. У чому тут виникає проблема? Як розумію ситуацію, якби ця вечірка була після комендантської години, то я своїми діями порушував би чинне законодавство. Однак вечірка була з шостої до десятої години.

Інша досить вагома проблема нашого суспільства, яку я чітко помітив, це невміння аналізувати, критично мислити і тотальне бажання йти одностайним на-товпом, який не має жодного наміру розбиратись в спірних ситуаціях. Нині є маса коментарів про вечірку в УКУ, в яких люди говорять про те, що всі студенти не цінують гроші, бо розкидаються доларовими купюрами тощо. Але існує одне велике застереження: ці долари були насправді сувенірними й підкидалися в небо лише задля ефектних фотографій.

Підсумовуючи думки, хочеться сказати, що свобода не повинна мати обмежень як з боку індивіда, так і з боку суспільства, оскільки, якщо ці рамки будуть поставлені, то поняття свободи перетвориться на слово, яке буде існувати виключно де-юре, але ніяк не де-факто. Наступне, на чому мені хотілося б наголосити, це те, що надзвичайно важливим аспектом свободи в широкому розумінні даного поняття, є можливість задоволення абсолютно всіх власних ідей, думок і побажань. Дана думка ґрунтується на тому, що свобода має обов'язково передбачати право індивіда робити абсолютно все, щоб задовольняти власні потреби, бажання, навіть найбільш неадекватні до звичайних очікувань ідеї. Чому це так важливо?

Причина є елементарною й водночас геніальною, як на мій погляд. Адже саме така свобода дозволяє суспільству розвиватись, еволюціонувати і створювати щось таке, про що 10-15 років назад ніхто не міг і подумати. На доведення позиції наведу приклад США, які є абсолютним лідером серед держав, у яких створюються нові ноу-хау. Зокрема, тут логічно постає питання, а чому саме в США стільки вчених і стільки всього нового виготовляється? Відповідь проста - там настільки багато волі, Америка просто просякнута оцим відчуттям свободи, переконанням у тому, що вчені з усіх країн з'їжджаються саме туди, щоб мати можливість творити, експериментувати, бути не такими, як всі й просто отримувати задоволення від життя.

Що потрібно іншим державам, щоб мати такий самий рівень свободи як і в США? По-перше, індивіди й суспільство мають створити масивну базу свобод, які б дозволили кожному члену суспільства відчувати себе комфортно. По-друге, держава має мінімально втручатись в права і свободи індивідів, оскільки саме вона в більшості випадків є тим елементом, що обмежує та призупиняє розвиток

свободи індивідів. З іншого боку, без участі держави свобода залишається бажаною метою, але не дійсністю людського існування. По-третє, у індивідів має існувати відчуття захищеності їх свобод, тоді вони будуть використовувати власні можливості діяти вільно на всі 100, а, може, й на 120 відсотків.

Отже, підсумовуючи все вищенаведене, хочу наголосити на тому, що в моїй голові свобода розкривається як необхідна умова для розвитку та самореалізації нас з вами, для створення гармонійного суспільства, де кожен може жити відповідно до власних цінностей та цілей. І, як результат, саме ця свобода є однією з найбільш цінних фігур у нашому житті. Вона дає силу й натхнення людству до творіння чогось нового та прекрасного. Також наостанок хочу зазначити, що людська свобода має своєю основою необхідність, а необхідність пов'язана з розумом, тому, реалізуючи свою свободу, люди повинні думати власним розумом. Вони повинні самостійно доходити переконання в тому, що вчинять правильно.

Ольга Мініна.

Що я думаю про свободу?

Свобода – те, чого ніби і не бачиш, не можеш доторкнутися, але так прагнеш. Те, що не кожен має, але кожен хоче мати. Лише втративши цю свободу, розумієш, що існування без неї ледь не варте існування в цілому. Свобода – це про відчуття. Тяжко дати визначення, що таке ця «свобода», адже кожен відчуває її по-різному. Одним досить отримати право якогось вибору і вони назвуть це «повною свободою», іншим же цього замало.

«Freedom is the open window through which pours the sunlight of the human spirit and human dignity,» писав Герберт Гувер. Я вважаю даний вислів, одним із небагатьох, який вповні розкриває зміст поняття «свободи». Свобода розглядається як важлива складова гідності та автономії людини. Людський дух і людська гідність - те, що ми здатні відчути маючи свободу. Можна дискутувати годинами, та й навіть роками, чим і займаються філософи. Проте свобода – це не про слова, а про внутрішній стан, про відчуття.

У філософії нового часу також відслідковується проблема свободи людини, вона й насправді ніколи не покидала нас, лише наділялась більш особливою увагою в певні моменти. Люди давно потребують відповіді на питання: «Що є свобода?» Виникає питання: «Як людина повинна нею користатись?».

Опираючись на думки деяких філософів, я хочу дати хоча б якусь відповідь на ці питання. З огляду на Фрідріха Ніцше, він підходить до розуміння свободи з погляду відкидання зовнішніх обмежень та традицій, що дозволяє людині розвиватися та виявляти свою індивідуальність. Частково погоджуюсь. З іншого боку, філософ Жан Жак Руссо вбачає свободу у відношенні до держави, яка має необхідність гарантувати права та свободи громадян. У цьому є правда. Жан-Поль Сартр запевняє, що свобода – найвища цінність, яка може бути в людини. Адже завдяки свободі людина може творити себе як унікальну і неповторну особистість. Погоджуюсь з ним найбільше.

Сартр також наголошує, що творячи себе, як людину, ми творимо людство своїми вчинками. Проте, на мою думку, в свободі є одна негативна сторона – проблема відповідальності. За словами Сартра, люди повинні вміти нести повну відповідальність за свої вчинки, які б наслідки вони не мали. Чому? Філософ окреслює страждання – як основу до усвідомлення, дорогу до розуміння впливу своїх

вчинків та дій на все людство. Зрештою це є ключем до свободи кожного, адже всеохоплююча відповідальність посягає на обмеження свободи іншого, тому задля свого добра і своєї свободи люди намагаються не зашкодити іншим своїм вибором та подальшим неодмінним впливом свого вибору на інших. Зрештою, я, як віруюча людина, хочу зробити посилання на релігію. Якщо «Бога немає», то свобода – стає головним чинником існування людини, людина сама «стає Богом» ніби будучи керівником свого життя, вона здатна творити те, що їй не підвладне. Атеїстична свобода дозволяє людям робити безумні вчинки, з посиланням на те, що людина «вільна до вибору». Насправді тоді б творився хаос, адже без певних обмежень, на мою думку, людство очевидно б не прожило і року. У тотальній гонитві за першість та комфорт – люди б творили беззаконня. Тому тут право виступає як сила стримування, сила обмеження людини в свободі свого вибору, проте воно не є суцільною заборонаю. Право, закони та норми застережливо розказують про наслідки. Тут варто згадати відомі слова Б. Кістяківського: «Головний і найбільш істотний зміст права складає свобода».

Виходячи з філософії Сартра, людина – творець самої себе за внутрішнім пориванням бажань. Проте в цьому я вбачаю й дещо інше. Людина однозначно, на мою думку, є творцем себе на основі вибору речей, цінностей та життєвих цілей. Людина завжди була, є і буде індивідом, що не повториться ніколи. Проте людство не може існувати в тотальній свободі. Свобода не може бути абсолютною і безмежною, оскільки вона повинна бути обмежена іншими правами та свободами людей. Крім того, свобода вимагає від нас відповідальності за наші вчинки та вибори. Не обмежуючи свою свободу, ми будемо посягати на свободу інших. Обмежена свобода? Парадокс.

На основі досліджень про психічне здоров'я ми прийшли до розуміння того, що це справді важко – не піддаватись впливу, навіть маючи свободу вибору. Бо завжди довкола людини є обставини, які примушують її до вибору, а вже сам вибір і чинить вплив. Тому це питання я вважаю суперечливим. Дуже поверхнево – так, людина може бути творцем самої себе, однак це важкий шлях протистояння нав'язаним цінностям з дитинства та тиску суспільства, що прагне зламати людину, аби лиш в «стару систему» не потрапив «новий гвинтик» з іншими поглядами.

Якщо відійти від таких філософських думок та говорити про моє розуміння поняття свободи, то для мене це, передусім, можливість самовираження та самореалізації в межах правових та моральних норм суспільства. Вираження власних бажань попри тиск суспільства. Свобода для мене - це здатність бути самим со-

бою, здійснювати свої вибори та визначати свій власний життєвий шлях, не порушуючи прав інших.

Свобода – бути студенткою УКУ, навчатись на обраному факультеті та спеціальності, попри осуд знайомих з рідного міста та застереження батьків. Можливо, що краще моє розуміння свободи опише приклад з мого життя. Він не надто яскравий, проте в якійсь мірі саме він дав мені пережити заповітне відчуття свободи. Приїхавши подавати документи до університету, мої батьки побачили різних вступників. У них, як у людей із невеликого міста, виникло здивування. Вони побачили багато вступників, таких, яких не зовсім очікували побачити. Багато з них були з різнокольоровим, яскравим волоссям, тату, пірсингом, та навіть ходили босоніж. Подорожуючи із сім'єю, ми бачили різне, проте мама з татом, не зовсім розуміли такий вигляд вступників. У їхній уяві вони мали б виглядати трохи по-іншому. «Вступають до такого ВНЗ, як-не-як».

Не довго думаючи, вони спитали мене ще раз, чи впевнена я у своєму виборі навчального закладу та чи досі маю намір вступати до цього університету після побаченого. У моїй голові, після осмислення всього побаченого, почало виникати безліч думок. На кшталт: «А яка взагалі різниця в тому, як вони повинні виглядати?», «Де написано як треба виглядати?». У той момент я зрозуміла, що хочу навчатись саме тут, що цей університет – осередок свободи, свободи думок і вираження поглядів. Тут тебе не осудять за твій зовнішній вигляд і соціальний статус.

Сьогодні багато людей обмежені думкою: «Що про мене подумають інші?». Вважаю це великою проблемою, пережитком минулого і тим, що заважає людям вповні користуватись даною їм свободою. Проблема в усвідомленні людьми тієї свободи, яку їм дають. І, на останок, хочу завершити свої роздуми цитатою Алексіса де Токвіля: «Хто шукає в свободі що-небудь інше, а не її саму, той створений для рабства.»

Юлія Молчанова.

Як я розумію цю категорію: свобода?

Свобода - це поняття, яке люди використовують у повсякденній розмові і воно викликає сильні емоції. Проте кожен з нас розуміє зміст цього поняття по-різному. Саме через це між людьми часто виникають різноманітні дискусії на цю тему. У цьому есе я поділюсь своїми думками на рахунок цього, наведу приклади та розповім про те, що свобода означає для мене.

На мою думку, сьогодні люди розуміють свободу набагато ширше, ніж у минулому. Адже тоді людина була або вільною, або рабом. Усе змінилось і свобода стала абстрактним поняттям з відмінним уявленням кожного про неї. І я переконана, що саме уявлення впливає на використання свободи, особливо в залежності від ситуації, в якій опинилась людина.

Для мене свобода – це не тільки така позитивна цінність, як прагнення до щастя або особиста автономія. Насправді вона може іноді пригнічувати, становити ризики або ж вимагати від нас моральної стійкості. Кожен з цих аспектів я проаналізую далі.

Я вважаю, що свобода часто пригнічує людину. Я підтверджую цей аргумент, тим що: по-перше, вона часто вимагає від людини відповідальності за свої вчинки. Я можу пояснити це так: людина вільна робити власний вибір і переслідувати власні цілі, але вона також повинна вміти прийняти наслідки цього вибору. Наприклад, наслідки можуть розчарувати, коли людина стикається зі складними рішеннями або коли їй доводиться мати справу з наслідками помилок. І мені здається, що другий варіант трапляється найчастіше;

по-друге, свобода може пригнічувати, коли вона обмежена. Наприклад, дискримінація або упередження можуть обмежувати свободу людини вільно висловлюватися. Подібним чином економічна нерівність може обмежувати свободу людини у досягненні власних цілей або прагнень, позбавляючи її доступу до вищої освіти або інших можливостей. Саме такі фактори можуть викликати розчарування, оскільки вони обмежують сферу особистої свободи;

по-третє, свобода може пригнічувати, коли вона суперечить інтересам інших. Наприклад, свобода слова іноді суперечить праву на приватне життя. Також свобода переслідувати власні інтереси іноді може суперечити інтересам спільноти, в якій людина знаходиться. І це може викликати розчарування, оскільки людина

постає перед складним вибором, який вимагає усвідомлення балансу між власними інтересами та інтересами інших;

по-четверте, свобода може пригнічувати, тому що людині не вистачає необхідних ресурсів чи підтримки для досягнення мети. Наприклад, свобода досягти особистих цілей, як я зазначала раніше, може вимагати доступу до вищої освіти, а також професійної підготовки або ж фінансових ресурсів. І коли ці ресурси чи підтримка недоступні, людина відчуває розчарування, оскільки її свобода обмежена.

На мою думку, свобода – це також ризики. І ось чому:

по-перше, вона вимагає самостійного вибору. Це може бути важко, особливо коли людина погано справляється з ухваленням складних рішень. Наприклад, людині може знадобитися вибрати між переслідуванням власних цілей та інтересів, а, крім того, виконанням зобов'язань перед іншими;

по-друге, інколи свобода штовхає людину на зовнішні фактори, які вона не контролює, незважаючи на те, що свобода може при цьому надавати сили та звільняти. Таким чином, людина протистоїть власним обмеженням як надмірній чутливості до зовнішніх вражень. Тим самим вона ризикує;

по-третє, вона може вимагати від людей протистояти власним обмеженням у вигляді надчутливості до зовнішніх факторів. Наприклад, людині може знадобитися зіткнутися зі страхами для того, щоб подолати перешкоду, або звернутися за допомогою до людей, яким вона не довіряє, щоб досягти своєї мети. На мою думку, це може бути складним завданням, тобто ризиками, які вимагають від людини протистояти власним недолікам і слабостям, що є для неї незручним;

і, по-четверте, свобода – це ризики, оскільки вона може призвести до конфлікту з іншими людьми, тобто з їх інтересами чи цінностями. Наприклад, як я вже зазначала вище, свобода слова іноді може суперечити праву на приватне життя. Аналогічно свобода мати на меті власні інтереси іноді може суперечити інтересам зовнішньої спільноти. І такі конфлікти можуть бути ризикованими, оскільки вони можуть призвести до психічної напруги.

Крім усього, про що я вже сказала, свобода – це ще й моральна стійкість. Адже ризики та вихід із зони комфорту часто вимагають від людей кинути виклик усталеним переконанням, старим цінностям.

Отже, маємо те, що, по-перше, моральна стійкість необхідна для свободи, коли люди захищають свої переконання чи права перед обличчям труднощів або протидії. Наприклад, поширена боротьба за свободу слова чи її вираження може

вимагати моральної стійкості, оскільки люди чи група людей можуть поставити ці свободи під сумнів або навіть придушити їх. Такі ситуації не раз набували важливого значення в історії;

по-друге, свобода може вимагати сильної волі, а, отже, й моральної стійкості, оскільки вона часто передбачає звільнення від обмежуючих переконань. Наприклад, людині, яка вірить, що вона не може досягнути своїх цілей, може знадобитися подібна стійкість, щоб позбутися колишніх упереджень і задовольнити свої амбіції.

Для висновку я обрала фразу з книги Кшиштофа Зануссі «Стратегії життя, або як з'їсти тістечко і далі його мати»: одні люди повсякчас підраховують втрати, інші, йдучи до мети, не оглядаються на збитки. Перші живуть обережно: вони понад усе прагнуть «мати тістечко». Другі, навпаки, живуть жадібно, бурхливо: з'їдають тістечко і якусь коротку мить насолоджуються його смаком.

Так або інакше, більшість людей не кидають собі викликів і живуть примітивним життям. У такий спосіб вони самі обмежують свою свободу. І тільки меншість здатна піти на ризики, незважаючи на те, що свобода може пригнічувати або вимагати ментальної стійкості. І для мене це – справжня свобода.

Анастасія Романюк.

Свобода для мене це...

Для мене свобода - це одне з найважливіших прав людини, яке визнається більшістю демократичних країн світу. Свобода означає можливість людини вільно висловлювати свої думки, вірити в те, у що вона хоче, діяти так, як вона вважає за потрібне, і жити життям, яке вона обирає. Свобода - це основа людської гідності, яка є фундаментом для розвитку демократії і прогресу. Це поняття розвивалося протягом всіх часів. У різні періоди поняття «свобода» розуміли по-різному. І це не дивно, оскільки світ розвивається, а людство міняється.

Для мене свобода – це про можливість жити повноцінним життям без втручання будь-кого іншого, без дозволу чи схвалення. На мою думку, ми вільні, коли ми можемо робити те, що хочемо, без жодних обмежень і без шкоди для іншої людини.

Утім, мені здається, що всі ці речі кожний із нас розуміє. Зокрема, всі ми знаємо, що люди вільні від свого народження, що це право належить нам з перших секунд нашого життя. Ми маємо право робити все, за винятком того, що прямо заборонено законом. Отже ми повинні розуміти, що свобода – це не право на абсолютно все. З іншого боку, тут може виникнути логічне запитання: чи справді ми можемо бути повністю вільними, якщо в нас є якісь обмеження? На мою думку, це вже окрема – довга йі складна дискусія. Певні дії можуть завдати шкоди іншим людям, тому свобода є обмеженою, щоб захистити права інших людей та забезпечити гармонійне функціонування суспільства. Наприклад, свобода слова не повинна давати права людям використовувати насильство, розпалювати ненависть або поширювати фальшиву інформацію.

Свобода не є безмежною. Вона має свої межі там, де вона починає порушувати права інших людей або загрожує громадській безпеці. Такі дії можуть мати шкідливий вплив на суспільство й підірвати громадський порядок. Проте важливо, щоб держава не зловживала правом обмежувати нашу свободу. Я вважаю, що єдина причина, яка дозволяє державі втручатися в життя індивіда, - це запобігання заповідянню шкоди іншим людям. З інших причин держава не повинна навіть «торкатися» свободи людей.

Існує багато країн, де свобода є серйозно обмеженою. Це може трапитися через політичний режим, релігійні переконання, культурні традиції та інші фактори. У таких випадках міжнародна спільнота має право вимагати від країн дотримання прав людини і пропагувати ідею свободи. Організації, такі як ООН та Європейський Суд з прав людини відіграють важливу роль у моніторингу дотримання прав людини та наданні захисту для тих, чиї права порушуються. Для того, щоб зберегти і захистити свободу, потрібно встановити закони, які регулюють поведінку людей. Ці закони мають бути написані з урахуванням громадських інтересів та прав людини. Наприклад, закони, які забороняють дискримінацію за расовою, національною, релігійною або іншою приналежністю, допомагають забезпечити свободу і рівність для всіх.

Свобода є для мене також пов'язаною зі здатністю особистого самовизначення і самореалізації. Кожна людина має право вибирати свою дорогу в житті, визначати свої цілі й прагнення, розвивати свої здібності й займатися тим, що їй здається дорогим. Врешті-решт, кожен має право бути тим, ким хоче.

Особисто я маю наочний приклад того, як люди розуміють свободу в Україні та в Америці. Моя хороша подруга вже рік живе та навчається в США й вона дійсно в захваті, наскільки вільні там люди. Вони не є залежними від чиеїсь думки. Вони одягаються так, як хочуть і знають, що ніхто їх не буде за це засуджувати. Ти можеш хоч в домашньому одязі вийти на вулицю, але ніхто не буде звертати на це уваги. Люди там не бояться виражати свої емоції, взагалі не бояться виражати себе як особистість. От там дійсно відчувається ця свобода в суспільстві, про яку ми говоримо.

Ми не можемо сказати, що в нас цієї свободи немає, але в нас вона далеко не така. Або, як мінімум, люди її не так розуміють. Часто ми боїмося засудження з боку інших людей, думаємо про те, що ж скажуть інші люди. Цього немає в менталітеті людей в Америці й це прекрасно. Вони по-справжньому вільні.

Хочу сказати, що я щаслива, що не живу в суспільстві, де б мене засуджували за мої релігійні переконання. У моєму розумінні віра це щось, що йде від серця й від наших власних переконань, а не те, у що ти змушений вірити через страх засудження з боку суспільства. Я не можу запевняти, що в нашому житті цього немає, але принаймні для мене така проблема ніколи не виникала. Для мене це дуже важливо, важливо для того, щоб почуватися вільною людиною.

Свобода для мене – складне й багатогранне поняття. Вона надає людині можливість жити вільно, самовизначатися і розвиватися, але вимагає відповідального використання та поваги до прав і свобод інших людей. Свобода є основою демократії, прав людини й справедливого суспільства. Її збереження та захист є завданням як кожного індивіда, так і світового співтовариства в цілому.

Свобода важлива для довгого та щасливого життя. Саме у ньому важливо мати можливість діяти без зовнішнього примусу. Я вважаю, що люди є вільними, коли вони можуть розвиватися у найкращий для себе спосіб.

Отже, для мене свобода - це коли люди вільні не лише від влади закону, але й від думок інших людей. Важливо, щоб право на свободу було ефективно забезпечене. Хоча наша Конституція не містить безпосередньо категорії «свободи», принципи свободи вона регулює у багатьох аспектах. Зокрема, в таких, як свобода слова та віросповідання. Однак, на мою думку, дуже важливою є вимога закріпити саме право на свободу для кожного громадянина. Лише тоді ми зможемо називати себе справжньою демократичною державою. Без повної і справжньої свободи важко говорити і про справжнє щастя. Свобода - це про самостійний вибір життєвого шляху, про можливість робити власний вибір, про вільне вираження поглядів, про можливість бути тим, ким хочеш і при тому не бути ніким засудженим.

Катерина Саяпіна.

Лише про свободу.

Свобода це не просто термін чи красиве твердження на сторінках важливих документів. Свобода - це найважливіший аспект життя людини. З дитинства нас це слово оточувало з усіх сторін, проте лише в дорослому віці нам вдалось усвідомити значення цього слова. Свобода може мати для кожного відмінне значення, і кожен розуміє його на власний розсуд.

На мою думку, свобода також буває різних відтінків, для когось свобода це виражати власні життєві позиції, а для когось свобода – це можливість вільного вибору релігійних переконань. Свобода це дуже об'ємне поняття, воно містить свободу думки, слова, поглядів, віросповідання тощо. На мою думку, усі ці аспекти свободи працюють лише у випадку коли вони доповнюють один одного, тому що якщо хоча б один з елементів буде відсутній, чи може тоді людина в повному обсязі користуватись правом на свободу? На мою думку, ні.

Люди у різні часи розуміли свободу по різному. У античні часи свобода означала не бути рабом, наш час трактує це кардинально по-іншому. Питанню свободи багато вчених приділяли увагу, наприклад Іммануїл Кант розвивав концепції трансцендентної свободи, а також приділяв увагу питанню морального закону. Багато людей навіть віддали життя за те, щоб бути вільними. Зокрема, під час Французької революції люди, які були проти системи, діяли під гаслом: *Liberté, Égalité, Fraternité*, що в перекладі з французької означає: свобода, рівність, братерство. У 19-му та 20-му століттях борці за громадянські права, такі як темношкірі афроамериканці чи феміністки боролися за розширення демократії в ім'я свободи, тоді як популісти та прогресисти боролися за те, щоб покласти край економічному домінуванню. Хоча ці групи мали різні цілі та амбіції, які іноді суперечили одна одній, усі вони погоджувалися з тим, що їх головна мета — свобода потребувала більшого розголосу. Дуже довгий час свобода була привілеєм багатих людей чи осіб при владі. У той час коли вся еліта насолоджувалась своїм життям, інші частини населення жили в жахливих умовах.

Ті люди, які боролись за свободу зробили дуже важливий внесок для існування людства та розвитку концепції свободи. З розвитком демократичних суспільств більшість речей, за які боролись люди, були покладені в основу багатьох міжнародних документів. Усі документи, присвячені правам людини не оминають

поняття свободи, а, навпаки, акцентують на ній увагу. Зокрема, Всесвітня декларація прав людини 1948 р. трактує поняття свободи як фундаментальне право кожної людини.

У статті 2 Всесвітньої декларації прав людини, яка була прийнята у 1948 році наголошується, що кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Ст. 3 цієї ж Декларації говорить про те, що кожен має право на свободу. Іншим, не менш важливим документом, присвяченим правам людини, є Міжнародний пакт про громадянські та політичні права прийнятий ООН у 1966 році. Цей документ деталізує поняття свободи, а саме вказує на право свободи віросповідання, свободу вираження своїх думок та переконань та на свободу мирних зібрань. Схожі положення містить і Європейська конвенція з прав людини. Цікаве твердження містить преамбула Хартії Організації Об'єднаних Націй, яка наголошує на свободі для всіх народів та людей. Я думаю, що термін свобода народів тут використаний не просто так. Враховуючи ті обставини після яких була підписана ця Хартія, питання свободи народів була ключовою умовою існування цього документу.

Свобода - це, на мою думку, не абсолютне поняття. Кожен із нас має право на різні аспекти свободи, проте свобода – це не можливість робити усе що заманеться. Усі ми живемо в цивілізованому світі, де нам щодня доводиться існувати в соціумі. Для того, щоб жити в суспільстві потрібно інколи стримувати наші егоїстичні бажання, це і доводить, що ми не можемо користуватись свободою в повному обсязі. Якби кожен із нас робив усе що заманеться ми б досі були печерними людьми. Суспільство диктує певні правила, які обмежують індивідуальну свободу на користь суспільства. Так, наприклад, я не можу вкрати чийсь машину чи пограбувати будинок моєї сусідки. Звичайно, фізично я можу це зробити, але тоді моя свобода буде обмежена кардинально в інший спосіб.

Я вважаю, що свободу можна описати як можливість виражати власні погляди та діяти в межах власних бажань, проте з урахуванням певних раціональних обмежень. Це також можливість керувати власною долею у власних інтересах. Хтось може описати, що свобода – це відсутність обмежень, проте, на мою думку, ця концепція свободи кардинально провальна, оскільки відсутність обмежень призводить лише до деградації людини та суспільства в цілому. Така концепція призведе до анархії, де відновиться війна всіх проти всіх. На мою думку, свобода конк-

ретної людини не має порушувати свободу інших людей. Усі ми можемо будь-що говорити чи робити, але лише до того моменту, поки це не порушує свободу інших. Щоб жити в демократичному суспільстві, де наші свободи будуть повністю захищені й де ми зможемо вільно користуватись цим правом, ми повинні відмовитись від певних дій і частково пожертвувати власною свободою. На мою думку, право є саме тим регулятором суспільних відносин, яке й надає право свободи та частково його обмежує. Найважливіше завдання права в контексті свободи - це узгодити свободу окремого індивіда зі свободою інших осіб, які проживають в суспільстві. Сучасне право також акцентує свою увагу на тому, що всі люди незалежно від раси, статі чи віросповідання є вільними та користуються правом на свободу у всіх її проявах.

Важливо також згадати й про іншу сторону медалі. Свобода хоч і є широко закріпленою в законодавстві, однак часто порушуються іншими людьми. Щодня скарги про порушення права на свободу приходять до ЄСПЛ з багатьох країн. Журналісти, письменники, ув'язнені чи пересічні громадяни звертаються в ЄСПЛ на основі тих можливостей, що їх створила Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Прикладів справ є безліч, і ось лише деякі з них: CASE OF MAGOSSO AND BRINDANI v. ITALY, CASE OF NAL v. TURKEY, CASE OF EDITORIAL BOARD OF GRIVNA NEWSPAPER v. UKRAINE

З усього вище наведеного я дійшла висновку, що право на свободу потребує не лише закріплення, але й ефективного додержання. Іноколи це право порушується несвідомо, а іноколи свідомо, знаючи що наслідки якщо й будуть, то не дуже серйозні.

Для нашої держави ефективне забезпечення права на свободу є важливим кроком для інтеграції в ЄС. Наша Конституція не містить самого поняття свободи як категорії. Одна свобода є присутньою в інших проявах, таких, як свобода слова чи віросповідання тощо. Однак я вважаю, що нам потрібно закріпити положення про те, що кожен індивід має право на свободу. І лише тоді ми зможемо називати себе демократичною державою.

Соломія Сербан.

Що це значить: бути вільним?

Свобода – це поняття, яке має безліч визначень, тлумачень та спроб помістити її зміст в якісь конкретні рамки. Однак це неможливо, адже її сприйняття змінюється та різниться залежно від епохи, ідеології та, звичайно ж, індивідуальних особливостей людини. Кожен індивід має своє бачення свободи, яке відображає його погляди на життя та його цінності. Щодо мого особистого розуміння свободи, то для мене свобода – це ніби нескінченний потік води.

На перший погляд, здавалося б вода просто рідка речовина, проте яку силу вона має. Вода є невід'ємною складовою життя, без якої ніщо не змогло б народжуватися, рости, розвиватися та врешті б згинуло. Уявімо собі широку річку наповнену нескінченним потоком води. Біля неї стоять люди та тримають посудини, якими черпають воду з неї. Хтось черпає більше, хтось менше в силу своїх бажань та фізичних здібностей. Проте доступ до води у кожної людини рівний. Усе добре та злагоджено функціонує, аж поки одна людина не вирішить, що інша людина черпає занадто багато й зламає її посудину, тим самим перебиваючи їй доступ до води. І без такого цінного ресурсу та людина не зможе жити повноцінним життям або взагалі загине.

Може бути ще інша ситуація, зокрема, коли декілька осіб об'єднуються, створять свою групу й вирішать, що вони краще знають, як черпати воду й захочуть, щоб усі робили так, як вони кажуть. Тобто ті, що черпають більше або по-іншому, мають почати робити це так, як скаже ця група. І це об'єднання осіб спочатку просто почне пропагувати всіх робити це, адже так нібито краще. Звісно, що ті, що черпають більше або якимось інакше, не захочуть зменшувати свою продуктивність. Тому ця група осіб почне кидати колоди в річку, щоб перегородити доступ до води незгодним людям. Ці останні не захочуть змиритися й підуть в інше місце. При цьому перша група буде кидати все більше й більше колод, щоб перегородити інакомислячим доступ до водного ресурсу. У підсумку колод стане так багато, що воді буде ніде текти, річка зупиниться й доступ до неї стане неможливим. А, відповідно, без води ніщо не зможе жити й розвиватися.

Так само й зі свободою. Це ніби абстрактна, невидима річ, але якою силою вона володіє! Без неї людство не досягло б прогресу. Без свободи люди б просто не мали змоги висловлювати свої ідеї, які згодом або зразу ставали геніальними та революційними. Завдяки їй люди придумували нові теорії, винаходи, пристрої, які

дозволяли облегшити та рятувати життя людей. Також свобода підштовхнула до написання геніальних полотен, книг чи створення кіно, які дарують радість і насолоду.

Свобода, як і вода в річці, є доступною для черпання. Люди можуть черпати її, хтось менше, хтось більше в силу своїх бажань та фізичних здібностей. Проте якщо один індивід, зловживаючи своєю свободою, перекриє доступ до неї іншій людині, то ця людина не зможе повноцінно жити. Наприклад, учень в старшій школі є нетрадиційної орієнтації та носить одяг і значок з прапором ЛГБТ. Тобто виражає свою приналежність до спільноти та свої погляди. Іншому учневі це не подобається і він починає здирати значки та принижувати першого хлопця. Такий учень своїми діями перешкоджає хлопцю здійснювати свою свободу вираження поглядів та переконань, що, у свою чергу, призведе до того, що він не зможе повноцінно розвиватися як особистість.

Ще гіршою є ситуація, коли група осіб вирішить, що вони можуть диктувати іншим міру свободи, яку вони вважають за оптимальну. У цьому випадку накладання низки обмежень заради уявного «добра» призведе до того, що свобода перестане існувати, вона стане ілюзією. Ми вже мали такий приклад у випадку Радянського Союзу. Цензура та пропаганда колективізму, які існували в ті часи, призвели до того, що наука й мистецтво практично занепали. Суспільство не могло почуватися комфортно в атмосфері страху, коли за одну «іншу» думку, відхилення від системи могли розстріляти або посадити за ґрати. Ось тому митці й науковці в СРСР, не маючи свободи, не могли повноцінно створювати світові шедеври та винаходи. Рівень життя, індекс щастя та економіка були дуже низькими. Нарешті ця «тюрма народів» розвалилася.

Ця аналогія показує, що завжди будуть люди, які будуть хотіти обмежити свободу. Неважливо, чи таким обмежувачем свободи буде якийсь конкретний індивід, чи весь державний апарат. Якщо людина хоче мати справжню свободу, розкривати свій потенціал та досягати вершин, вона повинна йти проти системи, виходити за її межі. За свободу потрібно боротися. Тут я хочу навести цитату Альбера Камю, яка примусила мене замислитися, а саме: «Єдиний спосіб мати справу з невилітним світом - це стати настільки абсолютно вільним, щоб саме твоє існування було актом бунту». Камю вважав, що свобода - це не просто політичне чи правове поняття, а категорія глибоко екзистенціальна. Він стверджував, що свобода є невід'ємною частиною людського існування, й що люди несуть відповідальність за відстоювання своєї свободи перед перспективою пригноблення. У своєму есе

«Міф про Сізіфа» Альбер Камю пише, що справжньої свободи можна досягти, лише прийнявши абсурдність світу й створивши власне відчуття сенсу. Він вважав, що єдиний спосіб впоратися з невільним світом - це стати абсолютно вільним, щоб саме існування перетворилося на акт бунту. Це наштовхнуло мене на думку, що люди повинні активно зосередитися на досягненні свободи, щоб навіть відчуття її смак. Свобода - це не пасивний стан, а нескінченне прагнення до чогось, що виходить за межі сталого. Постійне прагнення до свободи й бунту створює основу для будівництва розвинутого та вільного світу.

Тому в мене виникає саме така асоціація. Адже як вода є життєво важливим ресурсом, так і свобода є необхідною для розвитку та самореалізації кожної людини та суспільства. Вода живить наше тіло, тоді як свобода – нашу душу, що дозволяє нам рухатися вперед. Загалом, ця аналогія з водою показує, наскільки важливим є збереження свободи в різних сферах життя. Якщо не дозволити людям вільно користуватися своїми можливостями та ресурсами, то існує ризик знищити саму основу, на якій ґрунтується життя й розвиток.

Як показує історія, завжди будуть люди, які намагатимуться обмежити свободу, тому необхідно постійно боротися за неї. Якщо індивід прагне справжньої волі, він повинен руйнувати стереотипи, не боятися нести відповідальність за захист своєї свободи перед загрозою гноблення. Кожен акт бунту проти обмежень є кроком до створення світу, в якому панує воля та розвиток. Тож нехай бажання досягнути свободи буде могутнім як потік води, що змиває всі перешкоди на своєму шляху. Будьмо невпинними у своїх зусиллях протистояти гнобленню та обмеженням, ставши втіленням бунту проти несправедливості. Тільки тоді людство може сподіватися на гармонію, прогрес і добробут для всіх.

Віктор Сичак.

Моє розуміння слова «Свобода».

Над питаннями, що таке свобода, який зміст несе це слово, чи є якісь обмеження щодо неї, замислювалась більшість людей у своєму житті. Хтось роздумував над політичною свободою, інші - над свободою у своїх діях, хтось міг дискутувати над емоційною свободою, тощо. Однак кожен розуміє цей термін по-різному, для когось свобода - це просто мати можливість подорожувати, для інших це мати змогу після важкого робочого дня відпочити з друзями у барі, комусь просто вистачає цілий день провести у соціальних мережах або перед телевізором. Але для мене свобода несе зовсім інший зміст, ніж те, як вона зображена у прикладах, які я навів.

Насамперед, для мене свобода - це те, що ти можеш діяти незалежно від інших людей, від їхньої думки й учинків. Проте, як на мене, не всі дії характеризуються проявом повної свободи. У випадку, коли ти дієш і не ризикуєш, не стараєшся відкрити новий рівень, не намагаєшся перестрибнути лінію, ти користуєшся лише неповною свободою.

Успішними ж стають ті люди, які ідуть ва-банк у своїх діях, не зважаючи на те, що у них це може не вийти. У світі також існує ефект впливу на наслідки дій рівня освіченості й знань. Ми часто можемо бачити, що люди, які є інтелектуалами, здатні на менший ризик, оскільки стараються прорахувати кожний свій крок і уникнути помилок або втрат. Також у ми стараємось завжди комусь вгодити або залежимо від думки інших, тож робимо все помірковано. У деяких ситуаціях вибирати або діяти потрібно помірковано, щоб не посягати на свободу інших, зате у всіх інших випадках потрібно чинити так, як це тобі подобається, навіть якщо для цього буде потрібно все, що в тебе є, поставити на кін.

Тому для мене творення того, що подобається тобі й того, що ти вважаєш за потрібне, є проявом свободи. Наймовірні результати - наслідок ризику і намагання досягти найбільших результатів. Тому у таких випадках ми стараємось використовувати свободу максимально.

Другим компонентом свободи для мене є те, що ти можеш поширювати й розвивати саму ідеологію свободи, яка імпонує саме тобі, хоча для інших вона може залишатися «неправильною», чи, як іноді любляють казати, «хибною» для

суспільства. Коли ти можеш вільно і без будь-яких наслідків висловлювати свою думку навіть якщо в інших це викликатиме посмішку чи образу.

В історії суспільства є доволі багато прикладів, коли думка або ідея, з якої насміхались або старались її ліквідувати, ставала успішною. Коли ми вивчаємо біографії видатних художників, письменників, музикантів, то можемо помітити, що славу ці талановиті люди отримували після своєї смерті, коли суспільство починало розуміти і усвідомлювати суть, яку ці особистості намагались свого часу донести. Тож забороняти висловлювати свої думки, ідеї є абсурдом, оскільки все одно знайдуться люди, які будуть готові підтримувати матеріально розвиток цих ідей, навіть якщо вони будуть здаватись максимально помилковими. Це можливо лише за рахунок вільного ринку, який не залежить від контролю держави.

Чудовим прикладом використання свободи є твір іспанського письменника Мігеля де Сервантеса «Дон Кіхот». Читаючи цей твір ще у 8 класі, я не міг до кінця усвідомити те, як цей персонаж використовував свою свободу. Для мене його дії й вірування були таким, що викликали лише посмішку й примушували просто дивуватись, наскільки він вмотивований цією ідеєю. Та з часом я зміг усвідомити, наскільки він був «крутим» персонажем і що саме через його діяння намагався передати автор. Він чинив так, як вважав за потрібне, так, як йому це подобалось. Навіть у самому творі багато людей насміхались з нього та його ідей лицарства. Однак він боровся до кінця, часто наражаючи себе на великий ризик. Як на мене, цими діями він проявляв свободу і боровся за неї, не слухаючи оточуючих і не зважаючи на те, як вони до цього ставились. Йому це подобалось і він мав на це повне право.

Існують також ситуації, коли необмежена свобода загрожує свободі інших. На мою думку, в ситуації свободи всі мають перебувати в горизонтальних зв'язках. Незалежно від того, як і хто свободу використовує. Для мене ідея того, що людина може посягати на свободу інших, є неприйнятною. У історії є безліч прикладів, коли ми стикаємося з подібними ситуаціями. Мабуть, найбільшим і найпопулярнішим прикладом подібного роду є Друга світова війна. Через погляди однієї особи і те, що її було наділено величезною владою, постраждали мільйони людей і була порушена їхня свобода. Я вважаю, що наділяти одну персону свободою і владою, яка може зашкодити іншим, є поганою ідеєю. На даний момент таких прикладів є безліч. Зокрема, через необмеженість особистої влади й свободи політичних дій президент Путін посягає на свободу українців.

Отже, свобода є багатокомпонентним терміном. Я зміг подумати лише над двома, проте найважливішими. Справжню свободу та її зміст ми починаємо розуміти, коли почнемо ризикувати. З іншого боку, свобода залежить ще й від власного капіталу, оскільки гроші є основним гарантом незалежності людини. Доволі часто й несвідомо ми обмежуємо самі себе у свободі, впадаючи в залежність від когось або чогось. У майбутньому я хочу бачити й бути причетним до розвитку ідей свободи, до боротьби з особами, яких суспільство помилково наділило необмеженою владою, через що ці особи часто опиняються безкарними у своїх намірах та діях.

Дем'ян Скакун.

Моє усвідомлення вимог свободи.

2022 та 2023 роки видалися доволі важкими, проте цікавими й плідними. Безліч обставин, як глобальних так і особистих, змушували мене часто впадати в глибокі роздуми. Завжди я дуже любив роздумувати про все, що тільки можна, і не був байдужим до життя й питань, які воно ставило. Останній рік часу видався для мене особливо плідним у цьому. Багато питань, на які я колись відповідав собі ін-акше, або над якими я не задумувався взагалі, майже одночасно впали мені на голову. У роздумах над ними, перебуваючи для цього в дуже, на мій погляд, сприятливих обставинах, кардинально змінилися мої погляди й відповіді на різні запитання. Я не знаю чи зміг би взагалі відповісти на питання: що таке свобода два роки тому. Зараз же це питання є одним із найважливіших на моєму порядку денному. Від розуміння й сприйняття свободи, рівня особистої свободи й усвідомлення цього рівня залежить відповідь індивіда на будь-яке питання, його ставлення до життя й загальний погляд на світ.

Свобода, на мою думку, є можливістю не думаючи, імпульсивно виконувати кожне спонтанне бажання, що відчуває людина. Те, як влаштована людська свідомість, людські бажання й мотивації – велика загадка. Корінь багатьох людських бажань і відчуттів – невідомий і такий, що його неможливо пояснити. Свобода – відсутність будь-яких перепон у втіленні бажань. Це абсолют свободи. Проте говорити про свободу як про абсолют – абсурд. Від початку люди обмежені своєю природою. Але й сьогодні на свободу людини накинута ціла низка обмежувачів, скинувши які, вона ризикує отримати ще більше таких обмежень (обмеження чи позбавлення волі є методом покарання за вихід за правові рамки свободи). Загалом, усі обмежувачі свободи я ділю на природні, внутрішні та зовнішні.

Природні обмежувачі свободи є природною межею людини в її можливостях, вони існують ніби на протигагу бажанням. Природнім обмеженням свободи можна вважати інстинкти, зокрема, страх, який може зупиняти свідому частину людства перед втіленням його бажань. Проте у деяких людей це бажання бути вільним, робити щось непередбачене природою є настільки великим, що вони знаходять для досягнення своєї мети обхідні шляхи. Банальний приклад: люди настільки хотіли бути вільними літати, що вигадали літак. Тобто природні обмежувачі свободи людина може обійти за допомогою розуму. І те, що люди здавна ус-

пішно це роблять, – найкраще свідчення того, що прагнення до абсолютної свободи і скидання усіх рамок є також природним прагненням людства.

Здавалося б, із набуттям розуму людина стає абсолютно вільною, але ні. Розум породжує нові обмеження свободи. Такі породжені розумом обмеження свободи я називаю внутрішніми обмежувачами. Внутрішнє обмеження є свідомим самообмеженням людини у втіленні своїх бажань. Наприклад, людина усвідомлює потенційну шкоду чи ризик своїх дій на шляху до здійснення свого бажання, або навіть шкоду такого бажання для себе чи інших людей. Тому вона свідомо обмежує себе у його здійсненні навіть попри неймовірну силу спокуси.

Це вже не обмеження через інстинкт, якого людина не розуміє й який вона здатна за допомогою розуму обійти. Це обмеження, яке людина сама собі встановлює, пояснює й якого свідомо намагається дотримуватися. У разі виходу за межі власним розумом установлених рамок, можуть настати негативні наслідки, передбачені розумом. Часом, зламавши рамки розуму, розірвавши встановлені собою ж обмежувачі, пішовши на нерозумний ризик, людина може досягти небаченого раніше успіху. Такий успіх може виправдати людину перед її «внутрішнім суддею» й перед іншими людьми, якщо дії цієї людини якимось обмежили чужу свободу. При цьому оточення може абсолютно не розуміти мотивацій цієї людини та природи її ірраціонального бажання.

Крім того, людська свобода піддається обмеженню також проти її волі та розуму. Зовнішні обмежувачі свободи диктуються людині найчастіше ззовні. Диктуються суспільством у вигляді моральних настанов, диктуються державою у вигляді права. Моральні норми можуть різнитися в різних суспільствах, проте вони штучно встановлюють обмеження на свободу індивіда задля рівної свободи всіх у межах суспільства. У разі порушення моральних норм, скидання моралі як обмежувача своєї свободи, індивіда очікує моральна відповідальність.

При цьому найцікавішою за природою відповідальності за порушення моральних норм є людська совість, – самозасудження. Моральні норми сприймаються індивідом, який у суспільстві, як щось самоочевидне й розумне, тож порушивши їх у пориві нестримного бажання, людина може бути засудженою та пригніченою своїм «внутрішнім суддею». При чому пригніченою настільки, що від страждань може навіть загинути. Ще одним елементом моральної відповідальності є суспільний осуд, який також пригнічує індивіда. Суспільний осуд може підсилювати осуд внутрішній і в комбінації вони можуть легко погубити людину. Звільнитися від суспільного осуду людина може, наприклад, щиро розкаявшись чи відшкодувавши завда-

ну шкоду. Від внутрішнього осуду вона може звільнитися, на мою думку, лише в силу й по волі якогось випадку.

У суспільствах державно організованих задля забезпечення існування держави як структури влада вводить обмеження свободи для громадян. Залежно від форми держави й режиму правління, індивід може мати більше або менше свободи. У тоталітарних державах особиста свобода індивіда, що займає правлячу роль, не до порівняння велика у співставленні зі свободою пересічного громадянина. Проте й демократія може бути тоталітарною. Я б навіть сказав, що у більшості випадках вона саме такою є.

Свобода індивіда, який дотримується поглядів більшості, часто є набагато більшою за свободу індивіда, який з більшістю не погоджується. Право жорстко обмежує свободу окремої людини, навіть жорсткіше ніж мораль. За ігнорування рамок свободи, встановлених правом, воно карає індивіда ще більшим обмеженням свободи (штраф можна трактувати як обмеження свободи розпоряджання своїм майном). Держава має надто велику силу проти індивіда й може обмежити його свободу через засудження його до довічного проживання в обмеженому просторі.

Свобода для індивіда є еквівалентом щастя. Чим вільніша людина, тим вона щасливіша. І те, що людина знає щастя лише до певної межі, не означає, що це межа щастя. Тоталітарні держави типу Північної Кореї функціонують на засадах тотальної несправедливості, де вузьке коло людей при владі мають диспропорційно багато свободи, а абсолютна більшість залишається при цьому абсолютно пригніченою, невільною й нещасною. Стан пригнічення, несправедливості й несвободи робить людину нещасливою.

Свобода для людини є природною потребою й основною вимогою того, щоб індивід був щасливим. Якщо на свободу людини накладаються якісь обмеження ззовні, то вони мають бути розумними й зрозумілими. Бо лише своїм власним розумом людина може найефективніше обмежити свою свободу. Не розуміючи закону, не розуміючи того, чому її в чомусь обмежують, людина буде відчувати нещастя й вдаватися до непокори. Бо такою є вже людська природа. Й лише коли обмеження розумне й людина здатна збагнути його мету, таке обмеження може сприйматися як справедливе.

У свою чергу, обмеження може бути розумним лише тоді, коли воно захищає однаковою мірою свободу всіх. Людина не вільна вбити іншу людину, але така заборона убезпечує від убивства також її саму. Такі обмеження є розумними, саме

тому людина буде їх притримуватиметься. Вони є корисними їй особисто. Основною метою права, на мою думку, є встановлення саме таких обмежень у державно організованому суспільстві. Навпаки, кожне зайве обмеження забирає в індивіда його людський потенціал. Люди, які доступилися до керівництва державою, часто використовують свій статус і право задля примноження своєї влади (влада, на мою думку, – це свобода втручатися в свободу інших) й покори громадян. Наведення абсолютного порядку дуже часто є головним бажанням влади, навіть якщо це демократична влада, тобто влада в руках більшості. І заради цього вона вводить нерозумні обмеження, котрі може й забезпечують порядок, але обмежують природний потенціал людини та її здатність прагнути до щастя.

Який зиск з порядку, коли в ньому всі невольні й нещасливі? Очевидно, що для запобігання цьому необхідно обмежувати владу. Й саме Конституція захищає свободу від нерозумних обмежень, від нестримного бажання влади навести порядок заради порядку.

Василина Теличко.

Мої скромні міркування про свободу.

Поняття свободи насправді є набагато глибшим та складнішим у розумінні, аніж просто робити все, чого ми бажаємо. Багато людей, говорячи про свободу, вважають, що це воля, спрямована на досягнення усіх своїх бажань, незважаючи на комфорт інших та вплив цього бажання на інших. Саме в такому розумінні вони характеризують свободу без жодних внутрішніх та зовнішніх обмежень, а по іншому це можна назвати вседозволеністю. Я вважаю, що свобода не є абсолютною і завжди вимагає збалансованого підходу, де враховуються права та інтереси всіх людей. Тобто існує необхідність у встановленні правил і обмежень, щоб забезпечити гармонію, безпеку та взаємозв'язок між людьми.

У моєму розумінні саме визначення свободи формулюється так: це право думати, робити, говорити як вам заманеться, але до тих пір, поки ці дії, думки та бажання не почнуть порушувати свободу іншої людини. Отже, в основі лежить саме вибір, як саме ми будемо чинити та думати. Чи ми будемо робити це згідно з правовими нормами та порядками, які побудовані в суспільстві, чи це будуть тільки власні цілі та вподобання.

У природі людей закладено те, що вони прагнуть діяти згідно з своєю волею. Я вважаю, що жодна людина не зможе існувати без внутрішнього відчуття того, що вона робить та до чого прагне. Людині надано свободу, яка проявляється у внутрішньому та зовнішньому вияві. Внутрішня свобода дається людині з народження, тобто дана природою, кожна людина формує себе згідно зі своєю волею. Внутрішня свобода виявляється через здатність думати, вірити, сприймати світ, дотримуватись власних поглядів та переконань. Тобто вона означає саме самовираження особистості й лежить в основі її сутності.

У цю свободу ніхто не має права втручатися, вона є повною та необмеженою, адже це свідомість людини, лише сама людина має визначати, ким їй бути та лише вона керує своїм розумом та думками. Тому юридичні закони жодним чином не мають обмежувати цю внутрішню свободу. Як відомо, часто в системі права деяких держав у законодавстві розробляються закони, в яких фактично визнається втручання у свободу віри, свободу думки та переконань.

Насправді ж ми жодним чином не володіємо правом диктувати громадянам держави єдину релігію, не допускаючи жодних інших вірувань. Це є фатальною

помилкою держав, адже людина має право на свободу вираження власних переконань та на вільний прояв своєї свідомості. На мою думку, внутрішня свобода людини обмежується її власним сприйняттям меж, які вона відчуває, коли вчиняє згідно з власною свідомою волею, розумом і глибоко вкоріненими переконаннями, а не під впливом неконтрольованих емоційних імпульсів або зовнішніх обставин. Тобто саме в розумі та думках людини має бути закладено те, що вона не може завдати шкоди іншій людині, загрозувати її життю лише для того, щоб досягнути здійснення власних бажань та мрій.

Зовнішня свобода проявляється саме у реальних проявах, в екстраполяції внутрішньої свободи на навколишній світ. Тут йдеться, власне, про самовираження, забезпечення особою стану, подібного до комфортного життя. Саме тут можна побачити й зрозуміти свободу людини як її вміння використовувати все, що нам доступне, за власним бажанням на благо собі й не для шкоди іншим. Зовнішня свобода повинна бути збалансована з відповідальністю та повагою до прав інших людей та норм громадського життя. Власне, саме для досягнення балансу свободи всіх людей створені закони та правила суспільства.

Свобода має базуватися на усвідомленні законів розвитку суспільства та природи. У суспільстві, де існує зовнішня свобода, люди мають право на самовираження, на свободу слова, право обирати представників влади, право на вільний вибір, свободу критики влади та право вимагати дотримання своїх демократичних прав. Саме в такому суспільстві особистісний розвиток знаходиться на високому рівні, саме тут є можливим суспільний прогрес.

Для правильного розуміння суті свободи необхідно також розглянути взаємозв'язок свободи з іншими важливими суспільно-правовими явищами, такими як право, мораль та відповідальність. Ця взаємодія сприяє створенню збалансованого й справедливого суспільства. При цьому в юридичних нормах закріплені межі для свободи та її окремих проявів. Порушення цих меж й вихід за їх рамки можуть мати юридичні наслідки у вигляді юридичної відповідальності. Свобода людини обмежується встановленими законами та правилами, які захищають права та свободи всіх громадян й забезпечують справедливість та гармонію в суспільстві. Відповідальність передбачає осмислене й свідоме використання свободи та врахування наслідків вільних дій для себе та інших.

Отже, кожен член суспільства, керуючись свободою вибору поведінки, повинен усвідомлювати свою відповідальність за наслідки цього вибору. Свобода й відповідальність, зокрема, в юридичному аспекті нерозривно пов'язані між собою.

Це означає, що кожен індивід має право на свободу вчинків і вибір, але разом з цим несе відповідальність перед законом та суспільством за свої дії.

Зв'язок свободи та моралі ми можемо простежити на прикладі того, що людина завжди має вибір: обрати їй зло чи добро. Так, розуміння понять «добра» та «зла» є суб'єктивним і може змінюватись в різні історичні періоди в окремих суспільствах. Концепції добра й зла визначаються культурними, релігійними, моральними та філософськими впливами. Однак, як мені при цьому здається, в один історичний період більшість людей усвідомлює ці поняття більш-менш однаково.

Справжня свобода не може існувати без рівності, а рівність не має сенсу без свободи. Існування «позазаконної» свободи, яка не містить в собі універсального масштабу (однієї міри), є ідеологічним відображенням елітних привілеїв, коли певні обрані особи використовують свободу виключно на користь собі, нехтуючи при цьому правами інших. З іншого боку, якщо в суспільстві проголошується «рівність» без свободи, то це відображає ідеологію рабства й підштовхує маси до підпорядкування якомусь владному авторитету. Відтак, справжня гармонія й справедливість в суспільстві досягаються тільки тоді, коли свобода й рівність є взаємопов'язаними і взаємозалежними концепціями, де кожна людина має право на свободу, але водночас має поважати права й свободи інших.

Таким чином, можна зробити висновок, що свобода є складним явищем, яке потребує всебічного та комплексного вивчення. Вона є природною ознакою людини, втіленням її самодостатності та індивідуальності. Розмаїття видів свободи дозволяє нам більш детально розібратися в її суті, а вивчення взаємозв'язків свободи з іншими явищами, такими як право, мораль та відповідальність, допомагає з'ясувати її основні прояви. Свобода насправді може бути безмежною лише тоді, коли всі можуть правильно керуватись нею, коли у кожного є усвідомлення та повага до свободи інших. Забезпечення таких умов є найбільшим досягненням з точки зору глибинних інтересів свободи.

Анастасія Тимо.

Що це значить для мене: бути свободним?

Свобода - позачасове й багатогранне поняття, яке людство цінувало протягом усієї історії. Як особистості ми з народження прагнемо свободи робити вибір, виражати себе назовні й досягати своїх цілей без надмірних обмежень. Розуміння глибинного значення свободи є особистим і суб'єктивним досвідом, сформованим нашими цінностями, переконаннями, впливом навколишнього світу і культурним контекстом. У цьому есе я заглиблююсь у своє розуміння концепції свободи з прикладної та філософської точки зору, досліджуючи її значення, виміри та відповідальність, яку вона тягне за собою.

Свобода, за своєю суттю, втілює притаманне людині прагнення до незалежності, прояву себе як особистості. Це право виявляти свою волю і діяти відповідно до своїх особистих, політичних та релігійних переконань, якщо це ніяким чином не зашкоджує іншим людям. Воно охоплює свободу думки, слова, вираження поглядів і переконань. Кожна людина сама знає, що є кращим для її добробуту й щастя.

На даний момент у міжнародній спільноті існує певний спосіб відносно того, як ми розуміємо поняття «свободи». Перш за все, це свобода поглядів та переконань. У сучасному західному світі не прийнято вказувати, в якого бога тобі вірити й чи вірити взагалі, які політичні сили підтримувати, чи жити за категоричним імперативом Канта, чи дотримуватися релятивізму в питаннях моралі. Це право, відповідно, тягне за собою свободу слова. Ми вільні у свої думках, висловлюваннях та їх оприлюдненні. Пишучи про це, я розцінюю свободу слова як складову свободи преси. Жодна влада не може обійтися без різкої критики на свою адресу, й там, де є свобода друку, ця критика завжди присутня, говорив Томас Джефферсон і мав рацію.

У наші час, коли демократія є однією з найважливіших цінностей, свобода висловлювати власні думки, навіть якщо вони спрямовані на критику держави, влади та інших інституцій, є надзвичайно важливою. Адже саме народ є джерелом влади й держава повинна знати, що думає народ з того чи іншого приводу й орієнтуватися на його волю.

Одним із стовпів сучасного конституціоналізму є вільний ринок, що тягне за собою економічну свободу. Вона дає людям можливість реалізувати свої економічні прагнення, підвищувати рівень життя й робити внесок у загальне процвітання

суспільства. Ця свобода передбачає також вільний вибір професії, право розпоряджатися плодами своєї праці, користуватися та обмінюватися майном, що також базується на індивідуальному бажанні.

Іноді свобода виходить за рамки особистої автономії й охоплює громадянські та політичні свободи. Наприклад, громадянські свободи гарантують, що люди захищені від свавільного втручання уряду та користуються рівністю перед законом. Політичні свободи охоплюють право на участь у політичному процесі, включаючи право голосувати, балотуватися на виборах та брати участь у політичному дискурсі, що дозволяє громадянам формувати політику, яка ними ж керує. Тобто особа як індивід, реалізуючи свою свободу, так чи інакше опиняється причетною до всіх процесів, які відбуваються в соціальному контексті.

Утім, я хотіла б заглибитись також у філософське розуміння свободи. Коли ми чуємо про те, що свобода складається з можливостей робити все, що нам хочеться, то ми можемо визнати подібні уявлення як такі, в яких повністю відсутня культура мислення, писав свого часу Гегель. Нині ми справді маємо можливість робити все, що вважаємо за потрібне, якщо це, звісно, не завдає шкоду іншим людям. Проте що змушує нас робити саме так, а не інакше?

Голландський філософ Бенедикт Спіноза висловив свою думку відносно цього аспекту розуміння свободи так: у силу своєї обмеженості, люди не бачать причин власних дій. Але це не означає, що таких причин не існує. Я вважаю досить наївним думати, що наше мислення, дії, рішення – це лише плід нашої свободи вибору. Свобода – це одна з ілюзій людського розуму, ми не знаємо вищих законів, яким підкоряємось. Але підкоряючись їм, ми пояснюємо це власним вибором. У першу чергу, свобода нашого вибору обмежується в залежності від соціального середовища, культурних норм, економічного статусу тощо.

Усе починається від народження. Ми не обираємо того, де нам народитися та з якого прошарку суспільства будуть наші батьки. Цей факт впливає на все наше подальше формування, він означає, що від самого початку багато чого залежить не від нас, а від долі й випадку. Народившись в сільській сім'ї комбайнера та домогосподарки, ти навряд чи будеш мати амбіції бути науковцем. І цей вибір залежить не від тебе, а від обставин, у яких ти живеш. Якщо дитина народилась у племені, де для жителів була характерною певна зовнішність, то, швидше за все, вона буде вважати саме цих людей привабливими. Мозок обирає щось не тому, що якесь внутрішнє «Я» йому це дозволяє, а тому, що так працюють алгоритми людського мозку, вироблені на основі усього попереднього досвіду. Якщо в дитин-

стві твій батько вчиняв насильство над тобою, то, швидше за все, в подальшому ти будеш з острахом ставитись до всіх чоловіків в цілому, в кращому випадку, – лише до тих, що будуть нагадувати твого батька. Так само коли йдеться про вибір альтернатив. Як правило, він базується на наших переконаннях, які сформувало свого часу суспільство, обставини, весь наш попередній досвід.

Підсумовуючи, я хочу сказати, що свобода означає також і те, що наш вибір дій значною мірою диктується зовнішніми чинниками. Однак людство домовилось кваліфікувати подібний вибір як діяння за власним розсудом. Адже так нам легше вибудовувати поняття відповідальності за свої дії. Отже я вважаю, що за природою речі свободи, як такої, не існує, її завжди творять люди.

Анастасія Токарєва.

Мої думки про свободу.

Описуючи поняття свободи з точки зору сучасного індивіда, я вкладаю в зміст цього поняття безперешкодну та всебічну реалізацію права індивіда на нон-конформізм, навіть якщо мова йде про протистояння із загальносуспільним ладом.

Як особистість, за відчуттям внутрішньої потреби, я можу не визнавати нічого, що здається мені розумним або мудрим. Георг Гегель називає це вищим правом суб'єкта. Я ж більше схильюсь до формулювання цього права як основоположного принципу взаємодії людей. Вони закономірно будуть значно вільніше та сміливіше штовхати процес розвитку вперед, чітко усвідомлюючи, що їхня незгода не буде сліпо засуджуватись, а, навпаки, приймається та навіть вітатиметься людським загалом.

Таким чином, терпима реакція суспільства на вираження позицій окремих індивідів формує в ньому парадигму здорової критичності до ситуацій, на які окремі особи реагують відмінно. Відтак, суспільство становитиме не просто більшість людей з ідейно схожими поглядами, воно буде значно більш строкатим та різноманітним. Саме за таких обставин вмикається підвищена ринкова здатність зі значно жорсткішою оцінкою ідей, які претендують на успіх. Звідси ми отримуємо шанс вивищувати найбільш якісні, цікаві, по-своєму яскраві думки та продукти цих думок, які рухатимуть поступ зі значно більшою ефективністю.

Серед роздумів Гегеля про волю, він говорить про встановлення меж волею як такою в разі, якщо вона прагне чогось конкретного. З іншого боку, він визначає самообмеження волі як «природний момент її прояву». Це само по собі є актом її діяльності так само як і відсторонення від будь-яких меж. Саме це останнє, на мою думку, має дійти максимуму свого відтворення в реаліях розвитку сучасного світу. Ми можемо жити за певним чином встановленими рамками, а можемо й взагалі їх відкинути. Останній принцип важко визнається сучасним суспільством, хоча воно до цього поступово йде. Тут важливо розуміти, що відсутність рамок як таких не призводить до порушення суспільного ладу, а, швидше, створює ірраціональні альтернативи. Люди самі відчуватимуть, що для них привабливіше та вигідніше, а що ні. У вільності цих відчуттів і є свобода, яка в сучасному трактуванні дорівнює прогресу.

Мені нещодавно потрапила на очі одна з цитат французького класика Вольтера. Звучить вона так: «Я не згоден з тим, що ви говорите, проте буду до останньої краплини крові захищати ваше право висловлювати свою думку». У цьому висловлюванні чітко простежується одна основних ідей свободи, яку я цілком і повністю розділяю. Легко приймати та втілювати ідеї, які корелюються з наявним станом речей. Але це не є повною свободою. Важко уявити, аби люди сприймали одну і ту саму річ в однаковій формі. Звісно, поверхнева суть їхніх переконань може збігатись, але неможливо заперечити, що кожна особистість сприймає одну й ту саму інформацію абсолютно ідентично. Кожен пропускає її через свій «внутрішній фільтр», який вносить певні корективи в розуміння, здавалось би, простих та інколи навіть очевидних речей.

Проблема сучасних людей виражається в тому, що вони ліниві до покращення цієї своєї якості. Вони бояться відстоювання своєї істини. Цікаво, але водночас дуже життєво і практично цей ланцюжок у своїх роздумах пояснює Томас Джефферсон. У його розумінні народ є джерелом свободи, адже людина – це вільна особистість, всередині якої борються стійкість зі страхом. Завданням держави є створення спеціальних умов, за яких індивіди не матимуть страху перед прогресом істини й наукою. Фундаментальним інструментом втілення цього є суд. На його плечі лягає формування основоположних принципів існування нашого суспільства, тож їх завдання полягає в ефективних та справедливих рішеннях.

Відтак з часом люди позбудуться нав'язливо хибної ідеї сумніву в реалізації своїх природних прав. На заміну старим ідеям придуть нові, в сутність яких закладене панування істинності. Саме тоді кожна частинка громадянського суспільства (байдуже, належить вона до меншості чи більшості) стає, в першу чергу, повноцінно вільним індивідом, який в логічному наслідку творитиме країну вільних ідей.

Для нашого суспільства це досить складне й важке в реалізації завдання. Аби побудувати істинно вільну країну з інституціями, в яких свобода – це непорушний принцип та мета усього їхнього функціонування, потрібні люди, які розділяють ці ідеї. Зважаючи на досвід мого покоління (інші судити не берусь), на сучасній молоді лежить завдання перебудови, зміцнення та подальшого ефективного існування механізму свободи в майбутньому. Грубо кажучи, ми повинні стати тими представниками нового, а, головне, вільного громадянського суспільства, які «претендують на створення власних соціальних інституцій задля забезпечення власних інтересів» (Джон Роулз).

Це доводить думку про те, що нас сприймають як вільних по самій своїй природі людей, які (це найголовніше) усвідомлюють це і за цим усвідомленням живуть. Відтак, факт інтенсивного попиту на те, щоб передати країну в управління «вільних дітей» говорить про одне: як сильно б на людей не тиснув тягар ідеологій, всередині кожного з нас природне прагнення свободи завжди виявлятиметься сильнішим.

Однак чи зможуть люди по-справжньому перейняти тими цінностями, за якими прагнуть жити? Тут свою ключову роль відіграє свобода. Мова йде про свободу доступу до будь-якої інформації. В умовах російсько-української війни це уявити складно, інколи навіть неможливо, але рано чи пізно це питання потрібно буде вирішувати. Варто зазначити, що йдеться про можливість вільного використання всіх доступних широкому колу людей джерел. Навіть тих, які сучасні умови трактують як «ворожі».

На жаль, ми декларуємо прагнення до інтеграції в світ свободи, але на інструментальному рівні ми ще далекі від цього. Однак для мене це також надпотужний елемент свободи. Якщо ми хочемо здійснити перемогу світла проти темряви, ми не повинні недооцінювати противника. Найкращий та найефективніший спосіб це зробити – вивчити його якомога глибше. Ми відчуваємо до них відразу, ненависть та бажання знищити, й це наше повне право. В умовах нашого життя воно цілком справедливе та обґрунтоване. Але саме тут – рано чи пізно – виявляється, що заборона на вільне перетікання інформації – це, швидше за все, каміння в наш двір, а не ідеологічна перевага.

Узагальнюючи свої роздуми, хочу зазначити, що нам дійсно пощастило жити у 21 столітті. Це час, коли потреба в ґрунтовному та глибинному переосмисленні свободи стала парадигмою нашого існування. Це той період в історії, коли свобода індивіда та його прагнення на зміцнення неконформістських позицій переживає свій найбільший сплеск. Відтак, ми повинні це прийняти. Наскільки успішно нам пощастить ці ідеї розвинути й укорінити, покаже вже ближчий час.

Марія Хилюк.

Як я розумію все, що відноситься до «свободи»?

Багато людей трактує поняття свободи по-своєму. Для когось свобода полягає в покорі і дисципліні, як наприклад вважав Т.Гоббс, а для когось – це тотальна фізична та інтелектуальна воля, як вважав Дж. Локк. В моєму розумінні поняття «свобода» охоплює кілька аспектів, які я хочу описати в цьому есеї.

Зміст поняття «свобода» визначали дуже багато мислителів. Як казав Жан-Жак Руссо: «Людина народжується вільною, але всюди вона в кайданах». Крім того що ця цитата звучить гарно, вона ще й має неабиякий філософський зміст. Дітям з дитинства, в школі говорять бути слухняними, поводитись так як всі, і цим вставляють рамки в їхні голови, з якими вони продовжують жити. Всюди навколо них є ці рамки. Проте, інколи людина не погоджується, не хоче бути як всі і виходить за суспільно встановлені межі. Саме це я розумію під поняттям «свобода». Мати можливість не погодитись і вийти за рамки. Стисло кажучи, могли бути нон-конформістом. Право жити по-своєму – ось що гарантує свободу і це те, що має гарантувати конституція. Проте, деякі суспільства не можуть сприйняти це право. Люди, особливо в посткомуністичних суспільствах, які досі мислять колективістично, не можуть сприйняти того факту, що індивіди можуть жити так, як вони хочуть, незалежно від думки більшості. Саме тому в таких країнах не запроваджені одностатеві шлюби, права трансгендерів і загалом більшість прав, так званого, 4-го покоління.

Наступна моя думка полягає в тому, що нам треба зрозуміти, що існує поняття свобода «для» та свобода «від» чогось. Свобода «для», на мою думку, притаманна соціалістичним суспільствам, в той час як свобода «від» - суспільствам капіталістичним. Наприклад, свобода «від» відображається в Конституції США: «право на приватну власність громадян не має порушуватись», «конгрес не може видавати закони які обмежують свободу слова» й т.п. Тобто свобода від посягань держави на права людини. Натомість Конституція УРСР була втіленням свободи «для». Право на працю, відпочинок, пенсію, освіту і цей список можна продовжити. Проте, великий перелік прав, як показала історія, людей вільними не зробив, радше навпаки – держава взяла на себе дуже багато позитивних зобов'язань і, як наслідок, прикувала до себе своїх громадян. Наведу приклад. Теоретично птах – вільний, може летіти куди він захоче, проте, якщо вітер проти нього буде занадто

сильний, птах летітиме за вітром, а не куди він хотів. Адже птах у порівнянні з вітром – безсильний і змушений буде підкоритися йому. Таку аналогію можна провести з індивідом і державою. Держава не повинна «заважати» індивіду реалізовувати себе і свої ідеї, не повинна брати на себе занадто багато зобов'язань.

Найпростіше розуміння свободи – це робити щось, що ви хочете без чинників, які вам заважають. Саме тому, Конституція повинна забезпечити індивіда свободою від потенційних перешкод, які може створити держава.

Ви помічали, що деякі люди є дуже терпеливими оптимістами? Іноді це приносить їм багато неприємностей, але вони дотримуються думки «є - як є» та стверджують, що їм і так комфортно. Я прочитала дуже цікаву думку в книзі Е.Фромма «Втеча від свободи», що у Біблії зривання забороненого плоду було першим «проявом свободи». Людина вступила в світ повністю вільною, проте водночас беззахисною і відчувала себе в небезпеці. Саме тому деякі люди не хочуть бути вільними і схильні підкорятися, бо свобода – це відповідальність, дискомфорт. Адже не має сильної держави, яка про вас подбає, даватиме літр молока на тиждень і казатиме, яка вона велика і могутня, а ви, як «справжній» громадянин будете вдячним і будете пишатись своєю «великою державою». Яка гордість! Як ви помітили, велика – з маленької літери. Свобода має бути важливішою за комфорт. Поки люди цього не зрозуміють, вони і далі будуть «комфортно» проживати у великій державі. Люди, які їхали колонізувати Америку усвідомлювали це, адже свідомо переміщались з більшого комфорту в менший. Вони знали на що йдуть, але вони знали і те, що там здобудуть свободу. Проте, життєво необхідними є гарантії свободи. Якщо свобода підкріплена і гарантована правом у вигляді Основного Закону, людина стає більш впевненою в своїх вчинках і може передбачати наслідки своїх дій. Проте це можливо лише за умови, якщо Конституція справді захищатиме індивіда а не буде наліпкою «Мерседес» на старому «Запорожці».

Окрім цього, на мою думку, у сучасному світі, економічна незалежність дорівнює свободі. Наприклад емансипація жінок у більшій мірі почалась через те, що вони почали ставати фінансово незалежними від чоловіків. Тут дуже доречно згадати вчення Ф.Гаєка про спонтанний характер ринкового порядку. Відповідно до його думки ринковий порядок розвивається природним шляхом та без будь-якої спрямовуючої сили. Водночас від його існування залежить добробут суспільства та гарантії свободи. Завдання держави – просто не втручатись в природній процес спонтанного порядку. Свобода, якщо вона є – виражається у всьому, особливо в мистецтві. Саме любов до чогось вищого відрізняє нас від тварин. Як казала

Л.Костенко саме культура і мистецтво створює «ауру нації». Свобода думки і вираження поглядів через культуру, мистецтво, літературу найбільш потрібна занедбаним державам, щоб ринок ідей міг відкритися повною мірою, а громадянське суспільство, як наслідок - розквітнути.

Отже, свобода – це найвища цінність, яка дає нам можливість стати щасливими, якщо ми будемо прагнути цього. Україні однозначно потрібно змінювати зміст ст. 3 Конституції. Лише повна свобода індивіда, підкріплена правом, зможе сприяти піднесенню нашої держави.

Андрій Шевченко.

Свобода – це завжди непросто.

*If freedom of speech is taken away, then dumb and
silent we may be led, like sheep to the slaughter.*

— George Washington

Протягом усієї історії бажання бути вільним надихало незліченні маргіналізовані групи кидати виклик правлінню політичних та економічних еліт. Свобода була лозунгом атлантичних революціонерів, які наприкінці XVIII століття повалили самодержавних королів, зарозумілу еліту та рабовласників на Гаїті, поклавши таким чином кінець старому режиму. У 19-му та 20-му століттях борці за громадянські права темношкірих і феміністки боролися за розширення демократії в ім'я свободи, тоді як популісти та прогресисти боролися за те, щоб покласти край економічному домінуванню.

Перш за все, для мене свобода - це індивідуальна автономія та можливість робити вибір без надмірного впливу чи примусу. Це можливість обирати власний шлях, вільний від зовнішнього тиску чи обмежень, накладених іншими. Це включає свободу самовираження, висловлювання думок і відкритого діалогу без страху відплати або цензури.

Більше того, свобода виходить за межі особистої автономії і охоплює реалізацію прагнень і цілей. Вона передбачає свободу слідувати своїм пристрастям, незалежно від того, чи вони стосуються мистецтва, науки чи будь-якої іншої сфери людської діяльності. Справжня свобода дозволяє людям розкривати свій потенціал, ризикувати й долати перешкоди на шляху до своєї мрії. Це можливість формувати власну долю, приймаючи як радощі, так і виклики, що приходять з нею.

Свобода також тісно пов'язана з поняттям автентичності. Це свобода бути вірним собі, жити згідно зі своїми цінностями, переконаннями та принципами. Це включає свободу приймати свою ідентичність, незалежно від суспільних очікувань чи норм. Незалежно від того, чи стосується це питань гендеру, сексуальності, релігії чи будь-якого іншого аспекту особистої ідентичності, свобода дає людині право бути прийнятою і шанованою такою, якою вона є насправді. Автентичність процвітає в середовищі, яке відзначає різноманітність і визнає невід'ємну цінність і гідність кожної людини.

Однак значення свободи не слід плутати з анархією чи дозволом топтати права інших. Справжня свобода вимагає визнання кордонів і відповідальності, які з нею пов'язані. Вона передбачає повагу до свободи інших, сприяння рівності та розбудову справедливого й інклюзивного суспільства. Це делікатний баланс між індивідуальними свободами та колективним добробутом, де свобода не є виправданням для шкоди чи гноблення, а силою, яка піднімає і наділяє повноваженнями всіх членів спільноти.

По суті, я розумію свободу як багатогранну концепцію. Вона охоплює особисту автономію, реалізацію прагнень, вираження автентичності та повагу до прав інших. Це фундаментальний стовп, на якому будується справжнє демократичне суспільство, яке надає людям простір і можливість процвітати, впроваджувати інновації та робити свій внесок у загальне благо. Справжня свобода - це потужна сила, яка надихає і підносить, перетворюючи світ на більш співчутливе та інклюзивне місце для всіх.

Як на мене, одну з найкращих класифікацій свобод надав президент Сполучених Штатів Франклін Рузвельт. Президент Сполучених Штатів узагальнив ці свободи у своїй знаменитій «Промові про чотири свободи» перед Конгресом Сполучених Штатів 26 січня 1941 р. У нього це такі свободи, як свобода слова та самовираження; свобода віри (право кожної людини поклонятися Богу по-своєму); свобода від бідності (економічні домовленості, які забезпечать кожній нації здорове мирне життя для її жителів); свобода від страху (всесвітнє скорочення озброєнь до такого рівня і таким ґрунтовним чином, що жодна нація не зможе вчинити акт фізичної агресії проти будь-якого сусіда).

Рузвельт мав на увазі, що гідне існування людини вимагає не тільки захисту від гноблення та свавілля, але й доступу до першочергових життєвих потреб. Також Рузвельт не раз згадував концепцію «громадянських свобод».

Концепція «громадянських свобод» загальновідома, особливо в Сполучених Штатах, де Американська спілка громадянських свобод (неурядова організація) діє з 1920-х років. Громадянські свободи стосуються в першу чергу тих прав людини, які викладені в Конституції Сполучених Штатів: свобода віросповідання, свобода преси, свобода вираження поглядів, свобода асоціацій і зборів, захист від втручання в особисте життя, захист від тортур, право на справедливий суд і права зайнятих працею.

У тій же промові Президент Сполучених Штатів Рузвельт зазначив, що немає нічого таємничого в основах здорової та сильної демократії. Основні речі, яких

очікує наш народ від своїх політичних та економічних систем, є простими. Це рівність можливостей для молоді та інших; робота для тих, хто вміє працювати; безпека для тих, хто цього потребує; відмова від особливих привілеїв для небагатьох; збереження громадянських свобод для всіх; насолода плодами наукового прогресу в умовах постійно зростаючого рівня життя.

Це прості, базові речі, які ніколи не можна випускати з поля зору в метушні та неймовірній складності сучасного нам світу. Міцність наших економічних і політичних систем залежить від того, наскільки вони виправдають ці очікування. Інакше кажучи, якщо нація втрачає свої свободи та можливості, то її більше не буде. Для свого часу це була потужна промова, яка змінили розуміння поняття «свободи» в Сполучених Штатах, а пізніше й в усьому світі.

Тепер я хотів би більше заглибитися в розуміння поняття «свободи» в наш час. Усі нині користуються Інтернетом. Уже важко знайти людину – від малого до старшого віку, яка не читає в Інтернеті. Інтернет сильно полегшив наше життя, але навіть в Інтернеті потрібна свобода. І така свобода називається – «Internet Freedom».

Internet Freedom – це загальний термін, який охоплює цифрові права, свободу інформації, право на доступ до Інтернету, свободу від цензури в Інтернеті та нейтралітет мережі. Сьогодні багато людей використовують Інтернет для отримання щоденних новин і погоди. Інтернет дозволяє збільшити потік інформації та дозволяє отримати інформацію швидше, ніж будь-коли раніше. Ця зміна тривала протягом останнього десятиліття й буде продовжувати збільшуватися, тому з часом Інтернет має всі шанси замінити мало не всі відомі нам джерела інформації.

Свобода в Інтернеті передбачає глобальний погляд на свободу вираження поглядів, у якому концепція свободи слова базується більшою мірою на Першій поправці до Конституції Сполучених Штатів, ніж на парадигмі свободи вираження поглядів, яка панує в міжнародних документах про права людини. У Інтернеті ми стикаємося зі свободою, яка не вичерпується й не контролюється державою, яка уникає винятків та обмежень, типових для міжнародного права, і яка, у свою чергу, живиться з внутрішньої нормативної бази.

Однак не всюди насолоджуються цією інформаційною розкішшю. Наприклад, Китайська Народна Республіка має найбільшу кількість користувачів Інтернету в світі, їх загальна кількість оцінюється в 330 мільйонів людей, включаючи 70 мільйонів лише блогерів. Водночас Китай має один із найдоскона-

ліших і найагресивніших режимів Інтернет-цензури в світі. У 2020 році Freedom House поставив Китай на останнє місце серед 64 країн світу за рівнем свободи в Інтернеті.

Свобода для мене – це можливість вибору та прийняття власних рішень, необмежена можливість вираження своїх думок та ідей в будь-якому просторі, від реального життя до Інтернету, а також можливість прожити життя відповідно до своїх власних цінностей та переконань. І, на мою думку, головною метою демократичного суспільства має бути збереження свободи. Щоб не сталося так, як у відомій антиутопії «1984» Джорджа Орвелла. Йдеться про те, щоб девіз: свобода – це рабство не став нашою реальністю.